

ญี่ปุ่นในศตวรรษใหม่

หนังสือรวมบทความวิจัยเล่ม 1

ศิริพร วัชชวัลคุ
บรรณาธิการ

ญี่ปุ่นในศตวรรษใหม่ (1) หนังสือรวมบทความวิจัย

ศิริพร วัชชวัลคุ
บรรณาธิการ

รวมบทความวิจัย เรื่อง ญี่ปุ่นในศตวรรษใหม่ เล่มที่ 1

ศิริพร วัชชวัลคุ

ข้อมูลทางบรรณานุกรมของสำนักหอสมุดแห่งชาติ

National Library of Thailand Cataloging in Publication Data

ศิริพร วัชชวัลคุ.

รวมบทความวิจัย เรื่อง ญี่ปุ่นในศตวรรษใหม่ เล่มที่ 1.-- กรุงเทพฯ :
โครงการสันติไมตรีไทย-ญี่ปุ่น (Japan Watch) คณะรัฐศาสตร์
มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2564.
154 หน้า.

1. การเปลี่ยนแปลงทางสังคม -- ญี่ปุ่น. 2. การเปลี่ยนแปลงทางสังคม -- วิจัย.
I. ชื่อเรื่อง.

303.40952

ISBN 978-616-488-158-7

บรรณาธิการ ศิริพร วัชชวัลคุ

พิมพ์ครั้งที่ 1 พ.ศ. 2564

จำนวนพิมพ์ 300 เล่ม

จัดพิมพ์โดย โครงการสันติไมตรีไทย-ญี่ปุ่น (Japan Watch)
คณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
โทรศัพท์ 0-2221-2422 โทรสาร 0-2221-2422
www.japanwatch.today

พิมพ์ที่ สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
ถนนพญาไท แขวงวังใหม่ เขตปทุมวัน กรุงเทพฯ 10330
โทรศัพท์ 0-2218-3557 โทรสาร 0-2218-3547
http://www.cupress.chula.ac.th
e-mail: cuprint@hotmail.com

คำนำ

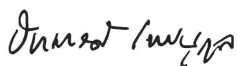
ญี่ปุ่นเป็นประเทศที่มีความสำคัญต่อประเทศไทยในหลายด้าน ไม่ว่าจะเป็นการเมือง เศรษฐกิจ หรือ สังคม-วัฒนธรรม ซึ่งปฏิสัมพันธ์ระหว่าง 2 ประเทศ ก็มีทั้งในระดับรัฐและระดับประชาชน และด้วยความที่ ญี่ปุ่นเป็นประเทศที่มีบทบาทสำคัญในภูมิภาค การเปลี่ยนแปลงต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในประเทศญี่ปุ่น หรือ นโยบายด้านต่าง ๆ ของญี่ปุ่น ย่อมมีผลกระทบต่อประเทศไทยไม่ทางตรงก็ทางอ้อม

สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) หรือ สำนักงานคณะกรรมการส่งเสริมวิทยาศาสตร์ วิจัย และนวัตกรรม (สกสว.) ในปัจจุบัน ได้ให้การสนับสนุนการศึกษาวิจัยเกี่ยวกับประเทศญี่ปุ่นมาเป็นเวลานานมากกว่า 10 ปีแล้ว โดยผ่านโครงการประสานงาน Japan Watch หรือ โครงการสันติไมตรี ไทย-ญี่ปุ่น ด้วยความตระหนักว่า ประเทศญี่ปุ่นมีความสำคัญต่อประเทศไทยมาก และมีความจำเป็นที่ประเทศไทยต้องเข้าใจ นโยบายและบทบาทของประเทศญี่ปุ่น ทั้งในส่วนของที่เกี่ยวข้องกับประเทศไทย โดยตรง และส่วนที่สัมพันธ์กับประเทศอื่น ๆ ในภูมิภาค เพื่อให้การดำเนิน นโยบายและความสัมพันธ์เป็นไปในลักษณะที่เป็นผลประโยชน์ร่วมกัน และตอบสนองต่อผลประโยชน์แห่งชาติของแต่ละฝ่าย

ในระหว่างปี 2019–2020 สกสว. ได้สนับสนุนการศึกษาวิจัยเกี่ยวกับประเทศญี่ปุ่นผ่านโครงการประสานงาน Japan Watch จำนวน 4 โครงการ คือ กระบวนการฟื้นฟูท้องถิ่นของประเทศญี่ปุ่น: ปัจจัยแห่งความสำเร็จและการประยุกต์ใช้ในมิติของมะจิซุกุริ; กระบวนการฟื้นฟูท้องถิ่นญี่ปุ่น (มะจิซุกุริ): บทบาทของมหาวิทยาลัยกับการเชื่อมโยงความร่วมมือด้าน มิติการอนุรักษ์สถาปัตยกรรมและการออกแบบสภาพแวดล้อมชุมชน ฮิเซนฮามะ จังหวัดซากะ; การสร้างคนคุณภาพแบบญี่ปุ่น: มุมมองจากคน

ญี่ปุ่นสะท้อนภาพคนไทย ในเรื่องพฤติกรรมที่เหมาะสมในการอยู่ร่วมกัน
ในสังคม; และแนวคิดการสร้างพลเมืองอัจฉริยะผ่านการจัดการศึกษาใน
มหาวิทยาลัยของญี่ปุ่น โดยที่ผลของการศึกษาวิจัยได้มีการนำเสนอต่อ
ผู้กำหนดนโยบายที่เกี่ยวข้องไปแล้ว และเพื่อให้ผลการศึกษาวิจัยเป็น
ประโยชน์ต่อสาธารณชนในวงกว้าง สกสว.จึงสนับสนุนให้โครงการประสานงาน
Japan Watch พิมพ์หนังสือเรื่อง ญี่ปุ่นในศตวรรษใหม่ (1) ซึ่งเป็นหนังสือ
รวมบทความวิจัยเล่มนี้ขึ้น โดยการสรุปสาระสำคัญของโครงการวิจัยทั้ง
4 มารวบรวมไว้เพื่อเป็นการสะดวกต่อการศึกษา ค้นคว้า ของผู้ที่สนใจใน
เรื่องดังกล่าวต่อไป

สกสว. ขอขอบคุณ รองศาสตราจารย์ ดร.ศิริพร วัชวัลคุ
ผู้ประสานงานโครงการ Japan Watch และบรรณาธิการของหนังสือเล่มนี้
ขอขอบคุณนักวิจัยและผู้ทรงคุณวุฒิทุกท่าน รวมทั้งผู้ช่วยผู้ประสานงานและ
เจ้าหน้าที่ประจำโครงการ Japan Watch ทุกคน ที่มีส่วนช่วยให้โครงการวิจัย
และหนังสือเล่มนี้เสร็จสมบูรณ์ ทั้งบรรลุเป้าหมายที่ตั้งไว้ สกสว. เชื่อมั่นว่า
หนังสือเล่มนี้จะเป็นประโยชน์ต่อทุกภาคส่วนที่เกี่ยวข้องกับความสัมพันธ์
ไทย-ญี่ปุ่น และมีส่วนช่วยให้ความสัมพันธ์สองฝ่ายนี้ พัฒนาไปอย่างราบรื่น
และแน่นแฟ้นมากขึ้น

รศ.ดร.ปัทมาวดี โพชนุกูล

ผู้อำนวยการ

สำนักงานคณะกรรมการส่งเสริมวิทยาศาสตร์ วิจัย และนวัตกรรม

คำนำ

(บรรณาธิการ)

โครงการ Japan Watch Project – JWP เป็นชุดโครงการประสานงานที่ก่อตั้งขึ้นบนการตระหนักรู้ว่าในบริบทโลกสมัยใหม่ประเทศต่าง ๆ มีความสัมพันธ์ใกล้ชิดเกี่ยวพันและส่งอิทธิพลต่อกันและกันอย่างลึกซึ้งกว้างขวางอย่างไม่เคยปรากฏมาก่อน อันเป็นผลมาจากโลกาภิวัตน์และการเปิดเสรี ดังนั้น การทำความรู้จักและเข้าใจประเทศอื่น ๆ จึงมีความสำคัญและความจำเป็นมากขึ้นต่อการกำหนดและดำเนินความสัมพันธ์ของประเทศเราต่อประเทศอื่น โดยเฉพาะอย่างยิ่งประเทศเพื่อนบ้านและมหาอำนาจสำคัญในภูมิภาค รวมถึงการกำหนดตำแหน่งแห่งที่ของประเทศเราในภูมิภาคและในโลกด้วย

ญี่ปุ่นเป็นประเทศมหาอำนาจที่มีบทบาทและอิทธิพลต่อโลกภูมิภาคและต่อประเทศไทยทั้งในด้านเศรษฐกิจ สังคม การเมือง และวัฒนธรรม การปรับเปลี่ยนโครงสร้างภายในประเทศ หรือบทบาทและพฤติกรรมแสดงออกของญี่ปุ่นส่งผลต่อประเทศไทยทั้งทางตรงและทางอ้อม ทั้งรวดเร็ว รุนแรง และเป็นไปอย่างซ้ำ ๆ ด้วยเหตุนี้ ประเทศไทยจึงมีความจำเป็นต้องทำความรู้จักและเข้าใจประเทศญี่ปุ่นเพื่อประโยชน์ในการกำหนดนโยบายและวางแผนการพัฒนาประเทศหรือกำหนดจุดยืนของประเทศเราต่อประเทศญี่ปุ่น และต่อประเทศอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้องด้วย

นอกจากนั้น เนื่องจากในปัจจุบัน ปฏิสัมพันธ์ระหว่างประเทศต่าง ๆ มิได้จำกัดอยู่เฉพาะภาครัฐเท่านั้น หากภาคเอกชนและภาคประชาสังคมต่าง ๆ ได้มีบทบาทเพิ่มมากขึ้นทั้งในความสัมพันธ์ระหว่างกันโดยตรง และในกระบวนการกำหนดนโยบายของประเทศ เนื่องจากสายสัมพันธ์โยงใยแนบชิดซับซ้อนของระบบเศรษฐกิจ และสังคม รวมทั้งโลกาภิวัตน์ได้

ทำให้พรมแดนระหว่างรัฐต่อรัฐและระหว่างรัฐกับภาคส่วนอื่น ๆ ที่มีใช้รัฐ พวาระเลือน และโครงสร้างเชิงสถาบันยังเปิดโอกาสมากขึ้นให้แก่ภาคส่วนอื่น ๆ ได้เข้ามามีบทบาทในกระบวนการตัดสินใจเชิงนโยบายได้ ซึ่งการเปลี่ยนแปลงดังกล่าวนี้ ทำให้ความต้องการข้อมูลข่าวสาร และองค์ความรู้เกี่ยวกับประเทศญี่ปุ่นในสังคมไทยเพิ่มขึ้นอย่างมาก เพื่อที่จะช่วยทำให้เกิดความเข้าใจต่อประเทศญี่ปุ่นอย่างรอบด้าน ลดมายาคติเกี่ยวกับประเทศนี้ ในความรับรู้ของสังคมไทย อันจะเป็นหนทางนำไปสู่การถกเถียง เจรจา ต่อรองเพื่อกำหนดนโยบายบนฐานความรู้และเพื่อสร้างความสัมพันธ์ที่เท่าเทียมกันมากขึ้น ระหว่างภาคส่วนต่าง ๆ ในประเทศไทยและในความสัมพันธ์ระหว่างประเทศไทยกับประเทศญี่ปุ่น

เพื่อให้บรรลุเป้าหมายดังกล่าวข้างต้น โครงการประสานงาน JWP จึงดำเนินกิจกรรมที่สำคัญ คือ การศึกษาและติดตามการเปลี่ยนแปลงต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในสังคมญี่ปุ่น เพื่อสร้างฐานข้อมูลข่าวสารและองค์ความรู้เกี่ยวกับญี่ปุ่นสำหรับสังคมไทยด้วยวิธีการต่าง ๆ เช่น การศึกษาวิจัย การประชุม ระดมสมอง การสัมภาษณ์ และการวิเคราะห์สถานการณ์ที่สำคัญ รวมทั้ง การติดตามการเปลี่ยนแปลงเชิงนโยบายที่มีผลต่อสังคมไทยด้วย นอกจากนี้ โครงการประสานงาน JWP ยังได้ดำเนินการเผยแพร่องค์ความรู้เกี่ยวกับญี่ปุ่น ดังกล่าวแก่ภาคส่วนต่าง ๆ ในสังคมไทย เพื่อสนับสนุนการทำงานของหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง และให้สาธารณชนสามารถเข้าถึงองค์ความรู้ ดังกล่าวได้อย่างทั่วถึง โดยผ่านกระบวนการต่าง ๆ เช่น การสัมมนา หรือ อภิปรายสาธารณะ เอกสารวิชาการ เอกสารเชิงนโยบาย และเว็บไซต์

หนังสือเรื่อง “ญี่ปุ่นในศตวรรษใหม่ (1) : หนังสือรวมบทความวิจัย” เล่มนี้ เป็นส่วนหนึ่งของกิจกรรมการเผยแพร่ความรู้ที่โครงการประสานงาน JWP ดำเนินการโดยเป็นการรวบรวมบทความวิจัยของนักวิชาการ-นักวิจัย

ที่ทำการวิจัยเรื่องนโยบายของญี่ปุ่นในด้านต่างๆ โดยเฉพาะนโยบายปัจจุบันของญี่ปุ่นในเรื่องการฟื้นฟูชนบทและการพัฒนาคุณภาพของพลเมือง โดยผ่านการจัดการศึกษาทั้งระดับประถม-มัธยม และอุดมศึกษา ซึ่งเป็นนโยบายที่ตอบสนองต่อปัญหาในปัจจุบันของประเทศญี่ปุ่น ทั้งยังสามารถเป็นบทเรียนเชิงนโยบายต่อประเทศไทยได้ เพราะประเทศไทยเองก็กำลังประสบปัญหาในเรื่องการถดถอยของภาคชนบท และมีความต้องการที่จะพัฒนาคุณภาพของประชาชน เช่นกัน

โครงการประสานงาน JWP ขอขอบคุณนักวิจัยทุกท่านที่ทำการศึกษาวิจัยเรื่องนโยบายต่างๆ ของประเทศญี่ปุ่น และได้ส่งบทความมาเพื่อรวมเล่มพิมพ์หนังสือ “ญี่ปุ่นในศตวรรษใหม่ (1) : หนังสือรวมบทความวิจัย” เล่มนี้ ขอขอบคุณสำนักงานคณะกรรมการส่งเสริมวิทยาศาสตร์ วิจัย และนวัตกรรม (สกสว.) หรือ สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) เดิม ที่ให้การสนับสนุนการศึกษาวิจัยเกี่ยวกับประเทศญี่ปุ่นมาโดยตลอด รวมทั้งสนับสนุนการจัดพิมพ์หนังสือรวมบทความเล่มนี้ด้วย สุดท้าย ขอขอบคุณเจ้าหน้าที่ประจำโครงการประสานงาน JWP ทุกคนที่ช่วยสนับสนุนการดำเนินงานของโครงการเป็นอย่างดี และช่วยให้หนังสือเล่มนี้พิมพ์เสร็จอย่างสมบูรณ์

โครงการประสานงาน JWP หวังว่า หนังสือเรื่อง “ญี่ปุ่นในศตวรรษใหม่ (1) : หนังสือรวมบทความวิจัย” เล่มนี้ จะเป็นประโยชน์แก่ผู้ที่สนใจศึกษาเรื่องญี่ปุ่น และสาธารณชนทั่วไป

ศิริพร วัชวัลคุ

บรรณาธิการ

มกราคม 2564

ประวัติผู้เขียน

1. รองศาสตราจารย์ เบญจรงค์ ใจใส แตร์ อาร์สลานีอง

อาจารย์ประจำ: สาขาภาษาญี่ปุ่น หัวหน้าสาขาวิชาภาษาญี่ปุ่น
หัวหน้าศูนย์ญี่ปุ่นศึกษา คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่

การศึกษา: Master of Arts (Comparative Culture), Seikei University
ประเทศญี่ปุ่น

เรื่องที่น่าสนใจ: ประวัติศาสตร์ญี่ปุ่นและการพัฒนาท้องถิ่นญี่ปุ่น

ผลงานที่ผ่านมา: การวิจัยเกี่ยวกับการฟื้นฟูท้องถิ่นของประเทศญี่ปุ่น
ในด้านต่าง ๆ เช่น การศึกษากระบวนการพัฒนาชุมชนด้วยสถานีริมทาง
หรือมิจินะเอะคิของประเทศญี่ปุ่น : กรณีศึกษาโมะเทะงิ ประเทศญี่ปุ่น
การใช้พื้นที่สาธารณะในการพัฒนาชุมชนของประเทศญี่ปุ่น : กรณีศึกษาบทบาท
ของสถานีริมทาง หรือ Roadside Station เป็นต้นแบบของการสร้างความ
เข้มแข็งให้กับท้องถิ่นด้านการพัฒนาอุตสาหกรรมชุมชนกระบวนการฟื้นฟู
ท้องถิ่นของประเทศญี่ปุ่น : ปัจจัยแห่งความสำเร็จและการประยุกต์ใช้
ในมิติของมะจิซุกุริ สถานะ บทบาทของสตรีในชนชั้นสูงในสมัยเมจิ
การสละราชสมบัติของจักรพรรดิอากิฮิโตะ การสละราชสมบัติของ
จักรพรรดิญี่ปุ่น ความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับโยโกะ และโอโอะกุ หนังสือเกี่ยวกับการ
การฟื้นฟูท้องถิ่นญี่ปุ่น ได้แก่ การใช้มาสคอตท้องถิ่น หรือ “โกะโตจิเคียวระ”
(ご当地キャラ) เพื่อฟื้นฟูท้องถิ่นของประเทศญี่ปุ่น เป็นต้น

2. ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.อัมพิกา ชุมมธยา

อาจารย์ประจำ: คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่

การศึกษา: ระดับปริญญาตรี และ ปริญญาโท คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์
และผังเมือง มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ระดับปริญญาเอก สาขา Civil
Engineering and Architecture (Urban Planning) Saga University
ประเทศญี่ปุ่น

เรื่องที่น่าสนใจ: ประเด็นเรื่องการวางผังเมือง การฟื้นฟูสภาพแวดล้อมเมือง การมีส่วนร่วมของประชาชนและการพัฒนาอย่างยั่งยืน

ผลงานที่ผ่านมา: คณะทำงานและคณะกรรมการด้านการมีส่วนร่วมของประชาชน โครงการปรับปรุงฟื้นฟูเมืองเชียงใหม่ โดยเทศบาลนครเชียงใหม่ จังหวัดเชียงใหม่ ผู้เชี่ยวชาญด้านการวางผังเมือง, Excellence Center in Infrastructure Technology and Transportation Engineering – ExCITE Laboratory Center Laboratory, สาขาวิศวกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่

3. ศาสตราจารย์ วรินทร์ ววงค์

อาจารย์ประจำ: หลักสูตรศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาญี่ปุ่นศึกษา คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

การศึกษา: ระดับปริญญาตรีทางด้าน Comparative Education จากมหาวิทยาลัย Ochanomizu และระดับปริญญาโทในสาขาเดียวกัน จากมหาวิทยาลัย Tsukuba ประเทศญี่ปุ่น

ความเชี่ยวชาญ: นโยบายการศึกษาของญี่ปุ่น สังคมวัฒนธรรมญี่ปุ่นปัจจุบัน และการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์แบบญี่ปุ่น

ผลงานที่ผ่านมา: หนังสือ/ตำรา เช่น การศึกษากับการสร้างคนแบบญี่ปุ่น หลังสงครามโลกครั้งที่ 2 นโยบายการศึกษาของญี่ปุ่นต่อการพัฒนาคนยุค 2000 โลกาภิวัตน์กับการปฏิรูปมหาวิทยาลัยของญี่ปุ่น นโยบายการศึกษากับการสร้างคนแบบญี่ปุ่น การสร้างคนคุณภาพแบบญี่ปุ่น (เขียนร่วม) เป็นต้น บทความวิชาการ เช่น ความร่วมมือระหว่างมหาวิทยาลัยกับภาคธุรกิจ ในญี่ปุ่น ส่องนโยบายการศึกษาญี่ปุ่น การศึกษาปฐมวัยของญี่ปุ่น เพศสัมพันธ์ เพศศึกษาในวัยรุ่นญี่ปุ่น (เขียนร่วม) เบื้องหลังและนโยบายการปฏิรูป การศึกษาระดับมหาวิทยาลัยของญี่ปุ่นยุคโลกาภิวัตน์ เป็นต้น

4. รองศาสตราจารย์ ดร.สุณีย์รัตน์ เนียรเจริญสุข

อาจารย์ประจำ: สาขาวิชาภาษาญี่ปุ่น คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัย
ธรรมศาสตร์

สำเร็จการศึกษา: ระดับปริญญาตรีจากคณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
ระดับปริญญาโทและระดับปริญญาเอก สาขาภาษาศาสตร์ประยุกต์
จากมหาวิทยาลัย Ochanomizu ประเทศญี่ปุ่น

ความเชี่ยวชาญ: การเรียนรู้ภาษาที่สองและการสอนภาษาญี่ปุ่น

ผลงานที่ผ่านมา: หนังสือ/ตำรา เช่น โครงสร้างภาษาญี่ปุ่น (เขียนร่วม)
ศาสตร์ภาษาญี่ปุ่นที่ควรรู้ (เขียนร่วม) การเขียนภาษาญี่ปุ่นเบื้องต้น
(เขียนร่วม) การสร้างคุณคุณภาพแบบญี่ปุ่น (เขียนร่วม) เป็นต้น บทความวิจัย
เช่น “การสอนอักษรฮิรางานะด้วยวิธีคิดเชื่อมโยง” “ประสิทธิผลของกิจกรรม
การอ่านร่วมกันกับเพื่อนในวิชาการอ่านภาษาญี่ปุ่น” “มุมมองของนักศึกษาไทย
วิชาเอกภาษาญี่ปุ่นที่มีต่องานเขียนของโยชิโมโตะ บะนะนะนะ : กรณีศึกษา
เรื่องมังงะทลี” (วิจัยร่วม) เป็นต้น

5. ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ปิยะนุช วิริเณศวร์

อาจารย์ประจำ: สาขาวิชาภาษาญี่ปุ่น คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
การศึกษา: ระดับปริญญาตรีจากคณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
ระดับปริญญาโทและระดับปริญญาเอก สาขาวรรณคดีญี่ปุ่น จากมหาวิทยาลัย
Osaka ประเทศญี่ปุ่น

ความเชี่ยวชาญ: วรรณคดีสมัยใหม่ และการศึกษาเรื่องเพศภาวะใน
วรรณกรรมญี่ปุ่น

ผลงานที่ผ่านมา: การศึกษางานภาพสตรีในวรรณกรรมญี่ปุ่นสมัยใหม่
การศึกษาด้านการรับรู้วัฒนธรรมที่แตกต่างในงานวรรณกรรมญี่ปุ่น บทความ
วิจัยเช่นเรื่อง “มุมมองของนักศึกษาไทยวิชาเอกภาษาญี่ปุ่นที่มีต่องานเขียน
ของโยชิโมโตะ บะนะนะนะ : กรณีศึกษาเรื่องมังงะทลี” (วิจัยร่วม) “การศึกษา

มุมมองทางวัฒนธรรมที่แตกต่างผ่านการใช้คำว่า “ยักษ์” : กรณีศึกษาเรื่อง จูซังยะ ของฮิงุจิ อิจิโย (วิจัยร่วม) “ภาพสาวเสิร์ฟในผลงานเรื่อง เมียชายชั่ว ของดาไซ โอซามุ และการเปรียบเทียบกับสาวโรงน้ำชาของไทย” เป็นต้น

6. อาจารย์ ยุคิเอะ ฌ นคร

อาจารย์ประจำ: สาขาวิชาภาษาญี่ปุ่น คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
การศึกษา: ระดับปริญญาตรีสาขา Humanities คณะ Humanities มหาวิทยาลัย Hirosaki ประเทศญี่ปุ่น ได้รับ Certificate of Japanese language teaching จาก Naganuma School ประเทศญี่ปุ่น

ความเชี่ยวชาญ: การสอนภาษาญี่ปุ่นเป็นภาษาต่างประเทศ

ผลงานที่ผ่านมา: หนังสือ/ตำรา เช่น การเขียนภาษาญี่ปุ่นเบื้องต้น (เขียนร่วม) การสร้างคอนคูนภาพแบบญี่ปุ่น (เขียนร่วม) เป็นต้น

7. ผู้ช่วยศาสตราจารย์ พรราวพรรณ พลบุญ

อาจารย์ประจำ: สาขาวิชาภาษาตะวันออก คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น

การศึกษา: ญี่ปุ่นศึกษา คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ และ Literature จาก Keio University ประเทศญี่ปุ่น

เรื่องที่น่าสนใจ: ทางด้านสังคมและวัฒนธรรมญี่ปุ่น อาทิ การจ้างงานแบบญี่ปุ่น : การเปลี่ยนแปลงและนัยต่อคุณภาพทรัพยากรมนุษย์ของญี่ปุ่น สังคมและวัฒนธรรมญี่ปุ่นที่สะท้อนจากวรรณกรรม: บทบาทและการเปลี่ยนแปลงต่อสังคมโลก

ผลงานที่ผ่านมา: ความต้องการคุณภาพแรงงานไทยในธุรกิจและอุตสาหกรรมญี่ปุ่น การศึกษา การแปล การล่ามภาษาญี่ปุ่น

8. ผู้ช่วยศาสตราจารย์ นิสากร ทองนอก

อาจารย์ประจำ: หลักสูตรศิลปศาสตรบัณฑิต สาขาวิชาภาษาญี่ปุ่น
คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์
วิทยาเขตปัตตานี

การศึกษา: ญี่ปุ่นศึกษา คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

เรื่องที่น่าสนใจ: ด้านสังคมและวัฒนธรรมญี่ปุ่น อาทิ การเคลื่อนย้ายทาง
วัฒนธรรมญี่ปุ่น ภายใต้บริบทความเป็นสังคมดิจิทัล บทบาทครูในงาน
วรรณกรรมเด็กที่สะท้อนการสร้างทรัพยากรมนุษย์ในสังคมญี่ปุ่น

ผลงานที่ผ่านมา: การเคลื่อนย้ายทางวัฒนธรรมของญี่ปุ่นและนัยต่อการ
เปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรมของประเทศไทย: กรณีศึกษาการเรียน
การสอนภาษาญี่ปุ่นในระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย ในเขตภาคใต้ ทรรศนะ
ด้านการศึกษาของมิยะกะวะ ฮิโระ ในงานวรรณกรรมเด็กเรื่องคุณครู
ทัมโปะโปะ ปทานุกรมคำศัพท์หมวด 4 ภาษา ไทย ญี่ปุ่น มลายู อังกฤษ

9. รศ.ดร.ศิริพร วัชชวัลคุ

อาจารย์ประจำ: คณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ และ
รักษาการคณบดี สำนักวิชานวัตกรรมสังคม มหาวิทยาลัยแม่ฟ้าหลวง

การศึกษา: รัฐศาสตรบัณฑิต สาขาความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ
มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์; นิติศาสตรมหาบัณฑิต (สาขาการเมืองระหว่างประเทศ)
และ นิติศาสตรดุษฎีบัณฑิต (สาขาการเมืองระหว่างประเทศ) Nagoya
University ประเทศญี่ปุ่น

ความสนใจ: การเมืองและนโยบายต่างประเทศของญี่ปุ่น, การพัฒนา
ระหว่างประเทศ และการให้ความช่วยเหลือเพื่อการพัฒนาระหว่างประเทศ

สารบัญ

	หน้า
บทที่ 1 บทนำ	1
1. รัฐบาล Abe และนโยบายการปฏิรูปภาคเกษตรและการฟื้นฟูชนบท	1
2. รัฐบาล Abe กับการปฏิรูปการศึกษาและการพัฒนาคุณภาพทรัพยากรมนุษย์	4
.....ศิริพร วัชชวัลคุ	
บทที่ 2 กระบวนการฟื้นฟูท้องถิ่นของประเทศญี่ปุ่น : ปัจจัยแห่งความสำเร็จและการประยุกต์ใช้ในมิติของมะจิซุกุริ	9
1. บทนำ	11
2. นโยบายการฟื้นฟูท้องถิ่นของญี่ปุ่น	13
3. หลากหลายรูปแบบของการพัฒนาท้องถิ่นของญี่ปุ่น	18
4. หลากหลายรูปแบบของการพัฒนาท้องถิ่นของไทย	36
5. บทสรุป	40
.....เบญจางค์ ใจใส แคร่ อาร์สลานีออง	
บทที่ 3 กระบวนการฟื้นฟูท้องถิ่นของประเทศญี่ปุ่น (มะจิซุกุริ) : บทบาทของมหาวิทยาลัยกับการเชื่อมโยงความร่วมมือด้านมิติการอนุรักษ์สถาปัตยกรรมและออกแบบสภาพแวดล้อม ชุมชนอิเซนฮามะ จังหวัดซากะ	49
1. บทนำ	51
2. สาระสำคัญของฟื้นฟูท้องถิ่น (Machizukuri まちづくり) ชุมชนอิเซนฮามะ เมืองคาซิม่า จังหวัดซากะ	60
3. โอกาสการประยุกต์ใช้ในประเทศไทย	64
4. สรุปผลการศึกษา	69
.....อัมพิกา ชุมมรัถยา	

	หน้า
บทที่ 4 การสร้างคุณภาพแบบญี่ปุ่น-มุมมองจากคนญี่ปุ่น	
สะท้อนภาพคนไทยในเรื่องพฤติกรรมที่เหมาะสม	
ในการอยู่ร่วมกันในสังคม	75
1. บทนำ	77
2. ภาพสะท้อนคนไทยจากทัศนนะของคนญี่ปุ่น	82
3. ภาพสะท้อนคนญี่ปุ่นจากทัศนนะของคนไทย	87
4. การอบรมบ่มเพาะเยาวชนญี่ปุ่น	91
5. อภิปรายผล	95
6. สรุปและข้อเสนอแนะต่อการเรียนการสอนในโรงเรียนไทย	99
..... <i>วรินทร์ ววงค์, สุนิย์รัตน์ เนียรเจริญสุข,</i>	
<i>ปิยะนุช วิริยะนะวัตร, ยุคิเอะ ณ นคร</i>	
บทที่ 5 ถอดแนวคิดพลเมืองอัจฉริยะผ่านการจัดการศึกษา	
ในมหาวิทยาลัยของญี่ปุ่น	109
1. บทนำ	110
2. การอุดมศึกษาของญี่ปุ่น	112
3. นโยบายการจัดการศึกษาของมหาวิทยาลัยโตเกียว	
และมหาวิทยาลัยเกียวโต	117
4. พลเมืองอัจฉริยะ (Smart citizens)	122
5. บทสรุป	133
..... <i>พราวพรรณ ผลบุญ และ นิตากร ทองนอก</i>	

สารบัญภาพ

หน้า

บทที่ 3

- ภาพที่ 1 ชุมชนฮิเซนฮามะ เมืองคาซิม่า จังหวัดซากะ ประเทศญี่ปุ่น 56
- ภาพที่ 2 ชุมชนกาดกองต้า (ตลาดจีน) อำเภอเมือง จังหวัดลำปาง
ประเทศไทย 58
- ภาพที่ 3 แผนผังแสดงขั้นตอนการดำเนินงานวิจัย 59
- ภาพที่ 4 สภาพแวดล้อมชุมชน และการสัมภาษณ์กลุ่มตัวอย่าง
ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องด้านการฟื้นฟูท้องถิ่น 59
- ภาพที่ 5 โครงสร้างความสัมพันธ์ของการทำงานฟื้นฟูชนบท
ชุมชนฮิเซนฮามะ 61
- ภาพที่ 6 กระบวนการขออนุญาตในโครงการฟื้นฟูท้องถิ่น
แบบมะจิซุคุริของชุมชนฮิเซนฮามะ 62
- ภาพที่ 7 ขั้นตอนและรายละเอียดการทำงานในโครงการฟื้นฟู
ท้องถิ่นแบบมะจิซุคุริของชุมชนฮิเซนฮามะ 63

บทที่ 5

- ภาพที่ 1 แสดงความหมายของ Smart citizens 123
- ภาพที่ 2 แสดงแนวคิดการสร้างพลเมืองอัจฉริยะ 125

สารบัญตาราง

	หน้า
บทที่ 3	
ตารางที่ 1 Matrix ความสัมพันธ์ระหว่างความสำคัญและอิทธิพล ของผู้มีส่วนได้ส่วนเสียต่อโครงการ	56
ตารางที่ 2 รายละเอียดขอบเขตของการวิจัย	59
ตารางที่ 3 สรุปภาพรวมของการฟื้นฟูท้องถิ่นประเทศญี่ปุ่น และ โอกาสในการประยุกต์ใช้ในประเทศไทย	64
บทที่ 4	
ตารางที่ 1 เพศและสถานภาพของผู้ตอบแบบสอบถามคนญี่ปุ่น	83
ตารางที่ 2 ช่วงอายุและอาชีพของผู้ตอบแบบสอบถามคนญี่ปุ่น	83
ตารางที่ 3 ภาพสะท้อนคนไทยจากทัศนนะของคนญี่ปุ่น	84
ตารางที่ 4 ภาพสะท้อนคนญี่ปุ่นจากทัศนนะของคนไทย	87
บทที่ 5	
ตารางที่ 1 นโยบายการศึกษาของรัฐบาล มหาวิทยาลัยโตเกียว และมหาวิทยาลัยเกียวโต	120
ตารางที่ 2 คุณลักษณะพลเมืองอัจฉริยะของมหาวิทยาลัยโตเกียว และมหาวิทยาลัยเกียวโต	131

บทที่ 1

บทนำ

ศิริพร วัชชวัลคุ

1. รัฐบาล Abe และนโยบายการปฏิรูปภาคเกษตรและการฟื้นฟูชนบท

เมื่อรัฐบาล Abe เริ่มเข้าทำงานในปลายปี 2012 หลังจากชนะการเลือกตั้งและได้จัดตั้งรัฐบาล ปัญหาใหญ่ประการหนึ่งที่รอการแก้ไข ก็คือการถดถอยของภาคเกษตรและภาคชนบท ในกรณีของภาคเกษตรนั้น ปัญหาสำคัญก็คือ ความไม่สามารถในการพึ่งพาตนเองได้ทางด้านอาหาร และความสามารถในการแข่งขันของภาคเกษตร ซึ่งมีสาเหตุหลักมาจากลักษณะทางภูมิศาสตร์ของประเทศ นโยบายของรัฐบาลและการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างประชากรของประเทศ ข้อจำกัดทางภูมิศาสตร์ในเรื่องสภาพพื้นที่ทำให้การผลิตของภาคเกษตรมีปริมาณน้อยและไม่เกิดการประหยัดต่อขนาด (economy of scale) นอกจากนี้ นโยบายของรัฐบาลที่นำโดยพรรค LDP ในช่วงเวลาที่ผ่านมาที่ให้การปกป้องภาคเกษตรเป็นอย่างมาก ทำให้ภาคเกษตรขาดประสิทธิภาพในการผลิตและขาดความสามารถในการแข่งขัน และการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างประชากรในปัจจุบัน ที่ประชากรกลายเป็นคนชรามากขึ้นอย่างรวดเร็ว ยิ่งทำให้สถานการณ์ของภาคเกษตรรุนแรงมากขึ้น เพราะจำนวนเกษตรกรลดลง และอายุเฉลี่ยของเกษตรกร

เกิน 65 ปี มีจำนวนมากขึ้น รวมทั้งเมื่อเกษตรกรเสียชีวิตลงและไม่มีผู้สืบทอด การทำเกษตร ทำให้เกิดปัญหาที่ดินรกร้างเพิ่มมากขึ้น

ปัญหาที่เกิดขึ้นในภาคเกษตร มีผลกระทบต่อโดยตรงต่อภาคชนบท อันเป็นพื้นที่ที่เกษตรกรส่วนใหญ่ดำรงชีวิตอยู่ การถดถอยของภาคเกษตร ทำให้ชนบทซบเซา และผู้คนก็ยิ่งละทิ้งชนบทมากขึ้น แม้ว่ารัฐบาลพยายาม จะดำเนินมาตรการจูงใจต่าง ๆ เพื่อให้คนรุ่นใหม่หันมาสนใจอาชีพใน ภาคเกษตรและกลับไปใช้ชีวิตในชนบทเพื่อฟื้นฟูพื้นที่ แต่นโยบายดังกล่าว ก็ไม่ประสบความสำเร็จมากนัก

รัฐบาล Abe ประกาศจะดำเนินการปฏิรูปภาคเกษตรอย่างจริงจัง เพื่อให้เป็นภาคการผลิตที่มีประสิทธิภาพมากขึ้น มีความสามารถในการ แข่งขัน และสามารถส่งออกผลผลิตไปต่างประเทศได้ โดยกระบวนการ สำคัญประกอบด้วย การเปลี่ยนแปลงการถือครองที่ดินและการจัดการ ที่ดินใหม่ เพื่อให้ที่ดินที่รกร้างสามารถถูกนำไปใช้ประโยชน์ได้ รวมทั้งครอบครัว เกษตรกรที่ไม่ต้องการทำการเกษตรต่อไป สามารถขายที่ดินให้บริษัทหรือ เกษตรกรรายอื่น เพื่อขยายพื้นที่หรือรวมพื้นที่ให้ใหญ่ขึ้น เพื่อให้เกิดการ ประหยัดต่อขนาดได้ นอกจากนโยบายการรวมที่ดิน (Land Consolidation) ดังกล่าวแล้ว รัฐบาลยังมุ่งเน้นการทำให้การผลิตในภาคเกษตรกลายเป็น ภาคอุตสาหกรรมที่สามารถแข่งขันได้ และมุ่งเน้นเพื่อการส่งออก ดังนั้น รัฐบาลจึงปรับเปลี่ยนแนวทางในการสนับสนุนเกษตรกร จากมาตรการ ปกป้องเป็นมาตรการสนับสนุนความสามารถในการเพิ่มผลผลิตและการ แข่งขัน โดยมุ่งเน้นไปที่การส่งออกไปสู่ตลาดโลก ด้วยความคาดหวังว่า จะทำให้ภาคเกษตรมีรายได้มากขึ้นจากการส่งออกที่เพิ่มขึ้น และรายได้ ที่เพิ่มขึ้นนี้ จะช่วยทำให้ภาคเกษตรเข้มแข็งขึ้น สามารถดึงดูดให้คนกลับมา สู่ภาคเกษตรเพิ่มขึ้นได้ ในเวลาเดียวกัน รัฐบาลก็ดำเนินมาตรการจูงใจ ต่าง ๆ สำหรับคนรุ่นใหม่ที่สนใจอาชีพเกษตรกร เพื่อให้อาจสามารถเริ่มต้น

ทำการผลิตสินค้าเกษตรได้ในระยะแรก เช่น การสนับสนุนทางการเงิน การสนับสนุนด้านเทคนิค ความรู้ และการประกอบการ เป็นต้น

พร้อมกับการดำเนินนโยบายปฏิรูปภาคเกษตร รัฐบาล Abe ก็ได้ดำเนินนโยบายเพื่อฟื้นฟูชนบทควบคู่กันไปด้วย โครงการสนับสนุนให้เมืองต่าง ๆ ในชนบทพัฒนาเรื่องการท่องเที่ยว โดยใช้จุดแข็งของพื้นที่ไม่ว่าจะเป็นเรื่องประวัติศาสตร์ หรือ ศิลปวัฒนธรรม สินค้าเฉพาะถิ่น เพื่อเป็นการดึงดูดให้นักท่องเที่ยวมาเยือนพื้นที่มากขึ้น ด้วยความคาดหวังว่าการท่องเที่ยวจะทำให้เศรษฐกิจของชนบทดีขึ้น และเป็นแรงจูงใจให้นักกลับเข้ามาอยู่ในภาคชนบทเพิ่มมากขึ้น รัฐบาลให้การสนับสนุนภาคส่วนต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องให้เข้ามามีบทบาทในเรื่องนี้ ทั้งองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ภาคเอกชนในท้องถิ่น และมหาวิทยาลัยในท้องถิ่นด้วย และการสนับสนุนดังกล่าวนี้ ก็มีทั้งในเชิงสถาบันในรูปแบบของ กฎ ระเบียบ และในเชิงงบประมาณที่ให้แก่ภาคส่วนต่าง ๆ

เบญจรงค์ ใจใส แดร์ อาร์สลานีอง ได้ศึกษานโยบายการฟื้นฟูชนบทของญี่ปุ่น โดยเฉพาะนโยบายมะจิซุกุริ ซึ่งมีมาตั้งแต่ก่อนรัฐบาล Abe และถูกดำเนินการมาอย่างต่อเนื่อง บทความนี้ พยายามให้ข้อมูลและคำอธิบายถึงรูปแบบต่าง ๆ ในการดำเนินกิจกรรมฟื้นฟูชนบทภายใต้แนวคิดมะจิซุกุริ รวมทั้งปัจจัยที่นำไปสู่ความสำเร็จของรูปแบบต่าง ๆ ด้วย ซึ่งข้อค้นพบที่น่าสนใจในบทความนี้ ได้แบ่งรูปแบบของการดำเนินกิจกรรมฟื้นฟูชนบทภายใต้แนวคิดมะจิซุกุริ ออกเป็น 3 รูปแบบ โดยการพิจารณาจากพื้นที่ 6 พื้นที่ในญี่ปุ่น นอกจากนั้น ผู้เขียนยังได้ศึกษาเปรียบเทียบกับพื้นที่ในประเทศไทยอีก 2 พื้นที่ เพื่อแสดงให้เห็นถึงความเหมือน หรือ แตกต่าง รวมทั้งโอกาสในการนำตัวแบบของญี่ปุ่นมาประยุกต์ใช้ในกรณีของประเทศไทยด้วย

อัมพิกา ชุมมัตธา ได้ศึกษากระบวนการในการฟื้นฟูชนบทของญี่ปุ่นภายใต้แนวคิดมะจิซุกุริ เช่นเดียวกันโดยเฉพาะบทบาทของมหาวิทยาลัยในพื้นที่ ในฐานะที่เป็นตัวขับเคลื่อนกระบวนการฟื้นฟู โดยผ่านองค์ความรู้และการประสานงานกับชุมชน ทั้งผู้นำชุมชนและผู้ที่อยู่อาศัยในชุมชน โดยใช้กรณีศึกษาของมหาวิทยาลัยซากะ ในพื้นที่อิเซนาฮามะ จังหวัดซากะ นอกจากนี้ ผู้เขียนยังได้ศึกษาเปรียบเทียบกับกรณีศึกษาในประเทศไทย คือ มหาวิทยาลัยราชภัฏกำแพงเพชรและชุมชนกาดก่องดำ จังหวัดลำปาง ซึ่งผลการศึกษาได้ให้ข้อเสนอแนะเชิงนโยบายแก่ผู้ที่เกี่ยวข้อง สำหรับการนำตัวแบบของญี่ปุ่นมาประยุกต์ใช้ในการพัฒนาพื้นที่ของประเทศไทยต่อไป

2. รัฐบาล Abe กับการปฏิรูปการศึกษาและการพัฒนาคุณภาพทรัพยากรมนุษย์

ดังเป็นที่ทราบกันดีว่า ปัจจัยสำคัญประการหนึ่งที่มีผลต่อความสำเร็จในการพัฒนาประเทศของญี่ปุ่น ก็คือ คุณภาพของประชากร ทั้งในด้านความรู้ ทักษะ และความมีระเบียบวินัย ซึ่งเชื่อว่าเป็นสิ่งที่ถูกสร้างขึ้นมาได้โดยผ่านระบบการศึกษา อย่างไรก็ตาม เมื่อรัฐบาล Abe ได้เริ่มเข้ามาทำงานนับแต่ปลายปี 2012 เป็นต้นมา ระบบการศึกษาของญี่ปุ่นอยู่ในสภาพที่มีปัญหาและต้องการการแก้ไขอย่างเร่งด่วน

ปัญหาการกลั่นแกล้งในโรงเรียน นับเป็นปัญหาร้ายแรงที่บั่นทอนความก้าวหน้าของการศึกษาของนักเรียนในระยะเริ่มต้น ดังนั้น นโยบายอันดับแรกของรัฐบาล Abe ในการปฏิรูปการศึกษา คือ ความพยายามในการแก้ปัญหการกลั่นแกล้งในโรงเรียน โดยตั้งเป้าหมายว่าจะลดจำนวนการกลั่นแกล้งในโรงเรียนให้เหลือน้อยที่สุด หรือให้หมดไป และสร้างระบบหรือกฎระเบียบเพื่อป้องกันเด็กนักเรียนจากการถูกกลั่นแกล้งด้วย

นอกเหนือจากปัญหาการกลั่นแกล้งในโรงเรียนแล้ว โอกาสของการศึกษาก็เป็นปัญหาที่สำคัญอีกประการหนึ่งที่รัฐบาล Abe ให้ความสนใจ

เนื่องจากความหลากหลายของวิถีชีวิตที่เพิ่มขึ้น ทำให้มีความต้องการการศึกษาที่เหมาะสมกับวิถีชีวิตที่แตกต่างไปจากเดิม รวมทั้งการศึกษาที่อาจจะไม่อยู่ในระบบ หรือ ในระยะเวลาเป็นช่วงวัยของชีวิตเหมือนดังเช่นเดิม หากแต่เป็นการศึกษาตลอดชีวิต บนสถานการณ์ดังกล่าวนี้ รูปแบบการศึกษาจำเป็นต้องเปลี่ยนไป และการสนับสนุนทางการเงินจากรัฐเพื่อช่วยให้คนกลุ่มต่าง ๆ สามารถเข้าถึงการศึกษาที่หลากหลายรูปแบบ พัฒนาทักษะใหม่ ๆ ในช่วงเวลาต่าง ๆ ของชีวิต จึงเป็นสิ่งจำเป็น ซึ่งรัฐบาล Abe ก็ได้พยายามผลักดันและดำเนินนโยบายด้านการศึกษาที่มีความยืดหยุ่นมากขึ้น รวมทั้งสนับสนุนนโยบายการให้การศึกษาโดยไม่คิดค่าเล่าเรียนด้วย (Making education free)

ปัญหาด้านการศึกษาประการหนึ่ง ที่รัฐบาล Abe ให้ความสำคัญก็คือ การถดถอยของความสำเร็จทางวิชาการของญี่ปุ่น เมื่อเปรียบเทียบกับประเทศพัฒนาแล้วอื่น ๆ รวมถึงการเป็นที่รู้จักในทางวิชาการในระดับนานาชาติ ที่นับว่าน้อยเมื่อเปรียบเทียบกับประเทศพัฒนาแล้วอื่น ๆ ซึ่งความถดถอยและความไม่เป็นนานาชาติ โดยเฉพาะในการศึกษาระดับอุดมศึกษานี้ ทำให้รัฐบาล Abe พยายามผลักดันนโยบายความเป็นนานาชาติ ให้แก่มหาวิทยาลัยต่าง ๆ โดยผ่านแรงจูงใจด้านงบประมาณ และกฎระเบียบที่เกี่ยวข้องกับการรับแรงงานต่างชาติที่เป็นระดับผู้เชี่ยวชาญ (professional) เข้ามา รวมถึงการเพิ่มจำนวนอาจารย์ และนักศึกษาต่างชาติในมหาวิทยาลัยในญี่ปุ่น และการส่งนักเรียนนักศึกษาญี่ปุ่นไปเรียนในต่างประเทศ เพื่อให้มีประสบการณ์เกี่ยวกับการเรียน และการใช้ชีวิตในต่างประเทศด้วย

บทความของ วรินทร์ วูวงศ์ และคณะ เป็นความพยายามในการอธิบายถึงวิธีการสร้างคนคุณภาพแบบญี่ปุ่นผ่านระบบการศึกษาภาคบังคับในโรงเรียน เพื่อนำมาประยุกต์ใช้ในสังคมไทย เพื่อการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ในสังคมไทย โดยเน้นในเรื่องที่สำคัญ 3 ประการ คือ พฤติกรรม

ที่เหมาะสม หนังสือและการเรียนการสอนและระบบโรงเรียน และสถาบัน
ครอบครัว ซึ่งเป็นปัจจัยสำคัญที่มีส่วนในการหล่อหลอมหรือสร้างคุณภาพ
ของคนในสังคม โดยการศึกษานี้ ใช้วิธีการสำรวจความคิดเห็นด้วยแบบสอบถาม
การสัมภาษณ์ และการสังเกตการณ์การเรียนการสอนในโรงเรียนใน
ประเทศญี่ปุ่นด้วย

บทความของพราวพรรณ ผลบุญ และ นิศากร ทองนอก
ให้ความสนใจกับการพัฒนาคุณภาพของทรัพยากรมนุษย์ในระดับอุดมศึกษา
และการสร้างพลเมืองอัจฉริยะของญี่ปุ่น เพื่อทำความเข้าใจถึงวิธีการและ
กระบวนการในการออกแบบหลักสูตรและการจัดการเรียนการสอนในระดับ
อุดมศึกษาในฐานะที่เป็นการศึกษาาระดับสูงที่สร้างองค์ความรู้ และพัฒนา
ทักษะของคนสำหรับโลกในอนาคต โดยได้ศึกษาหลักสูตรและการจัด
การเรียนการสอนของมหาวิทยาลัยที่มีชื่อเสียงของญี่ปุ่น 2 แห่ง คือ
มหาวิทยาลัยโตเกียว และ มหาวิทยาลัยเกียวโต ซึ่งผลของการศึกษา ได้ชี้
ให้เห็นถึงความเชื่อมโยงของการศึกษาในระดับอุดมศึกษากับการสร้างพลเมือง
อัจฉริยะของญี่ปุ่น ที่สามารถเป็นบทเรียนสำหรับการพัฒนาระบบการศึกษา
ในระดับอุดมศึกษาของประเทศไทยได้

เอกสารอ้างอิง

- Kantei (2013). Policy speech of Prime Minister Abe to the 183rd session of the Diet.
- Kantei (2014). Policy speech of Prime Minister Abe to the 186th session of the Diet.
- Kantei (2015). Policy speech of Prime Minister Abe to the 189th session of the Diet.
- Kantei (2016). Policy speech of Prime Minister Abe to the 190th session of the Diet.
- Kantei (2017). Policy speech of Prime Minister Abe to the 193th session of the Diet.
- Kantei (2018). Policy speech of Prime Minister Abe to the 196th session of the Diet.
- Kantei (2019). Policy speech of Prime Minister Abe to the 198th session of the Diet.
- Kantei (2020). Policy speech of Prime Minister Abe to the 201st session of the Diet.
- Sorensen, Andre and Caroline Funck (2007). Living Cities in Japan: Citizens's Movement, Machizukuri, and Local Environments. London: Routledge.
- Niechaus, Andreas and Tine Walravens (eds.) (2017). Feeding Japan: The Cultural and Political Issues of Dependency and Risk. Switzerland: Palgrave Macmillan, Part 4.

บทที่ 2

กระบวนการฟื้นฟูท้องถิ่นของประเทศญี่ปุ่น : ปัจจัย แห่งความสำเร็จและการประยุกต์ใช้ในมิติของมะจิซุกุริ

เบญจรงค์ ใจใส แดร์ อาร์สถานอง¹

บทคัดย่อ

งานวิจัยนี้เป็นการศึกษาเกี่ยวกับปัจจัยแห่งความสำเร็จในการฟื้นฟูท้องถิ่นของประเทศญี่ปุ่น ซึ่งประเทศญี่ปุ่นเริ่มทำกิจกรรมฟื้นฟูท้องถิ่นมาตั้งแต่ช่วงหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 เป็นการฟื้นฟูท้องถิ่นเพื่อฟื้นฟูประเทศจากความเสียหายในสงคราม ต่อมาเมื่อประเทศญี่ปุ่นเข้าสู่ช่วงพัฒนาเศรษฐกิจสูงสุดส่งผลต่อสภาพความเป็นอยู่ของประชาชนที่ย่ำแย่ลงทำให้มีกิจกรรมที่เรียกว่า “มะจิซุกุริ” และเป็นกิจกรรมที่ทำโดยภาคประชาชนอย่างแพร่หลายทั่วประเทศ จุดเปลี่ยนที่ทำให้กิจกรรมมะจิซุกุริถูกนำมาใช้ในการฟื้นฟูท้องถิ่นคือ การที่ประเทศญี่ปุ่นเข้าสู่สังคมผู้สูงอายุขั้นรุนแรงและชนบทประสบกับความชบเซาทั่วไป รัฐบาลญี่ปุ่นประกาศนโยบายสนับสนุนท้องถิ่นและให้การสนับสนุนด้านต่าง ๆ ส่งผลให้ท้องถิ่นหลายแห่งในประเทศญี่ปุ่นมีกิจกรรมการฟื้นฟูท้องถิ่นซึ่งมีทั้งประสบความสำเร็จและไม่ประสบความสำเร็จ จากการศึกษาของนักวิชาการในประเทศ

¹ รองศาสตราจารย์ สาขาวิชาภาษาญี่ปุ่น คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่

ญี่ปุ่น มีการสรุปโมเดลของกิจกรรมฟื้นฟูท้องถิ่นที่ประสบความสำเร็จซึ่งจะต้องมีส่วนประกอบ 3 ส่วน คือ Company, Competitor และ Customer ผู้วิจัยได้ใช้เป็นโมเดลในการศึกษาการฟื้นฟูท้องถิ่นที่มีการใช้กิจกรรม “มะจิซุกุริ” ของพื้นที่ 6 แห่งในประเทศญี่ปุ่น และศึกษากิจกรรมฟื้นฟูท้องถิ่นของประเทศไทย 3 แห่ง และยังสามารถศึกษาประเด็นสำคัญอื่นประกอบ คือ การใช้ทุนทางสังคม ทรัพยากรของท้องถิ่นด้านต่าง ๆ เช่น ด้านประวัติศาสตร์ ด้านกายภาพและด้านอาหาร รวมถึงศึกษาทุนทางสังคมทางด้านเครือข่ายของคนในสังคม

จากผลการศึกษาพบว่า พื้นที่ศึกษามีส่วนประกอบของโมเดลแห่งความสำเร็จเป็นส่วนใหญ่ และยังมีทุนทางสังคมด้านอื่นโดยเฉพาะอย่างยิ่งคือทุนทางสังคมทางด้านเครือข่ายซึ่งมีความเข้มแข็งในชุมชน อีกทั้งยังได้รับการสนับสนุนจากภาครัฐ รวมถึงมีการทำการตลาดต่อเนื่อง ทำให้กิจกรรมฟื้นฟูท้องถิ่นทั้ง 6 แห่งของประเทศญี่ปุ่นประสบความสำเร็จ และมีความยั่งยืน ส่วนพื้นที่การศึกษาของประเทศไทยนั้น ผู้วิจัยพบว่าพื้นที่ในประเทศไทยมีส่วนประกอบ 2 ส่วนที่จะเป็นโมเดลที่ประสบความสำเร็จ คือ Company และ Competitor แต่ยังคงขาดในเรื่องของทุนทางสังคมทางเครือข่ายดั้งเดิม การเชื่อมระหว่างทุนทางสังคมและความสัมพันธ์กับภาครัฐที่เป็นแบบหลวม ๆ เนื่องจากเจ้าหน้าที่ของรัฐมีการโยกย้ายบ่อยครั้ง และปัญหาหลักคือการสนับสนุนทางด้านงบประมาณของภาครัฐ หากจะทำกิจกรรมการฟื้นฟูท้องถิ่นจะต้องเป็นส่วนที่พิจารณาจัดการอย่างเป็นระบบต่อไป

คำสำคัญ มะจิซุกุริ, การฟื้นฟูท้องถิ่น, ทุนทางสังคม, ทุนทางสังคมทางด้านเครือข่าย

1. บทนำ

1.1 ความสำคัญและที่มาของการวิจัย

- คำจำกัดความ

คำว่า “มะจิซุกุริ” เริ่มใช้ในฐานะของคำสำคัญในการใช้พัฒนาความเป็นอยู่ของประชาชนในเขตเมือง และเริ่มตั้งศูนย์มะจิซุกุริ (まちづくりセンター) เป็นครั้งแรกในประเทศญี่ปุ่นในปี ค.ศ. 1984 ที่จังหวัดนารา คือ นารามะจิซุกุริเซนเตอร์ (奈良まちづくりセンター) ต่อมา มีการตั้งศูนย์มะจิซุกุริในอีกหลายแห่งทั่วประเทศญี่ปุ่นโดยเฉพาะในเขตเมืองทำหน้าที่สนับสนุนประชาชนเพื่อทำกิจกรรมในชีวิตประจำวัน ส่งเสริมการทำงานจากระดับภาคประชาชน และเป็นที่ตั้งของสำนักงานย่อยของหน่วยงานราชการ (เบญจางค์, 2013) “มะจิซุกุริ” เปลี่ยนบทบาทการเป็นตัวกระตุ้นการทำกิจกรรมเพื่อการอยู่อาศัยที่ดีในเขตเมืองไปสู่การพัฒนาท้องถิ่นเมื่อรัฐบาลประกาศนโยบาย “แผนแม่บทการสร้างเมือง คน และอาชีพ ค.ศ. 2017 : มุ่งสู่การพัฒนาการสร้างท้องถิ่น” (まち・ひと・しごと創生基本方針2017 「地域創生の新展開に向けて」) จากนโยบายดังกล่าวทำให้คำว่า “มะจิซุกุริ” ถูกกำหนดเป็นคำสำคัญในการฟื้นฟูท้องถิ่น งานวิจัยชิ้นนี้จึงเป็นการศึกษาการใช้กิจกรรมแบบมะจิซุกุริเพื่อฟื้นฟูท้องถิ่นในประเทศญี่ปุ่นที่จะสามารถนำมาปรับใช้กับประเทศไทยได้ต่อไป

- วัตถุประสงค์ของการวิจัย

เพื่อศึกษาทุนทางสังคมที่ส่งเสริมกระบวนการมะจิซุกุริของพื้นที่กรณีศึกษาในประเทศญี่ปุ่น และศึกษาองค์ประกอบโดยรวมที่เป็นปัจจัยที่ส่งผลต่อการฟื้นฟูท้องถิ่น รวมถึงศึกษากระบวนการมะจิซุกุริประเทศญี่ปุ่นที่เหมาะสมกับการประยุกต์ใช้ในประเทศไทย

1.2 กรอบแนวคิดของแผนงานวิจัย

งานวิจัยนี้ใช้กรอบแนวคิดด้านต่าง ๆ คือ “การวิเคราะห์เชิงประวัติศาสตร์ (Historical Analysis)” เพื่อศึกษาความเป็นมาของแนวคิดการฟื้นฟูเมืองของประเทศญี่ปุ่น “การฟื้นฟูเมือง หรือ Machizukuri” เพื่อศึกษากระบวนการสร้างและฟื้นฟูเมืองของประเทศญี่ปุ่นและความร่วมมือระหว่างภาครัฐและภาคประชาชน “กระแสท้องถิ่น” เพื่อศึกษาการสร้างกระแสการสร้างท้องถิ่น การสร้างอัตลักษณ์ของท้องถิ่นที่มีความเกี่ยวเนื่องกันทั้งทางด้านกายภาพ “การสร้างแบรนด์ และการตลาด” เพื่อศึกษากระบวนการสร้างแบรนด์และสร้างเอกลักษณ์ให้กับสินค้าเฉพาะของท้องถิ่น “ทฤษฎีทุนทางสังคม (Social Capital theory)” เป็นการศึกษาเกี่ยวกับการใช้ทรัพยากรของท้องถิ่น การสร้างมูลค่าและการรักษาทรัพยากรท้องถิ่นที่มีความเกี่ยวข้องกับการสร้างเสน่ห์ให้กับท้องถิ่นและส่งผลต่อการท่องเที่ยวโดยรวมของท้องถิ่นนั้น

1.3 วิธีการดำเนินการวิจัยและขอบเขตการวิจัย

งานวิจัยชิ้นนี้เป็นงานวิจัยเชิงคุณภาพ (qualitative research) วิเคราะห์ข้อมูลซึ่งได้จากการศึกษาจากเอกสาร (documentary research) และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับมะจิซุกุริโดยสืบค้นเอกสารชั้นต้นจากหอสมุดรัฐสภาประเทศญี่ปุ่น และมีการเก็บข้อมูลภาคสนามในประเทศญี่ปุ่นด้วยการสัมภาษณ์เชิงลึกกับผู้ที่เกี่ยวข้อง

- พื้นที่ในประเทศญี่ปุ่น

ผู้วิจัยมีการเลือกพื้นที่เพื่อทำการสำรวจ ณ ประเทศญี่ปุ่น เป็นจำนวน 6 แห่ง ได้แก่

1. แบบที่ ภาครัฐเป็นผู้นำกระบวนการ (เมือง Totori จังหวัดโทตะริ)

2. แบบที่ภาครัฐเป็นผู้นำกระบวนการ (เมือง Sakaiminato จังหวัดทตโตริ)
3. แบบที่ภาคประชาชนเป็นผู้นำกระบวนการ (เมือง Kinosaki จังหวัดเฮียวโกะ)
4. แบบที่ภาคเอกชนเป็นผู้นำกระบวนการ (Kurokabe Square จังหวัดซิกะ)
5. แบบที่ภาครัฐเป็นผู้นำกระบวนการ (เมือง Hikone จังหวัดซิกะ)
6. แบบที่ภาคเอกชนเป็นผู้นำกระบวนการ (เมือง Kitakata จังหวัดฟุกุชิมะ)

- พื้นที่ในประเทศไทย

ผู้วิจัยเลือกจังหวัดสงขลา จังหวัดแพร่ และจังหวัดสุราษฎร์ธานี โดยกำหนดให้ย่านเมืองเก่าของจังหวัดสงขลาและจังหวัดแพร่เป็นคู่เทียบกับ Kurokabe Square เนื่องจากมีทุนทางสังคมที่คล้ายคลึงกันเพื่อเปรียบเทียบกระบวนการฟื้นฟูท้องถิ่นในมิติของมะจิซุกุริ และจังหวัดสุราษฎร์ธานีเป็นพื้นที่ที่แสดงให้เห็นถึงการพัฒนาร่วมกันจากการร่วมมือระหว่างภาคประชาชน

2. นโยบายการฟื้นฟูท้องถิ่นของญี่ปุ่น

คำว่า “มะจิซุกุริ” คาดว่าน่าจะเกิดจากกระแสการพัฒนา 3 กระบวนการ คือ

1. เกิดจากการพัฒนาเมืองที่อยู่อาศัยให้เป็นเมืองน่าอยู่โดยตั้งหัวข้อของ “มะจิซุกุริ” ตามกิจกรรมที่ต้องการพัฒนา มีกระบวนการของการมีส่วนร่วมของประชาชนเป็นหลักและเป็นกิจกรรมที่มีประชาชนเป็นแกนนำ
2. เกิดจากการพัฒนาชนบทที่เป็นหัวข้อการพัฒนาท้องถิ่นเพื่อแก้ปัญหาประชาชนเบาบางในชนบทและปัญหาความซบเซาของย่านร้านค้าในเขตเมืองของต่างจังหวัด เกิดกิจกรรมที่เป็นนโยบายเชิญชวนให้มาเยือนเมืองในชนบท มีประชาชน เช่น กลุ่มพ่อค้า โดยเป็นแกนนำ

3. เกิดจากการพัฒนาการก่อสร้างสาธารณะเพื่อพัฒนาถนนหนทาง และพัฒนาเมือง เช่น การสร้างถนนและการสร้างสวนสาธารณะส่วนใหญ่ ดำเนินการโดยภาครัฐ

2.1 การเปลี่ยนแปลงบทบาทของ “มะจิซุกุริ” ไปสู่ “การฟื้นฟูท้องถิ่น”

การฟื้นฟูท้องถิ่นของประเทศญี่ปุ่นเริ่มตั้งแต่ช่วงหลังสงครามโลกครั้งที่สองเพื่อฟื้นฟูประเทศจากความเสียหายหลังสงคราม การฟื้นฟูท้องถิ่นที่สำคัญและเกี่ยวข้องกับมะจิซุกุริคือ การฟื้นฟูท้องถิ่นตั้งแต่ช่วงครึ่งหลังของทศวรรษที่ 1990 เป็นช่วงเปลี่ยนแปลงนโยบายการฟื้นฟูท้องถิ่นจากการเชิญชวนแหล่งทุนจากภายนอกเพื่อการพัฒนาท้องถิ่นมาเป็นนโยบายการพัฒนาทรัพยากรจากภายในท้องถิ่น สิ่งเปลี่ยนแปลงที่สำคัญคือ การเปลี่ยนผู้ดำเนินการฟื้นฟูท้องถิ่นโดยเปลี่ยนบทบาทของรัฐบาลกลาง ซึ่งเป็นหลักในการวางนโยบายไปสู่การบทบาทของผู้นำที่มาจากท้องถิ่น ได้แก่ องค์การปกครองส่วนท้องถิ่น ประชาชนในท้องถิ่น กลุ่มต่าง ๆ และ NPO เป็นต้น

2.2 กระบวนการพัฒนาไปสู่ “การฟื้นฟูท้องถิ่น”

ปัจจัยสำคัญที่ส่งเสริมการฟื้นฟูท้องถิ่นคือ ความเป็น “ท้องถิ่นนิยม” เกิดในช่วงที่เรียกว่า “ยุคแห่งท้องถิ่น” (地方の時代) ของประเทศญี่ปุ่นราวทศวรรษที่ 1980 เป็นจุดเริ่มต้นของการปรับบทบาทของรัฐบาลท้องถิ่นและรัฐบาลกลางซึ่งเป็นจุดเริ่มต้นของการกระจายอำนาจสู่ท้องถิ่นที่ส่งผลต่อท้องถิ่นของประเทศญี่ปุ่น เดือนพฤษภาคม ค.ศ. 2014 รัฐบาลประกาศรายชื่อองค์การปกครองส่วนท้องถิ่นที่มีความเสี่ยงจะถูกยุบเนื่องจากปัญหาประชากรเบาบาง โดยคาดว่าจะลดลงครึ่งหนึ่งเหลือเพียง 896 แห่ง และประชากรเพศหญิงในวัยเจริญพันธุ์จะลดลง 50% เมื่อเทียบกับปี ค.ศ. 2010 นายชินโซ อาเบะนายกรัฐมนตรีจึงประกาศนโยบาย

“การสร้างท้องถิ่น” (地域創生) มีที่มาจากการประชุมคณะรัฐมนตรีในเดือนมิถุนายน ค.ศ. 2013 เป็นกลยุทธ์ “Japan is Back” เพื่อส่งเสริมการขยายตัวทางเศรษฐกิจที่เรียกว่า Abenomics ในเดือนมิถุนายน ค.ศ. 2014 รัฐบาลประกาศนโยบายหลักของปี ค.ศ. 2014 และมีคำว่า “Local Abenomics” ซึ่งเป็นการประกาศซึ่งให้ความสำคัญแก่ท้องถิ่น ส่งผลให้การพัฒนาท้องถิ่นขยายตัวและได้รับการสนับสนุนจากรัฐบาล ในวันที่ 3 กันยายน ค.ศ. 2014 รัฐบาลประกาศตั้ง “สำนักงานเพื่อการสร้างเมืองคนและอาชีพ” (まち・ひと・しごと創生本部) และในวันที่ 2 ธันวาคม ค.ศ. 2014 ประกาศกฎหมาย “การสร้างเมือง คนและอาชีพ” คำว่า “มะจิซุกุริ” จึงเปลี่ยนบทบาทไปสู่การพัฒนาท้องถิ่นและมีความชัดเจนขึ้น ในวันที่ 22 ธันวาคม ค.ศ. 2016 เมื่อรัฐบาลประกาศ “กลยุทธ์การสร้างเมืองคน และสร้างงานโดยรวมฉบับแก้ไขปี ค.ศ. 2016” (まち・ひと・しごと創世総合戦略2016改訂版) เพื่อเพิ่มรายได้ของท้องถิ่นด้วยการสร้างมูลค่าเพิ่มของท้องถิ่นและความสามารถในการเพิ่มรายได้ของเมืองหลักในชนบท

2.3 โมเดลของการฟื้นฟูท้องถิ่นในประเทศญี่ปุ่น

เนื่องจากคำว่า “มะจิซุกุริ” เป็นคำที่ใช้ในกิจกรรมที่หลากหลายตั้งแต่ทศวรรษที่ 1960 จึงยากจะสรุปเป็นโมเดลที่สามารถใช้กับทุกกิจกรรมได้ ทั้งนี้ผู้วิจัยพบงานวิจัยที่เกี่ยวกับโมเดลของ “มะจิซุกุริ” ซึ่งเป็นโมเดลของกิจกรรมมะจิซุกุริที่ประสบความสำเร็จของโคะนะยะงะ คะซุกุอิ จากหนังสือ 「地域活性化戦略」 (กลยุทธ์ในการฟื้นฟูท้องถิ่น) เป็นการสรุปโมเดลของกิจกรรมมะจิซุกุริที่น่าจะนำมาใช้ในงานวิจัยได้ เนื่องจากการสรุปจากการสำรวจพื้นที่ที่ทำการกิจกรรมการฟื้นฟูท้องถิ่นและมะจิซุกุริได้อย่างประสบความสำเร็จ 300 แห่ง หากเทียบกับจำนวนองค์การปกครองส่วนท้องถิ่นของประเทศญี่ปุ่นประมาณ 1,800 แห่งแล้วผู้วิจัยพบว่า

(3) Customer - ทำการตลาดที่เหมาะสมกับความต้องการของลูกค้า (การตลาดที่ตรงกลุ่มเป้าหมาย) ประเด็นการทำการตลาดนี้เป็นประเด็นที่สำคัญที่สุดสำหรับกิจกรรมมะจิซุกรี ถึงแม้จะมีความสัมพันธ์ในท้องถิ่นที่ดี สร้างกิจกรรมมะจิซุกรีได้และมีจุดขายที่แตกต่างจากท้องถิ่นอื่นในบริเวณรอบข้างหรือในภูมิภาคแต่ไม่มีการทำการตลาดที่ทำให้ลูกค้าสนใจก็ไม่สามารถประสบความสำเร็จได้ เนื่องจากขาดการทำการตลาดที่เหมาะสมกับกลุ่มลูกค้า การตลาดที่สำคัญคือ Targeting หรือ การคำนึงถึงความชอบของลูกค้ากลุ่มเป้าหมายเป็นสิ่งสำคัญ

นอกจากนี้ ยังมีปัจจัยหนึ่งที่เป็นส่วนสำคัญขององค์ประกอบข้อที่ 1 (Company) คือ “ทุนทางสังคมทางด้านเครือข่าย” เป็นปัจจัยที่สำคัญและส่งผลต่อความสำเร็จในกิจกรรมมะจิซุกรีที่มีการแข่งขันสูง ซึ่งผู้วิจัยใช้เป็นปัจจัยหนึ่งในการพิจารณาร่วมกับองค์ประกอบข้างต้น ในกระบวนการของท้องถิ่นที่ประสบความสำเร็จ ความหมายของทุนทางสังคมทางด้านเครือข่ายที่นิยมใช้ทางในกิจกรรมของมะจิซุกรีแบ่งได้เป็น 3 ประเภท คือ

(1) ทุนทางสังคมแบบ Bonding หรือ ความสัมพันธ์ของชุมชนแบบดั้งเดิม ทุนทางสังคมแบบ Bonding นั้นมีความสำคัญซึ่งหากกลุ่มดั้งเดิมมีความเข้มแข็งจะเป็นฐานที่ดีสำหรับการฟื้นฟูท้องถิ่น โดยเฉพาะเมืองที่มีความสำคัญทางประวัติศาสตร์ซึ่งจะมีความสำคัญกับบ้านเกิดสูง

(2) ทุนทางสังคมแบบ Bridging หรือ ความสัมพันธ์ของการเชื่อมโยงของกลุ่มต่าง ๆ ในชุมชน การวิจัยด้านทุนทางสังคมในปัจจุบันให้ความสำคัญกับทุนทางสังคมแบบ Bridging ที่มีกลุ่มต่าง ๆ เช่น NPO เข้ามามีความร่วมมือในท้องถิ่นและประสบความสำเร็จในหลายกรณี

(3) ทุนทางสังคมแบบ Linking หรือ ความสัมพันธ์กับภาครัฐและกลุ่มที่มีบทบาทหน้าที่ต่างกัน ความสัมพันธ์แบบ Linking มีจุดเด่น

เรื่องการสนับสนุนด้านงบประมาณจากภาครัฐ มีทั้งแบบภาครัฐเป็นผู้นำ และภาคประชาชนเป็นผู้นำ

3. หลากหลายรูปแบบของการพัฒนาท้องถิ่นของญี่ปุ่น

3.1 แบบที่ภาครัฐเป็นผู้นำกระบวนการ - เขตเทศบาลเมือง ทตโตะริ จังหวัดทตโตะริ

จังหวัดทตโตะริเป็นจังหวัดที่มีประชากรน้อยที่สุดในประเทศญี่ปุ่น และลดลงอย่างต่อเนื่อง และยังเป็นจังหวัดที่ประชากรมีรายได้ต่ำ เป็นอันดับที่ 40 ของประเทศญี่ปุ่น (ตัวเลขปี ค.ศ. 2005)

กิจกรรมเพื่อฟื้นฟูท้องถิ่นเริ่มในปี ค.ศ. 2006 โดยการประกาศ แผนแม่บทฉบับที่ 8 ซึ่งเทศบาลมีนโยบายที่จะเชิญชวนให้ประชาชนจาก ภายนอกย้ายเข้ามาอาศัย เป็นวิสัยทัศน์ของนายกเทศมนตรีตั้งแต่ปี ค.ศ. 2006 และเป็นนโยบายที่มีความต่อเนื่องไม่มีการเปลี่ยนแปลงแม้มีการเปลี่ยนแปลง นายกเทศมนตรี คำสำคัญของกิจกรรม คือ “Sugoi Tottori Shi” มีกิจกรรม เพื่อฟื้นฟูท้องถิ่นด้วยการส่งเสริมการย้ายเข้ามาตั้งถิ่นฐานในเขตเทศบาล เมืองทตโตะริ เช่น ตั้งสำนักงานส่งเสริมการย้ายเข้าและการสนับสนุนกลับมา อาศัยที่เมืองทตโตะริ (U Turn) สร้างบ้านให้ทดลองอาศัยในเขตเทศบาล เมืองทตโตะริ ให้เงินช่วยเหลือในการซ่อมแซมบ้านสามารถได้รับเงินช่วยเหลือ ในการซ่อมแซมบ้านไม่เกิน 400,000 เยน เป็นต้น จากการสำรวจของนิตยสาร 「田舎暮らし」 หรือนิตยสาร “การอาศัยในชนบท” มีการจัดอันดับ เมืองในชนบทที่คนอยากอาศัยซึ่งเมืองทตโตะริติดอันดับหนึ่งในห้า จำนวน 5 ครั้ง (จากการสำรวจ 7 ครั้ง) คือ อันดับที่ 1 จำนวน 2 ครั้ง (ค.ศ. 2017 และ ค.ศ. 2019) อันดับที่ 2 จำนวน 2 ครั้ง (ค.ศ. 2013 และ ค.ศ. 2015) และอันดับที่ 4 จำนวน 1 ครั้ง (ค.ศ. 2018)

พื้นที่	โมเดลการฟื้นฟูท้องถิ่น	ทุนทางสังคมเครือข่าย	ทุนทางสังคมอื่น	การตลาด
เทศบาลเมืองทตโตะริ	<ul style="list-style-type: none"> - แบบ Company - แบบ Customer - Company เป็นกลุ่มของผู้อาศัยในบริเวณนั้นคือ โซโนโก ให้การสนับสนุนข้อมูลเป็นความสัมพันธ์แบบ win win ระหว่างคนในชุมชนและภาครัฐ - Customer มีการเลือกกลุ่มเป้าหมายเป็นกลุ่มคนหนุ่มสาว กลุ่มครอบครัวคนรุ่นใหม่ 	<ul style="list-style-type: none"> - แบบ Linking (ภาครัฐเป็นผู้นำ) - เป็นการเชื่อมโยงความสัมพันธ์ระหว่างภาครัฐ คือ ระหว่างรัฐบาลกลางและรัฐบาลส่วนท้องถิ่นและระหว่างเทศบาลกับภาคประชาชน 	<ul style="list-style-type: none"> - ข้อต่อยประเด็นของการเป็นเมืองที่มีประชากรน้อยที่สุด กลายเป็นจุดแข็งในการได้รับงบประมาณจากรัฐบาลกลาง เพื่อสนับสนุนกิจกรรมการฟื้นฟูท้องถิ่น ด้านการเชิญประชาชนมาอาศัยในเมือง 	<ul style="list-style-type: none"> มีการทำการตลาดอย่างต่อเนื่อง โดยเฉพาะกับกลุ่มคนวัยหนุ่มสาว ในเมื่อยิ่งใหญ่ บริเวณใกล้เคียงที่มีความพร้อมจะย้ายถิ่นฐาน

สรุปกระบวนการกิจกรรมมะจิชูกรีที่มีภาครัฐเป็นผู้นำกระบวนการของเทศบาลเมืองทตโตะริ

ถึงแม้เทศบาลทตโตะริจะเป็นพื้นที่ที่ไม่มีความโดดเด่นทางด้านทุนทางสังคมอื่น แต่ปัญหาจากการเป็นจังหวัดที่มีประชากรน้อยที่สุดในประเทศ ญี่ปุ่นเป็นเวลาต่อเนื่องหลายสิบปีจึงเป็นประเด็นที่จะต้องได้รับความช่วยเหลือจากรัฐบาล กิจกรรมเพื่อเชิญชวนให้คนเข้ามาอาศัยเป็นกิจกรรมฟื้นฟูท้องถิ่นที่ต้องใช้งบประมาณสูง กระบวนการโดยหลักจึงมีภาครัฐเป็นผู้นำกระบวนการ และมีภาคเอกชนและภาคประชาชนเป็นฝ่ายสนับสนุน

3.2 แบบที่ภาครัฐเป็นผู้นำกระบวนการ - เขตเทศบาลเมืองซาโกมินะโตะ จังหวัดทตโตะริ

เมืองซาโกมินะโตะ เป็นเมืองที่มีท่าเรือที่ใหญ่ที่สุดของภูมิภาคซันอิน มีประชากรเบาบางและประสบปัญหาร้านค้าปิดตัวลงเป็นจำนวนมาก ตั้งแต่ทศวรรษที่ 1980 กิจกรรมเพื่อฟื้นฟูท้องถิ่นเริ่มในปี ค.ศ. 1989 เป็นโครงการของเทศบาลและกลุ่มภาคเอกชนของย่านการค้าเพื่อการฟื้นฟูให้ย่านการค้านั้นมีบรรยากาศของ “โยโก” หรือ ผีญี่ปุ่น เนื่องจากเมืองนี้เป็นบ้านเกิดของนายมิซึกิ ชิเกะรุ นักเขียนการ์ตูนเรื่อง “ผีน้อยคิตาโร่” ที่มีชื่อเสียงโด่งดัง มีการประกาศเทศบัญญัติเพื่อกำหนดกิจกรรมและงบประมาณของกิจกรรมเกี่ยวกับ “มะจิชูกรี” โดยใช้การ์ตูน “ผีน้อยคิตาโร่” กิจกรรมที่เป็นรูปธรรมคือ การสร้างบรรยากาศของการ์ตูนผีตั้งแต่สถานีรถไฟ มีการสร้างรูปปั้นโลหะตามทางเดินของถนนย่านร้านค้า เรียกว่า “ถนนสายซิงเงรุ” โดยรวบรวมเงินบริจาคจากแฟนคลับทั่วประเทศ กำหนดให้เป็นจุดจอดพักเรือสำราญขนาดใหญ่ที่มาจอดปีละ 40 - 60 ครั้ง จำนวนผู้โดยสารในปี ค.ศ. 2017 ประมาณ 66,477 คน มีกิจกรรมที่จัดโดย organizer เช่น การจัดสอบวัดระดับความรู้เกี่ยวกับผีญี่ปุ่น นอกจากนี้ ยังมีการสร้างเครือข่ายกับหน่วยงานของจังหวัดใกล้เคียง เช่น สำนักงานจังหวัดและสมาคมนายก

เทศมนตรี 5 เทศบาล และมีเครือข่าย DMO (Destination Management Organization) ทำหน้าที่สร้างเครือข่ายทางการตลาด กิจกรรมเหล่านี้ส่งผลให้นักท่องเที่ยวเพิ่มขึ้นคือในปี ค.ศ. 2010 มีนักท่องเที่ยวประมาณ 3,000,000 คน ปี ค.ศ. 2017 มีนักท่องเที่ยวประมาณ 2,400,000 คน และปี ค.ศ. 2018 มีนักท่องเที่ยวประมาณ 2,700,000 คน

พื้นที่	โมเดลการฟื้นฟูท้องถิ่น	แนวทางสังคมเครือข่าย	ทุนทางสังคมอื่น	การตลาด
<p>เมือง ชาโกมินะโตะ</p>	<ul style="list-style-type: none"> - แบบ Company - แบบ Competitor - แบบ Customer <p>- Company คือ กลุ่มภาครัฐที่เป็นแกนนำที่มีความตั้งใจทำงานสูง</p> <p>- Competitor คือ</p> <p>เป็นบ้านเกิดของนักเขียนการ์ตูนที่มีชื่อเสียง ซึ่งคู่แข่งในบริเวณนั้นไม่มี</p> <p>- Customer คือ</p> <p>มีการทำการตลาดกับกลุ่ม Fan club ของการ์ตูนผีน้อย</p>	<ul style="list-style-type: none"> - แบบ Bridging - แบบ Linking (ภาครัฐเป็นผู้นำ) - Bridging คือ มีการเชื่อมโยงของกลุ่มต่าง ๆ ภายในท้องถิ่น - Linking คือ มีการเชื่อมระหว่างเทศบาลเมืองชาโกมินะโตะกับกลุ่มภายในท้องถิ่น และองค์กรภายนอก <p>คือ DMO ภาครัฐในพื้นที่ใกล้เคียง</p>	<ul style="list-style-type: none"> - ทุนทางสังคมที่โดดเด่นที่สุดคือ เป็นบ้านเกิดของนักเขียนการ์ตูนที่มีชื่อเสียงของประเทศญี่ปุ่น - มีท่าเรือสำหรับขึ้นปลาที่ใหญ่ที่สุดในบริเวณภูมิภาคนี้ ส่งผลให้มีอาหารทะเลที่สดใหม่และอร่อย รวมถึงส่งผลต่อการบินทำเรือสำหรับเรือสำราญขนาดใหญ่ 	<ul style="list-style-type: none"> - ทำการตลาดอย่างต่อเนื่องและโดดเด่น - ทำการตลาดหลายด้าน เพื่อตอบสนององความสนใจของคนหลายกลุ่ม ถือได้ว่าเป็นพื้นที่ที่มีการทำการตลาดอย่างโดดเด่น - ใช้เครือข่าย DMO ในการทำการตลาดอย่างมีประสิทธิภาพ

สรุปกระบวนการกิจกรรมมะจิซุกรีที่มีภาครัฐเป็นผู้นำกระบวนการของเทศบาลเมืองซาโกมินาโตะ

กิจกรรมมะจิซุกรีของเมืองนี้เริ่มต้นโดยเทศบาลเมืองซาโกมินาโตะ โดยเทศบาลเป็นผู้นำกระบวนการมะจิซุกรีที่สำคัญ ได้รับความร่วมมือจากภาคเอกชนในท้องถิ่นในการผลิตสินค้าต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับเรื่องผิวน้อยคิดารั้ว รวมถึงใช้ organizer เพื่อช่วยสร้างสรรค์กิจกรรมต่าง ๆ ส่งผลให้มีนักท่องเที่ยวเป็นจำนวนมาก

3.3 แบบที่ภาคประชาชนเป็นผู้นำกระบวนการ - เมือง คิโนะซากิ เทศบาลเมืองโทะโยะโอะกะ จังหวัดเฮียวโงะ

เมืองคิโนะซากิเป็นเมืองที่มีชื่อเสียงด้านออนเซ็นตั้งแต่ก่อนสมัยเฮอัน มีการกำหนดคำเพื่อกิจกรรม มะจิซุกรีในปี ค.ศ. 2005 คือ “เมืองน้ำแร่แห่งประวัติศาสตร์และวรรณกรรม” เมืองนี้ถูกรวมเป็นส่วนหนึ่งของเทศบาลเมืองโทะโยะโอะกะในปี ค.ศ. 2005 และสำนักงานเมืองคิโนะซากิ ถูกยุบไป การจัดการท่องเที่ยวจึงเป็นความรับผิดชอบของกลุ่มภายในชุมชน และเครือข่ายกับ DMO (Destination Management Organization) ซึ่งมีเจ้าหน้าที่ที่เคยอาศัยในประเทศไทยเป็นเวลานานและส่งผลให้นักท่องเที่ยวคนไทยเป็นจำนวนมาก

กิจกรรมการฟื้นฟูท้องถิ่นส่วนใหญ่เป็นบทบาทของภาคเอกชนคือกลุ่มสมาพันธ์เรียวกังแห่งเมืองน้ำแร่คิโนะซากิ มีกิจกรรมเช่น การสร้างบรรยากาศของเมืองแห่งการอาบน้ำแร่โดยการสร้าง “ถนนออนเซ็น” และการใช้ IT เพื่อการฟื้นฟูท้องถิ่นด้วยบัตร “ยูเมะปะ” ใช้ระบบดิจิทัลในการบันทึกข้อมูลนักท่องเที่ยวผ่านกิจกรรมการใช้บริการบ่ออาบน้ำแร่ 7 แห่งตั้งแต่เดือนตุลาคม ค.ศ. 2010 จุดเริ่มต้นของกิจกรรมเริ่มจากกลุ่มองค์กรในท้องถิ่นคือ “การประชุมเพื่อ 100 ปีต่อจากนี้ของคิโนะซากิ” 「城崎このさき100年会議」 เป็นกลุ่มของคนในท้องถิ่นในเมืองคิโนะซากิ

ทำกิจกรรมเกี่ยวกับการฟื้นฟูท้องถิ่นและการออกแบบแผนแม่บทของเมือง
มีตัวแทนของผู้นำจากแต่ละกลุ่มเข้าร่วมประชุมเดือนละ 1 ครั้งเพื่อออกแบบ
กิจกรรมมะจิซุกุริที่เรียกว่า “All Kinosaki”

พื้นที่	โมเดลการฟื้นฟูท้องถิ่น	แนวทางสังคมเครือข่าย	ทุนทางสังคมอื่น	การตลาด
คีโนะซากิ - แบบ Company - แบบ Competitor - แบบ Customer - Company กลุ่มสมาชิกเครือข่ายกำลัง แห่งเมืองนำแร่คีโนะซากิ มีความตั้งใจในการทำงาน สูง เป็นผู้นำกิจกรรมการ ฟื้นฟูท้องถิ่นของกลุ่ม “การประชุมเพื่อ 100 ปี ต่อจากนี้ของคีโนะซากิ” ทำงานแบบต่างได้ ผลประโยชน์ ทำให้เกิด ความสัมพันธ์แบบ win win	- แบบ Bonding - แบบ Bridging - แบบ Linking (ภาคประชาชนเป็นผู้นำ) - Bonding ของชุมชนเดิม ของเมืองที่มีความเข้มแข็ง มากเป็นกลุ่มสมาชิก เรียวกัง ซึ่งโรงแรมหลายแห่ง ดำเนินการมาหลายชั่วคน - Bridging มีการรวมตัว เชื่อมโยงระหว่างกลุ่มต่าง ๆ เพื่อกิจกรรมการฟื้นฟู ท้องถิ่น	- ทุนทางสังคมที่เด่นชัด คือ ทุนทางสังคมทาง ประวัติศาสตร์และ วัฒนธรรมตั้งแต่สมัยเอโดะ เป็นที่ยอมรับของขุนนาง กวี รวมถึงชนชั้นซามูไร ในสมัยเอโดะ - ทุนทางสังคมทางด้านการ อาหาร เป็นแหล่งจับคู่ ถูกรับรู้ที่สำคัญของ ภูมิภาค	- ทำการตลาดโดยใช้ เครือข่ายระหว่างภูมิภาค ที่ DMO มีจุดแข็งคือ ตัวแทนของ DMO เป็นคนที่เคยอาศัยอยู่ ประเทศไทยเป็นเวลานาน มีความสามารถทางภาษา ไทยและเข้าใจวัฒนธรรม ของคนไทย - มีการทำการตลาด มุ่งเป้าที่กลุ่มสตรีวัยรุ่น	

พื้นที่	โมเดลการฟื้นฟูท้องถิ่น	แนวทางสังคมเครือข่าย	ทุนทางสังคมอื่น	การตลาด
คิโนะซากิ	<ul style="list-style-type: none"> - Competitor สิ่งที่คุณแข่งไม่มีคือ บรรยากาศเมืองออนเซ็น ขนาดเล็กด้วยเรียวกัง แบบเก่า และยังคงความ เป็นเมืองที่มีนัยยะ ทางประวัติศาสตร์ - Customer ทำการตลาดที่เหมาะสม กับกลุ่มเป้าหมาย คือ กลุ่มสตรี วัยรุ่น 	<ul style="list-style-type: none"> - Linking ความสัมพันธ์เชื่อมโยงกับสถาบันวิจัยเทคโนโลยีเพื่อการค้า พัฒนาระบบ IT และสามารถใช้เพื่อรวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับ การท่องเที่ยวเพื่อใช้ในการตลาด 	<ul style="list-style-type: none"> - จุดต่อที่เกิดจากการมีประชากรลดลงเรื่อยๆ จนมีการรวบรวมกับองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ใกล้เคียง มีผลต่อการรวมตัวของกลุ่มชุมชนเดิม ในท้องถิ่นเพื่อความ อยู่รอด 	

สรุปกระบวนการกิจกรรมมะจิซุคุริที่มีภาคประชาชนเป็นผู้นำกระบวนการของเทศบาลเมืองคิโนะซากิ

กระบวนการที่สำคัญของเมืองคิโนะซากิเริ่มจากกลุ่มชุมชนที่เรียกว่า “โซโนโก” ซึ่งเป็นกลุ่มที่มีอยู่อย่างกระจัดกระจายทั่วประเทศญี่ปุ่นและมีกิจกรรมหลักในการดูแลเป็นตัวแทนของภาครัฐและดูแลทั่วไปในชุมชนเมื่อสำนักงานเมืองคิโนะซากิถูกยุบไปกลุ่มโซโนโกจึงต้องทำหน้าที่เป็นผู้นำแทนภาครัฐเดิม และกลุ่มสมาพันธ์เรียวกัง การเป็นผู้นำกระบวนการมะจิซุคุรินี้ส่งผลต่อความสามารถในการพึ่งพาตนเองของชุมชนและส่งผลต่อการฟื้นฟูท้องถิ่นของเมืองได้อย่างประสบผลสำเร็จ

3.4 แบบที่ภาคเอกชนเป็นผู้นำกระบวนการ - ย่านชุมชนคุโรคะเบะสแควร์ เทศบาลเมืองนางะฮะมะะะ จังหวัดชิกะ

ย่านชุมชนคุโรคะเบะสแควร์ตั้งอยู่ในเขตเทศบาลเมืองนางะฮะมะะะ คำว่า “คุโรคะเบะ” หมายถึง “กำแพงดำ” เป็นอาคารธนาคารแห่งชาติของประเทศญี่ปุ่นแห่งที่ 130 สาขานางะฮะมะะะสร้างเมื่อปี ค.ศ. 1900 ตัวอาคารมีสีดำจึงมีชื่อเรียกว่า “ธนาคารอาคารสีดำ” และเป็นศูนย์กลางของเศรษฐกิจของเมืองตั้งแต่นั้นมา

กิจกรรมฟื้นฟูท้องถิ่นดำเนินการมีภาคเอกชนเป็นผู้นำที่เข้มแข็งและเทศบาลเป็นผู้ให้การสนับสนุนด้านเงินทุนบางส่วนและการอำนวยความสะดวกในการทำธุรกิจ กิจกรรมเพื่อฟื้นฟูท้องถิ่นเป็นการค้าและการท่องเที่ยวซึ่งเป็นแบบอย่างของย่านการค้าแบบ Theme park ของการเป็นเมืองแห่งธุรกิจแก้วและกระจก

กิจกรรมเพื่อการฟื้นฟูท้องถิ่น ได้แก่ กิจกรรมการฟื้นฟูย่านร้านค้า โดยกลุ่มนักธุรกิจที่เดิมเคยอาศัยในย่านร้านค้าของเมืองนี้ร่วมมือกับเพื่อนจากกลุ่มคนหนุ่มซึ่งเคยร่วมกิจกรรมกันมาตั้งแต่สมัยยังหนุ่มจำนวน 8 คน ตั้งบริษัทในปี ค.ศ. 1988 รวมทุนคนละประมาณ 10,000,000 – 15,000,000 เยน

มีเงินทุนในการตั้งบริษัทมาจากการรวมตัวของเอกชน 90,000,000 เยน และจากเทศบาลเมืองนางะซะมะ 40,000,000 เยน ในปี ค.ศ. 1989 เริ่มกิจการของบริษัทชื่อ “คุโรคะเบะสแควร์” บริหารในรูปแบบของ Third sector เริ่มจากการปรับปรุงพื้นที่บริเวณรอบอาคารสีดำ และซื้ออาคาร โดยรอบทำการปรับปรุงซ่อมแซมรวมถึงทำให้เป็นสีดำทั้งหมด ทำธุรกิจ กระจกและแก้ว ธุรกิจของฝาก และมีกิจกรรมการพัฒนาสินค้าหัตถกรรม ท้องถิ่นที่ผลิตแบบดั้งเดิมและมีชื่อเสียงแต่ประสบปัญหาเรื่องการตลาดโดย นำมาบรรจุหีบห่อใหม่ในรูปแบบของบริษัท มีกิจกรรมการปรับปรุงซ่อมแซม บ้าน เช่น ร้านขายข้าวและเป็นธนาคารในสมัยเอโดะของพ่อค้าที่ร่ำรวย เปิดให้เช่าเป็นร้านหนังสือพร้อมทั้งทำร้านกาแฟ เพื่อให้ลูกค้าได้มีโอกาส เข้าไปชมบ้านแบบสมัยเอโดะที่มีสวนหลังบ้านที่งดงาม

บริษัทคุโรคะเบะฯทำธุรกิจค้าขายติดต่อกันมาประมาณ 30 ปี ประสบความสำเร็จในการทำธุรกิจ โดยมียอดขายทั้งปีในปี ค.ศ. 2017 คือ 6,080,000 เยนต่อปี และมีผู้มาเยือน 1,983,000 คน และปัจจุบันเป็น แหล่งดูงานสำหรับองค์การปกครองส่วนท้องถิ่นอื่น ๆ รวมถึงภาคเอกชน และภาคประชาชนในด้านการดำเนินธุรกิจเพื่อฟื้นฟูเศรษฐกิจของย่าน การค้าที่ซบเซาลงได้อย่างประสบความสำเร็จ

พื้นที่	โมเดลการฟื้นฟูท้องถิ่น	ทุนทางสังคมเครือข่าย	ทุนทางสังคมอื่น	การตลาด
<p>ย่าน คูโระ คะเบะ สแควร์</p>	<ul style="list-style-type: none"> - แบบ Company - แบบ Competitor - Company คนในพื้นที่มีความตั้งใจสูง มีกลุ่มแกนนำที่ชัดเจน คือ อดีตสมาชิกของกลุ่มเซเน็งไก - Competitor มีสิ่งทีบริเวณโดยรอบไม่มีคืออาคารคู่ระคะเบะ ซึ่งเป็นลักษณะทางกายภาพที่ชัดเจน และยังมีอาคารร้านค้าเก่าแก่ รวมถึงปราสาทและศาลเจ้า และทำให้เป็นเมืองสำหรับสินค้าประเภทแก้วและกระจก 	<ul style="list-style-type: none"> - แบบ Bonding - แบบ Bridging - แบบ Linking (ภาคเอกชนเป็นผู้นำ) - Bonding ความสัมพันธ์แบบกลุ่มดั้งเดิมของพื้นที่มีความเข้มแข็ง - แบบ Bridging มีการเชื่อมกลุ่มอดีตเซเน็งไกและกลุ่มต่าง ๆ ในชุมชน - Linking คือ มีความสัมพันธ์กับภาครัฐ โดยภาคเอกชนเป็นผู้ทำให้เกิดการทำงานร่วมกันได้อย่างโดดเด่น 	<ul style="list-style-type: none"> - ทุนทางสังคมทางประวัติศาสตร์ที่หลากหลายซึ่งทำให้งิจกรรมฟื้นฟูท้องถิ่นมีความสมบูรณ์มากขึ้น เช่น ปราสาทและศาลเจ้าของโทะยะโทะมิ อิเคะโยะชิ - ทุนทางสังคมทางกายภาพที่โดดเด่นคือ อาคารคู่ระคะเบะ ซึ่งเป็นอาคารที่มีลักษณะพิเศษคือ เป็นอาคารโบราณสีดำ และยังมีอาคารร้านค้าที่ยังคงสภาพตั้งแต่สมัยเอโดะ ง่ายต่อการเดินไปชม - ทุนทางสังคมทางธรรมชาติคือ ทะเลสาบิวะะ - ทุนทางสังคมด้านผลิตภัณฑ์ท้องถิ่นมีความโดดเด่นมาก 	<ul style="list-style-type: none"> - ทำการตลาดแบบทั่วไป - ไม่มีการใช้ - เครือข่าย DMO

สรุปกระบวนการกิจกรรมมะจิซุกรีที่มีภาคเอกชนเป็นผู้นำกระบวนการ ของย่าน Kurokabe Square

ย่าน Kurokabe Square เป็นต้นแบบของย่านชุมชนที่มีชื่อเสียงด้านการทำกิจกรรมมะจิซุกรี และมีกลุ่มชุมชนจากท้องถิ่นอื่น รวมถึงตัวแทนองค์การปกครองส่วนท้องถิ่นเดินทางมาดูการจัดการธุรกิจเพื่อการฟื้นฟูท้องถิ่นแบบมะจิซุกรีและมีการเขียนหนังสือเกี่ยวกับการฟื้นฟูท้องถิ่นของชุมชนนี้ กระบวนการฟื้นฟูท้องถิ่นของย่านชุมชนนี้เกิดจากกลุ่มของประชาชนเดิม ซึ่งปัจจุบันเป็นนักธุรกิจมารวมตัวกันเพื่อทำธุรกิจโดยได้รับการสนับสนุนจากเทศบาลเมืองนางะซะมะ และทำธุรกิจในรูปแบบ third sector และส่งผลต่อการฟื้นฟูย่านชุมชนเดิมของตนเองอย่างประสบผลสำเร็จ

3.5 แบบที่ภาครัฐเป็นผู้นำกระบวนการ - เมือง ฮิโกะเนะ จังหวัดชิกะ

เมืองฮิโกะเนะเป็นเมืองที่อยู่ติดกับทะเลสาบบิวะมีประวัติศาสตร์ยาวนานกว่า 400 ปี เป็นเมืองปราสาทที่มีความสำคัญทางเศรษฐกิจและทางยุทธศาสตร์เพราะเป็นเมืองของตระกูลซามูไรคนสนิทของตระกูลโชกุน

กิจกรรมฟื้นฟูท้องถิ่นได้แก่ การออกแบบมาสคอตประจำเมือง คือ “ฮิโกะเนียน” ได้รับรางวัลมาสคอต ยอดนิยม เป็นแมวสีขาวแต่งกายแบบซามูไรสวมหมวกแบบตระกูลออิ สร้างจากแรงบันดาลใจที่มาจากแมวของไดเมียวคนที่สองของตระกูลและออกแบบขึ้นเพื่อฉลองครบรอบ 400 ปีของปราสาทฮิโกะเนะและฉลองรางวัลสมบัติแห่งชาติของปราสาทในปี ค.ศ. 2007 หน้าหลักของฮิโกะเนียน คือ เป็นตัวแทนของปราสาทฮิโกะเนะและเทศบาลเมืองฮิโกะเนะทำกิจกรรมด้านการประชาสัมพันธ์การท่องเที่ยวและใช้เพื่อเพิ่มมูลค่าสินค้าท้องถิ่นโดยเป็นสัญลักษณ์บนบรรจุภัณฑ์ของสินค้าของเมือง ซึ่งบริษัทผู้ผลิตสินค้าต้องได้รับอนุญาตจากสำนักงานเทศบาลและจะต้องจ่ายให้แก่เทศบาลจำนวน 3% ของราคาสินค้า มีการทำ

Application เพื่อแนะนำการท่องเที่ยวและกิจกรรมที่มีชื่อเสียงคือ การจัดงานมาสคอตทั่วประเทศญี่ปุ่น “โกะโตจิเคียวระฮะกุ” (ご当地キャラ博) ซึ่งเป็นการเดินขบวนพาเหรดและการแสดงของตัวมาสคอตทั่วประเทศญี่ปุ่น จัดขึ้นเป็นประจำทุกปี

เทศบาลเมืองฮิโกะเนะใช้เครือข่ายการท่องเที่ยว DMO (Domestic Management Organization) ส่งผลให้มีผู้มาเยือนเมืองฮิโกะเนะในปี ค.ศ. 2017 จำนวน 3,398,000 คน (ในจำนวนนี้รวมถึงนักท่องเที่ยวจากต่างประเทศ จำนวน 77,984 คน) และมีผู้เข้าไปเยี่ยมชมปราสาทฮิโกะเนะ จำนวน 836,000 คน มีรายได้จากการท่องเที่ยว 197,000,000 เยนต่อปี และส่งผลต่อการจ้างงาน 1,429 ราย

พื้นที่	โมเดลการฟื้นฟูท้องถิ่น	หนทางสังคมเครือข่าย	หนทางสังคมอื่น	การตลาด
<p>อิโคโนะ</p>	<ul style="list-style-type: none"> - แบบ Competitor - แบบ Customer - Competitor มีสิ่งที่เมืองอื่นไม่มีคือ ประวัติศาสตร์เกี่ยวกับตระกูลอิโคโนะและปราสาทอิโคโนะเนะที่ยังคงสภาพเดิม - Customer มีการทำการตลาดมุ่งเป้า คือ มีการจัดกิจกรรมเกี่ยวกับมาสคอตตัวประเทศญี่ปุ่น <p>“โคโนะโตจิเคียวชะกะกุ” (こノトキヤラ博)</p> <p>เป็นขบวนการแห่รถของตัวมาสคอตทั่วประเทศญี่ปุ่น</p>	<ul style="list-style-type: none"> - แบบ Linking (ภาครัฐเป็นผู้นำ) - Linking เครือข่ายที่ร่วมกันจัดกิจกรรมเพื่อฟื้นฟูท้องถิ่น คือ สมาคมย่านร้านค้า สมาคมการท่องเที่ยวและสมาคมอุตสาหกรรม และเมื่องอิโคโนะเนะ ผู้มีบทบาทสำคัญคือ ภาครัฐ ซึ่งเป็นแกนหลักสำคัญในการสนับสนุนด้านงบประมาณเพื่อทำกิจกรรมต่าง ๆ 	<ul style="list-style-type: none"> - หนทางสังคม - ด้านประวัติศาสตร์ คือ ประวัติของคนในตระกูลอิโคโนะ - หนทางสังคมทางกายภาพ - ด้านประวัติศาสตร์ คือ ปราสาทอิโคโนะเนะ และตั้งอยู่ในทำเลที่มีธรรมชาติงดงาม คือ ใกล้กับทะเลสาบบิวะ - หนทางสังคมทางประวัติศาสตร์ที่เป็นเรื่องเกี่ยวกับแมว สัตว์เลี้ยงประจำตระกูลอิโคโนะ 	<ul style="list-style-type: none"> - ใช้การตลาดแบบ DMO ส่งผลให้มันักท่องเที่ยวชาวต่างประเทศ (เช่น ประเทศไต้หวัน) เป็นจำนวนมาก - มีการทำการตลาดโดยใช้มาสคอตเป็นหลัก

สรุปกระบวนการกิจกรรมมะจิซุคุริที่มีภาครัฐเป็นผู้นำกระบวนการของเมืองฮิโกะเนะ

เมืองฮิโกะเนะเป็นเมืองที่มีความโดดเด่นทางด้านกายภาพ กิจกรรมการฟื้นฟูท้องถิ่นแบบมะจิซุคุริทั้งหมดนี้เป็นกิจกรรมที่ริเริ่มและดำเนินการโดยภาครัฐคือเทศบาลเมืองฮิโกะเนะ ส่วนที่เกี่ยวข้องกับภาคเอกชนและภาคอุตสาหกรรม คือ กิจกรรมที่มีการใช้มาสคอตของฮิโกะเนะเนียนเพื่อการประชาสัมพันธ์สินค้า จากจำนวนนักท่องเที่ยวที่มีจำนวนมากติดต่อกันหลายปี ก็เป็นการยืนยันถึงการประสบผลสำเร็จของกิจกรรมที่มีภาครัฐเป็นผู้นำกระบวนการเช่นกัน

3.6 แบบที่ภาคเอกชนเป็นผู้นำกระบวนการ - เมือง คิตะคะตะ จังหวัดฟูกูชิมะ

เมืองคิตะคะตะมีชื่อเสียงของการเป็น “เมืองแห่งโกดัง” มีโกดังประมาณ 4,100 หลังและมีชื่อเสียงด้านอาหารท้องถิ่น คือ คิตะคะตะราเมน มีการสร้างโกดังเนื่องจากเป็นเมืองที่มีอุตสาหกรรมประเภทเหล่านี้มาก มีโชะและโชยุหลายแห่งเพราะมีแหล่งน้ำที่มีรสชาดีดี ส่วนคิตะคะตะราเมนเป็นราเมนซุคุระดุกะหมูรสโชยุ ปัจจุบันเป็น 1 ใน 3 ของราเมนที่มีชื่อเสียงของญี่ปุ่น คือ ซัปโปโรราเมนฮากะคะตะราเมนและคิตะคะตะราเมน

ชื่อเสียงของการเป็นเมืองแห่งโกดังเริ่มแพร่หลายจากการแสดงนิทรรศการภาพถ่ายของช่างภาพท้องถิ่นจัดแสดงที่กรุงโตเกียวในช่วงปี ค.ศ. 1972-1974 ต่อมาในปี ค.ศ. 1975 รายการโทรทัศน์ NHK ฉายสารคดีเรื่อง “คิตะคะตะ เมืองแห่งการอาศัยในโกดัง” การเพิ่มจำนวนของนักท่องเที่ยวส่งผลให้มีการเตรียมร้านราเมนให้เป็นแหล่งอาหารที่สามารถรองรับนักท่องเที่ยวเป็นกลุ่มได้ และในปี ค.ศ. 1983 มีบทความเกี่ยวกับคิตะคะตะราเมนในนิตยสาร “รูรูบุ” ของสำนักงานส่งเสริมการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย (JTB) ส่งผลให้คิตะคะตะราเมนเป็นที่รู้จักทั่ว

ประเทศญี่ปุ่น มีนักท่องเที่ยวเพิ่มขึ้นจากประมาณ 50,000 คนเป็นประมาณ 200,000 คนในปี ค.ศ. 1983 และงานวิจัยของฟูจิโมะโตะ โนะริซึงุ (2012) พบว่า มีนักท่องเที่ยวมาเยือนเมืองคิตะคะตะปีละประมาณ 2,140,000 คน และนักท่องเที่ยวมากกว่า 1,200,000 คนหรือมากกว่าครึ่งหนึ่งมีจุดมุ่งหมายหลักคือ เพื่อชมย่านเมืองเก่าซึ่งเป็นเมืองแห่งโกดังและเพื่อรับประทานอาหารท้องถิ่นคือ คิตะคะตะราเมน

กิจกรรมฟื้นฟูท้องถิ่นที่มีภาคประชาชนและภาคเอกชนเป็นหลัก ได้แก่ กิจกรรมการเดินทางชมโกดัง มีการทำแผนที่แนะนำโกดังที่มีความโดดเด่นในเส้นทางสายโกดัง และมีกิจกรรมเพิ่มเติมจากกลุ่มพ่อค้าเหล่าสาเกคือ กิจกรรมการเดินทางชิมเหล่าสาเกในบริเวณย่านการค้า กิจกรรมการชิมเหล่าสาเกสำหรับสตรีวัยรุ่น การสอนทำเหล่าสาเกและการทำเครื่องสำอางจากเหล่าสาเก ส่งผลให้เหล่าสาเกของคิตะคะตะเป็นที่นิยมในกลุ่มสตรีวัยรุ่นมากขึ้น และมีการตั้ง “กลุ่มคิตะคะตะราเมน” (喜多方老麵会) ตั้งเป็นสมาพันธ์ในปี ค.ศ. 2005 มีร้านราเมนเข้าร่วม 45 ร้านและมีการทำแผนที่สำหรับ Ramen Guide Map ในปี ค.ศ. 2015 และยังมีกิจกรรมที่โดดเด่นคือ การจัดเทศกาลดอกซากุระคิตะคะตะ ซึ่งเป็นเทศกาลชมดอกซากุระที่มีผู้อยากเข้าร่วมมากที่สุดติดต่อกัน 2 ปีซ้อน จัดขึ้นระหว่างวันที่ 12-30 เมษายนของทุกปี มีที่มาจากแนวคิดของกลุ่มประชาชนที่ร่วมกันเสนอให้มีการปลูกต้นซากุระบนเส้นทางรถไฟเก่าของสายนิตจูซึ่งถูกเลิกใช้งานและเป็นเส้นทางจักรยานและทางเดิน มีการปลูกต้นซากุระที่มีชื่อว่า ชิตะระซากุระบนเส้นทาง 3 กิโลเมตรจำนวน 1,000 ต้น เป็นอุโมงค์ต้นซากุระและมีการวางหัวรถไฟ SL เพื่อเป็นการระลึกถึงเส้นทางรถไฟเดิมซึ่งมีการใช้มาตั้งแต่สมัยเมจิ

พื้นที่	โมเดลการฟื้นฟูท้องถิ่น	ทุนทางสังคมเครือข่าย	ทุนทางสังคมอื่น	การตลาด
<p>คิตะคะตะ</p>	<ul style="list-style-type: none"> - แบบ Company - แบบ Competitor - แบบ Customer - Company กลุ่มธุรกิจที่เกี่ยวข้องกับราเมน ที่รวมตัวกันเพื่อเพิ่มคุณภาพของราเมน และส่งเสริมการท่องเที่ยว - Competitor สิ่งที่ทำให้เมืองคิตะคะตะแตกต่างจากเมืองอื่น ๆ คือ อุโมงค์คอกิจิคะระซากุระ และเป็นเมืองที่มีโกดังมากที่สุดในประเทศญี่ปุ่น - Customer มีการการตลาดเฉพาะกลุ่มผู้นิยมดื่มเหล้าสาเก โดยเฉพาะกลุ่มสตรีวัยรุ่น 	<ul style="list-style-type: none"> - แบบ Bonding - แบบ Bridging - แบบ Linking (ภาคเอกชนเป็นผู้นำ) - Bonding ชุมชนเดิมทั่วไป มีความโดดเด่น เป็นกลุ่มคนที่เสนอให้เทศบาล ปลูกต้นชิคะระซากุระ และส่งผลต่อการท่องเที่ยว - Bridging การเชื่อมโยงของกลุ่มธุรกิจเกี่ยวกับราเมน และกลุ่มอุตสาหกรรมผลิตเหล้าสาเก ในการสร้างกิจกรรมฟื้นฟูท้องถิ่นต่าง ๆ - Linking ภาครัฐเป็นผู้นำ ในช่วงเริ่มต้นของการสร้างชื่อเสียงราเมน 	<ul style="list-style-type: none"> - ทุนทางสังคมทางกายภาพของโกดังที่มีเป็นจำนวนมากถึงประมาณ 4,100 แห่ง มีหลากหลายแบบกว่าโกดังของเมืองอื่น ๆ - ทุนทางสังคมทางอาหารท้องถิ่น คือ คิตะคะระราเมน และเป็นท้องถิ่นที่มีร้านเป็นจำนวนมากกว่า 100 แห่ง - ทุนทางสังคมทางธรรมชาติ คือ อุโมงค์คอกิจิคะระซากุระ จำนวนประมาณ 1,000 ต้น 	<ul style="list-style-type: none"> - มีการทำการตลาดแบบทั่วไป - มีภาครัฐคือองค์การปกครองส่วนท้องถิ่นเป็นหลักไม่ได้ใช้เครือข่าย DMO

สรุปกระบวนการกิจกรรมมะจิซุคุริที่มีภาคเอกชนเป็นผู้นำกระบวนการ ของเมือง Kitakata

กระบวนการการฟื้นฟูท้องถิ่นแบบมะจิซุคุริของเมืองคิตะคะตะนี้ มีองค์ประกอบของผู้เริ่มต้นกิจกรรมหลายกลุ่ม เช่น กลุ่มประชาชนที่ร่วมกัน ตัดสินใจปลูกต้นชิตะระซากุระและเจ้าหน้าที่ของสำนักงานเทศบาลที่ สนับสนุนให้ราเมนเป็นอาหารที่ใช้รองรับนักท่องเที่ยว กิจกรรมที่ฟื้นฟู ท้องถิ่นโดยภาคเอกชนคือ กลุ่มผู้ผลิตราเมน ร้านอาหารและกลุ่มผู้ผลิต เหล้าสาเก สรุปได้ว่าภาคประชาชนมีส่วนในการสร้างองค์ประกอบทาง กายภาพ คือต้นชิตะระซากุระและโกดังที่อยู่อาศัยที่แปลกไปจากเมืองอื่น ๆ และเจ้าหน้าที่ภาครัฐเป็นผู้ริเริ่มแนวคิดสนับสนุนธุรกิจราเมน ส่วนสำคัญคือ ภาคเอกชนทั้งกลุ่มร้านอาหารและกลุ่มโรงงานเหล้าที่มีส่วนสร้างกิจกรรม อย่างต่อเนื่องส่งเสริมให้กิจกรรมการฟื้นฟูท้องถิ่นของเมืองคิตะคะตะ ประสบความสำเร็จและเป็นที่ยุ่จักทั่วไป

4. หลากหลายรูปแบบของการพัฒนาท้องถิ่นของไทย

4.1. พื้นที่ชุมชนบางใบไม้ อำเภอเมือง จังหวัดสุราษฎร์ธานี

พื้นที่ย่านชุมชนบางใบไม้เริ่มการท่องเที่ยวชุมชนตั้งแต่ปี พ.ศ. 2549 และในปี พ.ศ. 2550 นางจรัญญา ศรีรักษ์ ผู้ใหญ่บ้าน สร้างเครือข่ายกับสำนัก งานท่องเที่ยวและกีฬาจังหวัดสุราษฎร์ธานีและเครือข่ายกับชุมชนบ้านน้ำผึ้ง มีการรวมกลุ่มเป็นเครือข่ายท่องเที่ยวจังหวัดสุราษฎร์ธานี โดยมีสำนักงาน ท่องเที่ยวและกีฬาเป็นผู้ให้คำแนะนำ และส่งผลทำให้เครือข่ายท่องเที่ยว ชุมชนบางใบไม้ได้รับรางวัลต้นแบบการท่องเที่ยวชุมชนในปี พ.ศ. 2553 จดทะเบียนกับสำนักงานเกษตรจังหวัดสุราษฎร์ธานีชื่อว่า “วิสาหกิจชุมชน กลุ่มท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ตำบลบางใบไม้” และจัดตลาดน้ำประชารัฐบางใบไม้ เป็นตลาดน้ำแห่งแรกของจังหวัดสุราษฎร์ธานี

การเทียบโมเดลของประเทศญี่ปุ่น

- Company ผู้นำท้องถิ่นมีความโดดเด่นมาก มีความตั้งใจ มีแนวคิดก้าวหน้า และมีความมุ่งมั่นที่จะพัฒนาชุมชนถึงแม้จะประสบปัญหาบ้าง
- Competitor ชุมชนนี้เริ่มกิจกรรมการทำตลาดน้ำเป็นแห่งแรกของจังหวัดสุราษฎร์ธานี
- Bonding เครือข่ายดั้งเดิมของชุมชนมีความสัมพันธ์ที่เข้มแข็ง เป็นแบบเครือญาติและเป็นชุมชนชนบทที่ยังมีการพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกัน
- Linking (ภาครัฐโดยมีผู้ใหญ่บ้านและกำนัน เป็นผู้นำ)
- ตัวแทนของคนในชุมชนคือผู้ใหญ่บ้าน (ซึ่งต่อมาได้รับการเลือกเป็นกำนัน) เป็นผู้ที่เริ่มกิจกรรมและเป็นตัวเชื่อมระหว่างชุมชนกับภาครัฐภายนอก ในฐานะที่เป็นตัวแทนของภาครัฐในชุมชน ความสัมพันธ์กับภาครัฐภายนอก เป็นความสัมพันธ์ที่เป็นการสนับสนุนช่วยเหลือทั้งให้ความรู้และงบประมาณ แต่มีปัญหาการย้ายของเจ้าหน้าที่ภาครัฐที่เกี่ยวข้องบ่อยครั้งส่งผลต่อการทำกิจกรรมพอสมควร
- ทูตทางสังคมทางธรรมชาติที่อุดมสมบูรณ์ ทำการตลาดแบบทั่วไปและนักท่องเที่ยวนิยมโพสต์ลงใน social media

4.2 เมืองเก่าย่านโรงสีแดง “หับโห้หิ้น” อำเภอเมือง จังหวัดสงขลา

จังหวัดสงขลาเป็น เป็นเมืองท่าและเมืองชายทะเลที่สำคัญของภูมิภาคมาตั้งแต่สมัยโบราณและเป็นเมืองที่มีอารยธรรมเจริญรุ่งเรืองมาเป็นเวลาหลายศตวรรษ มีแหล่งโบราณสถานและโบราณวัตถุมากมาย ย่านโรงสีแดงตั้งอยู่ในบริเวณถนนสายเก่า 3 สาย คือ ถนนนครนอก ถนนนครในและถนนนางงาม ซึ่งโรงสีแดง “หับโห้หิ้น” ตั้งอยู่ในบริเวณถนนนครนอกอยู่ติดกับฝั่งทะเลสาบเป็นโรงสีข้าวขนาดใหญ่ของตระกูล “รัตนปราการ” ไม่ถูกทำลายในช่วงสงครามเนื่องจากถูกทหารญี่ปุ่นยึดและ

ใช้เป็นโรงพยาบาล ปัจจุบันคุณรังสี รัตนปราการ เป็นทายาทรุ่นที่ 7 จุดเริ่มต้นของกิจกรรม คือ การตั้งสมาคมภาคีคนรักเมืองสงขลาเพื่อทำกิจกรรมต่าง ๆ และกิจกรรมที่สำคัญคือความพยายามในการผลักดันให้จังหวัดสงขลาสู่มรดกโลก ในปี พ.ศ. 2554 ภาคีฯได้ร่วมผลักดันโครงการยกร่างแผนแม่บทอนุรักษ์และพัฒนาเมืองเก่าสงขลาและส่งเสริมการท่องเที่ยว ในปี พ.ศ. 2556 ร่วมกันก่อตั้ง “ภาคีคนรักเมืองสงขลา” ขึ้นเป็นองค์กรอย่างเป็นทางการ โดยมีแกนนำและผู้ขับเคลื่อนที่สำคัญคือ คุณรังสี รัตนปราการ ผู้ทายาทของโรงสีแดงหับโห้หิ้น และอาจารย์สืบสกุล ศรีสุข รวมถึงตั้งสำนักงานภาคีคนรักเมืองสงขลาในบริเวณโรงสีแดง งบประมาณการดำเนินงานส่วนใหญ่มาจากคุณรังสีฯ ประมาณ 3-4,000,000 บาทแล้ว ตั้งแต่เริ่มกิจกรรมเป็นต้นมา

การเทียบโมเดลของประเทศญี่ปุ่น

- Company คนในพื้นที่ที่มีความตั้งใจในการทำงานสูง กลุ่มที่เป็นหลักคือภาคีคนรักเมืองสงขลา
- Competitor เมืองสงขลามีประวัติศาสตร์เก่าแก่ทั้งในส่วนของประเทศไทยและราชวงศ์จักรี และมีประวัติศาสตร์ที่ยาวนานของชาวจีนและชาวมุสลิมในพื้นที่รวมถึงมีทรัพยากรต่าง ๆ ที่พื้นที่โดยรอบไม่มีกิจกรรมที่สำคัญคือความพยายามในการผลักดันอย่างต่อเนื่องเพื่อให้สงขลาเป็นเมืองมรดกโลก
- Bridging กลุ่มต่าง ๆ มีการร่วมกันทำงานแต่ไม่ได้เด่นชัด เป็นเพียงการร่วมกิจกรรมกันบ้างเป็นครั้งคราว โดยมีกลุ่มภาคีคนรักเมืองสงขลาเป็นแกนนำ
- Linking (ภาคประชาชนเป็นผู้นำ ภาครัฐเป็นผู้สนับสนุนบางกิจกรรม)
- เครือข่ายความสัมพันธ์กับภาครัฐเป็นไปอย่างหลวม ๆ มีการร่วมกิจกรรมและสนับสนุนกิจกรรมบ้าง เจ้าหน้าที่จากภาครัฐส่วนใหญ่ไม่เข้าใจบริบทของท้องถิ่นและมีการโยกย้ายบ่อย ส่งผลต่อการทำกิจกรรมของกลุ่ม

- ทูทางสังคมทางกายภาพทางประวัติศาสตร์ที่ยาวนาน ทูทางสังคมทางวัฒนธรรมที่ผสมผสานกันระหว่างวัฒนธรรมจีน ไทยและมุสลิม แต่ไม่มีการทำการตลาดเพื่อการฟื้นฟูท้องถิ่นและมุ่งเน้นการเป็นเมืองมรดกโลก

4.3 ย่านเมืองเก่า ตำบลในเวียง อำเภอเมือง จังหวัดแพร่

จังหวัดแพร่มีป่าไม้สักที่อุดมสมบูรณ์และสะท้อนเป็นสภาพแวดล้อมทางกายภาพของที่อยู่อาศัย รวมถึงสถานที่ราชการซึ่งล้วนถูกสร้างด้วยไม้สักเป็นส่วนใหญ่ เขตตำบลในเวียงจึงมีบ้านที่สร้างด้วยไม้ที่มีลักษณะโดดเด่น เช่น เรือนขนมปังขิงหลายหลังและเป็นแหล่งท่องเที่ยวที่สำคัญในปัจจุบัน ปัจจุบันการส่งเสริมและสนับสนุนการท่องเที่ยวเมืองรองในประเทศจากภาครัฐ ส่งผลให้ผู้มาเยือนและมีรายได้จากการท่องเที่ยวเพิ่มมากขึ้น โดยในปี พ.ศ. 2558 มีนักท่องเที่ยวจำนวน 750,144 คน (เพิ่มจากปีที่ผ่านมา 51,956 คน)

กิจกรรมฟื้นฟูท้องถิ่นของเมืองแพร่นั้น มีกลุ่มเครือข่ายที่มีส่วนช่วยพัฒนาการท่องเที่ยวในจังหวัดแพร่ ได้แก่ “ข่ายลูกหลานเมืองแพร่” ก่อตั้งในปี พ.ศ. 2544 มีกิจกรรมฟื้นฟูท้องถิ่น ได้แก่ การทำหนังสือ “หลากเรื่องเมืองแพร่” งานแสดงหัตถกรรมด้านผ้าย้อมหม้อฮ่อมสนับสนุนโดยข่ายลูกหลานเมืองแพร่คือ “งานแพร่คราฟท์” กิจกรรม “ผอบ้านแอ่วเวียงยามค่ำ” และกิจกรรมการทำแผนที่ท่องเที่ยว “บ้านเก่าเล่าเรื่องไม้สัก” ที่ร่วมกันจัดระหว่างททท.สำนักงานแพร่และข่ายลูกหลานเมืองแพร่

การเทียบโมเดลของประเทศญี่ปุ่น

- Company คนในพื้นที่คือ กลุ่มข่ายลูกหลานเมืองแพร่ทำงานอย่างเข้มแข็งและต่างได้ผลตอบแทนซึ่งกันและกัน
- Competitor ตำบลในเวียงอำเภอเมืองแพร่มีสิ่งที่คุณแข่งไม่มี คือ บ้านขนมปังขิงที่โดดเด่น

- Bridging ความสัมพันธ์ของกลุ่มดั้งเดิมในชุมชนไม่เด่นชัด แต่มีการตั้งกลุ่มของคนในชุมชนเป็นกลุ่มเล็ก ๆ เพื่อทำกิจกรรมตามความสนใจของตนเอง เช่น กลุ่มช่วยเหลือลูกหลานเมืองแพร่ กลุ่มศิลปินต่าง ๆ และกลุ่มของภาคองคาเป็นต้น แต่ละกลุ่มมีการทำงานร่วมกันในบางครั้ง
- Linking (ภาคประชาชนเป็นแกนนำ ได้รับงบประมาณสนับสนุนจากภาครัฐในบางกิจกรรม)
- ส่วนใหญ่เป็นกิจกรรมที่เป็นรูปธรรมร่วมกันระหว่างกลุ่มช่วยเหลือลูกหลานเมืองแพร่กับส่วนราชการ เช่น ททท. สำนักงานแพร่ เป็นส่วนใหญ่ มีปัญหาการบูรณาการการทำงานกับภาครัฐ เช่น ปัญหาการย้ายของเจ้าหน้าที่รัฐที่เกี่ยวข้อง ไม่มีหน่วยงานหลักร่วมรับผิดชอบการทำงานแบบบูรณาการ
- ทูทางสังคม คือ มีสถาปัตยกรรมของบ้านไม้ในรูปแบบต่าง ๆ และมีวัดเก่าแก่หลายแห่งใกล้กับบริเวณคุ้มเจ้าหลวงและภาคองคา ทำการตลาดโดย ททท. สำนักงานแพร่ และทำงานร่วมกับกลุ่มช่วยเหลือลูกหลานเมืองแพร่

5. บทสรุป

5.1 การวิเคราะห์เปรียบเทียบ ผู้วิจัยได้สรุปกิจกรรมการฟื้นฟูท้องถิ่นแบบมะจิซุริของพื้นที่ในประเทศญี่ปุ่นและประเทศไทย โดยยึดตามโมเดลของพื้นที่ที่ประสบความสำเร็จ 300 แห่งของ โคะนะยะยะระ คะซุยุกิ (จากหนังสือ 『地域活性化戦略』) และให้ความสำคัญกับทูทางสังคมและการตลาดของพื้นที่ ตามตารางดังต่อไปนี้

สรุปเมตดและทงทางสังคมของพื้นที่ศึกษาในประเทศไทยปุ่น

โมเดลการ พื้นที่ท้องถิ่น	จำนวน พื้นที่ (แห่ง)	ทงทางสังคม เครือข่าย	จำนวน พื้นที่ (แห่ง)	ทงทาง สังคมอื่น ๆ	จำนวน พื้นที่	การตลาด	จำนวน พื้นที่ (แห่ง)
Company	-ชาโณมีนะโตะ -คิโนะซากิ -คุโระกะเบะ -คิตะคะตะ	Bonding	-ชาโณมีนะโตะ -คิโนะซากิ -คุโระกะเบะ -คิตะคะตะ	ประวัติศาสตร์	-คิโนะซากิ -คุโระกะเบะ -อิโกะเนะ -คิตะคะตะ -ชาโณมีนะโตะ	DMO	-ชาโณมีนะโตะ -คิโนะซากิ
Competitor	-ชาโณมีนะโตะ -คิโนะซากิ -คุโระกะเบะ -อิโกะเนะ -คิตะคะตะ	Bonding	-ชาโณมีนะโตะ -คิโนะซากิ -คุโระกะเบะ -อิโกะเนะ -คิตะคะตะ	กายภาพ	-คิโนะซากิ -คุโระกะเบะ -คิตะคะตะ -อิโกะเนะ -ชาโณมีนะโตะ	การตลาด ทั่วไป	-ทตโตะริ -คิตะคะตะ -คุโระกะเบะ -อิโกะเนะ
Customer	-ทตโตะริ -ชาโณมีนะโตะ -คิโนะซากิ -อิโกะเนะ -คิตะคะตะ	Linking	-ทตโตะริ -ชาโณมีนะโตะ -คิโนะซากิ -คุโระกะเบะ -อิโกะเนะ -คิตะคะตะ	อาหาร มาสดอต Theme pork	-ชาโณมีนะโตะ -คิโนะซากิ -คิตะคะตะ -อิโกะเนะ -ชาโณมีนะโตะ -คุโระกะเบะ	ไม่ทำ การตลาด	-

สรุปพื้นที่ที่มีโมเดลของการฟื้นฟูท้องถิ่นและทุนทางสังคมของพื้นที่ศึกษาในประเทศไทย

โมเดลการฟื้นฟูท้องถิ่น	จำนวนพื้นที่ (แห่ง)	ทุนทางสังคมเครือข่าย	จำนวนพื้นที่ (แห่ง)	ทุนทางสังคมอื่น ๆ	จำนวนพื้นที่	การตลาด	จำนวนพื้นที่ (แห่ง)
Company	สุราษฎร์ธานี สงขลา แพร่	Bonding	-	ประวัติศาสตร์	สงขลา แพร่	การตลาด ทั่วไป	สุราษฎร์ธานี สงขลา แพร่
Competitor	สุราษฎร์ธานี สงขลา แพร่	Bridging	สุราษฎร์ธานี สงขลา แพร่	กายภาพ	สุราษฎร์ธานี (ธรรมชาติ) สงขลา แพร่	ไม่ทำ การตลาด	สงขลา
Customer	-	Linking	สุราษฎร์ธานี สงขลา แพร่	อาหารท้องถิ่น	สงขลา สุราษฎร์ธานี		

5.2 ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

ปัจจัยแห่งความสำเร็จแห่งความสำเร็จของกิจกรรมฟื้นฟูท้องถิ่นในรูปแบบของมะจิซุริที่ประสบความสำเร็จนั้นจะต้ององค์ประกอบหลายประการ องค์ประกอบที่สำคัญ ได้แก่

(1) การมีรูปแบบขององค์ประกอบในท้องถิ่นชัดเจนตามโมเดล 3 ข้อ คือ Company คือ การที่คนในท้องถิ่นที่ตั้งใจทำงานจริง และมีการยอมรับความคิดเห็นของคนที่อยู่ในท้องถิ่น รวมถึงมีการได้รับผลประโยชน์จึงจะเป็นความสัมพันธ์ที่ยั่งยืน Competitor คือ มีสิ่งที่แตกต่างกันที่ใกล้เคียง ไม่ว่าจะเป็นสิ่งที่สร้างขึ้น หรือ สิ่งที่เป็นทุนทางสังคมเดิม และ Customer คือ การพิจารณากลุ่มลูกค้าเฉพาะและมีการทำการตลาดเฉพาะกลุ่มของลูกค้า

(2) มีความสัมพันธ์ของทุนทางสังคมทางด้านเครือข่ายในหลายระดับ คือ Bonding คือ การมีทุนทางสังคมของชุมชนดั้งเดิมที่เข้มแข็งซึ่งประเด็นนี้สังคมญี่ปุ่นจะได้เปรียบจากการที่เป็นสังคมที่มีการแบ่งกลุ่มของผู้อาศัยในชุมชนดั้งเดิมชัดเจน และสมาชิกของกลุ่มมาจากแต่ละครอบครัวในชุมชนได้แก่ กลุ่มผู้อาศัยใกล้เคียงกัน คือ โซโนโก (สมาชิกคือหัวหน้าครอบครัว) กลุ่มแม่บ้าน (สมาชิกคือภรรยา) กลุ่มเซเน็งโก หรือกลุ่มคนหนุ่ม (สมาชิกส่วนใหญ่เป็นบุตรชายในครอบครัว) กลุ่มผู้สูงอายุ (สมาชิกมาจากผู้สูงอายุของแต่ละครอบครัว) นอกจากนี้ ยังมีกลุ่มอาชีพต่าง ๆ เช่น กลุ่มเกษตรกร กลุ่มชาวประมง กลุ่มเจ้าของโรงแรมแบบญี่ปุ่น กลุ่มเจ้าของอุตสาหกรรม เป็นต้น ซึ่งหากกลุ่มดั้งเดิมมีความเข้มแข็งจะเป็นฐานที่ดีในการรวมกลุ่มกันทำงาน และยังมีความสัมพันธ์แบบ Bridging คือ การเชื่อมระหว่างกลุ่มต่าง ๆ ทั้งกลุ่มภายในชุมชน และกลุ่มจากภายนอกชุมชนในปัจจุบันได้แก่ กลุ่ม NPO กลุ่มศิลปินภายนอก หรือ กลุ่มแฟนคลับ เป็นต้น ความสัมพันธ์ในรูปแบบที่ขาดไม่ได้ในปัจจุบันในการแข่งขันทางการตลาด เพื่อฟื้นฟูท้องถิ่น

ในรูปแบบการหารายได้ คือ ความสัมพันธ์แบบ Linking คือ การมีภาครัฐเข้ามาร่วมมือในการทำงานและเป็นผู้สนับสนุนทางงบประมาณรวมถึงเป็นตัวเชื่อมคนภายในชุมชนกับภายนอก เช่น กับภาครัฐระดับประเทศ หรือ กลุ่มธุรกิจภายนอกซึ่งจะเป็นตัวช่วยให้กิจกรรมประสบความสำเร็จได้มากขึ้น

(3) มีทรัพยากรดั้งเดิมของท้องถิ่น คือ มีทุนทางสังคมด้านต่าง ๆ ด้านที่นิยมใช้คือ ด้านประวัติศาสตร์และด้านกายภาพ ซึ่งมีชุมชนหลายแห่งพยายามพัฒนาทุนทางสังคมด้านอุตสาหกรรม และอาหาร เพื่อเพิ่มเวลาของการอยู่ในท้องถิ่นและเพิ่มมูลค่าของกิจกรรมการฟื้นฟูท้องถิ่น เป็นต้น

(4) การทำการตลาด จากงานวิจัยพบว่ามีทำการตลาดในทุกท้องถิ่นที่มีกิจกรรมฟื้นฟูท้องถิ่น เนื่องจากมีการแข่งขันสูงทั้งกับท้องถิ่นใกล้เคียงและทั่วประเทศญี่ปุ่นซึ่งการตลาดเป็นปัจจัยสำคัญอันหนึ่งและบางท้องถิ่นมีการทำการตลาดในวงกว้างด้วยเครือข่ายการตลาดแบบ DMO (Destination Management Organization) ซึ่งเป็นเครือข่ายที่นิยมใช้ในหลายแห่งในประเทศญี่ปุ่น

(5) ปัญหาที่พบของชุมชนในประเทศไทยที่เป็นปัญหาเดียวกันคือ ปัญหาการโยกย้ายของเจ้าหน้าที่ภาครัฐซึ่งส่งผลต่อการให้การสนับสนุนกิจกรรมในระดับหนึ่งซึ่งภาครัฐในประเทศไทยควรคำนึงถึงการสนับสนุนกิจกรรมของชุมชนอย่างต่อเนื่องเพื่อกิจกรรมที่มีความยั่งยืนต่อไป

เอกสารอ้างอิงภาษาไทย

- เบญจรงค์ ใจใส (2004) “โซไนโค : องค์กรชุมชนชนละแวกใกล้เคียงของประเทศญี่ปุ่น”, มนุษยศาสตร์สาร, Vol.5 No.1, pp.34-48.
- _____. (2013) “การเปลี่ยนแปลงในความสัมพันธ์ระหว่างภาครัฐและภาคประชาชนในประเทศญี่ปุ่น : จากความขัดแย้งไปสู่การทำงานร่วมกัน”, มนุษยศาสตร์สาร, Vol.14 No.2, pp.92-115.
- เบญจรงค์ ใจใส (2551) “Movement to Decentralization in Japan: from Meiji Period to Enactment of Omnibus Decentralization Law”, วารสารเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ศึกษา, Vol.13 No.1, pp.83-114.

เอกสารอ้างอิงภาษาญี่ปุ่น

หนังสือ

- 田中豊治 (2002) 『まちづくり組織社会学』, 良書普及会。
- 大森彌・卯月盛夫・北沢猛・小田切徳美・辻琢也 (2004) 『自立と協働によるまちづくり読本』 ぎょうせい。
- 大森彌 (2004) 『自立と協働によるまちづくり読本』, ぎょうせい。
- 後藤 春彦 (2007) 『景観まちづくり論』, 学芸出版社。
- 片山 富弘 (2018) 『地域活性化への試論—地域ブランドの視点』 五絃舎。
- 安藤 明之 (2017) 『地域活性化の情報戦略』 芙蓉書房出版社。
- 高橋 徳行 (2017) 『ケーススタディ地域活性化の理論と現実』 同友館。
- 宮副 謙司 (2015) 『地域活性化マーケティング—地域価値を創る・高める方法論』 同友館。

- 西村 幸夫 (2017) 『まちを読み解くー景観・歴史・地域づくり』朝倉書店。
- 穂高 中西 (2011) 『どの自治体でも実践できる地域活性化モデル』彩流社。
- 小長谷 一之・福山 直寿・五嶋 俊彦・本松 豊太 (2018) 『地域活性化戦略』晃洋書房。
- 佐々木 一成 (2011) 『地域ブランドと魅力あるまちづくり』学芸出版社。
- 関 満博 (2012) 『地域を豊かにする働き方』筑摩書房。
- 安田 亘宏 (2011) 『食旅と観光まちづくり』学芸出版社。

บทความ

- 萩原愛一 (2009) 『観光立国と地域活性化をめぐって』
The Reference 59(9), September 2009, pp.7-23
- 中野 恒明 (2005) 『景観形成・地域活性化に資する公共空間のデザイン』 IATSS Review Vol.30, No.4 (39) Dec.2005, pp.38-46
- 橋詰 登 (2003) 『農山村自治体の地域活性化診断』農林水産政策研究所 レビュー No.8, June 2003, pp.10-17
- 筒井 隆志 (2011) 『文化・芸術による地域活性化 ～活性化のための施策の方向～』立法と調査 vol.326,106-116, January 2011, pp.77-89
- 筒井 隆志 (2012) 『「食」の文化による地域活性化 ～新たな地域ブランド創造の試み～』立法と調査 vol.326, 106-116, March 2012, pp.106-116

- 寅澤 一之 (2012) 『東京における地域活性化の取組 — コミュニティの再生と伝 統・文化の活 用 —』 立法と調査 vol.335, December 2012, pp.76-101
- 岡本 裕志 (2006) 『地域活性化の期待がかかる団塊世代の誘致』 長崎経済 2006.6, pp.20-28
- 藤本 典嗣 (2012) 『喜多方市観光業の裾野拡大に向けて』 福島大学地域創造 Vol.2, February 2012, pp.19-27
- https://www.kantei.go.jp/jp/singi/tiiki/seisaku_package/siryou_pdf/siryou_n3.pdf

บทที่ 3

กระบวนการฟื้นฟูท้องถิ่นของประเทศญี่ปุ่น
(มะจิซุกุริ) : บทบาทของมหาวิทยาลัยกับการเชื่อมโยง
ความร่วมมือด้านมิติการอนุรักษ์สถาปัตยกรรมและ
ออกแบบสภาพแวดล้อม ชุมชนฮิเซนฮามะ จังหวัดซากะ

อัมพิกา ชุมมธยา¹

บทคัดย่อ

จากความพยายามกระตุ้นการฟื้นฟูท้องถิ่นของประเทศญี่ปุ่น ภายใต้อำนาจพัฒนาประเทศตั้งแต่ปี 1960 และแนวคิดพื้นฐานเรื่อง “การสร้างเมือง คน และอาชีพ” ด้วยการเพิ่มรายได้ของท้องถิ่น แต่การฟื้นฟูท้องถิ่นนั้น มีความขัดแย้งแตกต่างกัน ทั้งด้านกายภาพ เศรษฐกิจ-สังคม และสภาพแวดล้อม บทความนี้ จึงให้ความสำคัญกับการถอดบทเรียนการฟื้นฟูท้องถิ่นประเทศญี่ปุ่นที่เรียกว่า “Machizukuri” ตามแผนการพัฒนาสู่การปฏิบัติใช้ในท้องถิ่นต้นแบบที่ประสบความสำเร็จ ในเรื่องบทบาทและความสัมพันธ์ของมหาวิทยาลัยที่เป็นเสมือนผู้มีอำนาจ และความเชี่ยวชาญคอยให้คำปรึกษา ร่วมกับหน่วยงานภาครัฐ ท้องถิ่น และชุมชน กรณีของชุมชนฮิเซนฮามะ เมืองคาชิม่า จังหวัดซากะ ผ่านการขับเคลื่อนการฟื้นฟู

¹ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่

ท้องถิ่นในมิติด้านการใช้กฎหมายเขตอนุรักษสถานปัตยกรรมของระบบ Denken-chiku และการออกแบบสภาพแวดล้อมชุมชน เพื่อให้เกิดความสัมพันธ์ของการพัฒนาเมือง คน และอาชีพ อย่างมีประสิทธิภาพและยั่งยืน ทั้งผู้อยู่อาศัย และผู้มาเยือน สู่การฟื้นฟูชนบทไทย ซึ่งมีความสอดคล้องกับยุทธศาสตร์ชาติ 20 ปี (พ.ศ. 2561-2580) และแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 12 (พ.ศ. 2560-2564) ที่มุ่งเน้นการสร้างสมดุลระหว่างการพัฒนาเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อมในทุกระดับ และเสริมสร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชน โดยสังเคราะห์สู่การประยุกต์ใช้กับท้องถิ่นประเทศไทย กรณีของชุมชนกาดกองต้า อำเภอเมือง จังหวัดลำปาง ซึ่งมีลักษณะองค์ประกอบเชิงพื้นที่คล้ายคลึงกัน

จากการสัมภาษณ์เชิงลึกกลุ่มตัวอย่างในบริบทของทั้ง 2 พื้นที่ สามารถเสนอแผนเชิงกลยุทธ์ 6 แนวทาง คือ แนวทางการเสริมสร้างศักยภาพของท้องถิ่น, แนวทางการสร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชน, แนวทางการบูรณาการด้านองค์การทางวัฒนธรรมและการศึกษา, แนวทางด้านความสำคัญ และความยืดหยุ่นของกฎหมายอนุรักษ แนวทางการพัฒนาโครงสร้างที่สอดคล้องกับบริบทเชิงพื้นที่, และแนวทางการสร้างความร่วมมือด้านการฟื้นฟูท้องถิ่นระหว่างประเทศ เพื่อให้เกิดการผลักดัน และขับเคลื่อนแนวทางการฟื้นฟูท้องถิ่นสู่ป็นสู่ไทยอย่างมีประสิทธิภาพ ทั้งในส่วนของ การสร้างความสัมพันธ์ในเชิงสถาบัน ในรูปแบบของภาคมหาวิทยาลัย กับการส่งเสริมการมีส่วนร่วมของชุมชน และการเชื่อมโยงการพัฒนา ร่วมกับหน่วยงานท้องถิ่นอย่างมีประสิทธิภาพ

คำสำคัญ การฟื้นฟูท้องถิ่น, การอนุรักษสถานปัตยกรรม, การออกแบบสภาพแวดล้อมชุมชน, การมีส่วนร่วมของชุมชน และการเชื่อมโยงการพัฒนา ร่วมกับหน่วยงานท้องถิ่นอย่างมีประสิทธิภาพ

1. บทนำ

1.1 ที่มาและความสำคัญ

จากสถานการณ์การเติบโตทางด้านเศรษฐกิจ และการขยายตัวของเมืองอย่างรวดเร็ว (Urbanization) และการพยายามกระตุ้นการปรับปรุงฟื้นฟูเมืองหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 ของประเทศญี่ปุ่น ภายใต้แนวคิดนโยบาย กฎหมาย และกลไกความสัมพันธ์ในเชิงสังคมและวัฒนธรรมต่าง ๆ โดยเริ่มต้นจากแผนพัฒนาประเทศโดยรวมฉบับที่ 1 (全国総合開発計画) เมื่อปี ค.ศ. 1960 ที่เน้นการพัฒนาแต่ละท้องถิ่นให้เกิดความสมดุล และเพิ่มเรื่องโครงสร้างเพื่อการอยู่อาศัยถาวร เช่น การสร้างสาธารณูปโภค และสิ่งแวดล้อม นอกจากนี้ในปี ค.ศ. 2008 ยังมีการกำหนดทิศทางของประเทศ (National Spatial Planning Act) ที่กำหนดให้การส่งเสริมการท่องเที่ยว เป็นนโยบายหนึ่งของการฟื้นฟูท้องถิ่น ซึ่งหมายรวมถึงการสร้าง และฟื้นฟูเมืองท่องเที่ยว ภายใต้การออกกฎหมายที่เกี่ยวข้องกับทิศทางวัฒนธรรม และการอนุรักษ์วัฒนธรรม เพื่อสร้างคุณค่าของการท่องเที่ยวโดยมีท้องถิ่นเป็นตัวหลัก เรียกว่า “เมืองน่าอยู่และเป็นเมืองน่าเที่ยว” จนเกิดเป็นแนวคิดในด้านการฟื้นฟูท้องถิ่น คือ “แนวคิดการสร้างภูมิภาค (地方創生;)” ปี ค.ศ. 2014 ภายใต้แนวคิดพื้นฐานด้านปัญหาผู้สูงอายุ การเติบโตของอุตสาหกรรมในท้องถิ่น และสภาพการจ้างแรงงาน และมีการตรา “พระราชบัญญัติว่าด้วยการสร้างเมือง คน และอาชีพ (まち・ひと・しごと創生法)” เพื่อรองรับปัญหาจำนวนประชากรที่ลดลง และแก้ไขปัญหาการกระจุกตัวของประชากรในเมือง โดยสร้างสภาพแวดล้อมในด้านที่อยู่อาศัย และอาชีพในท้องถิ่น มุ่งเน้นการสร้างมูลค่าเพิ่ม และเพิ่มศักยภาพในการเพิ่มรายได้ของเมืองหลักในท้องถิ่น จนเกิดกิจกรรม “100 พื้นที่ตัวอย่าง: การฟื้นฟูท้องถิ่นที่สามารถสร้างรายได้” (稼げるまちづくり取組事例集「地域のチャレンジ100」)

ต่อมาเมื่อมีการจัดทำ “แผนแม่บทการสร้างเมือง คน และอาชีพ ค.ศ. 2017 : มุ่งสู่การพัฒนาการสร้างท้องถิ่น (まち・ひと・しごと創生基本方針) 2017 「地域創生の新展開に向けて」” จึงมีการจัดตั้ง “สำนักงานเพื่อการสร้างเมือง คน และอาชีพ” และสร้างเว็บไซต์ (<https://www.kantei.go.jp/jp/singi/sousei/>) ในเบญจางค์ (2013) กล่าวว่า เพื่อเป็นศูนย์กลางการรวบรวม และประสานงานระหว่างหน่วยงานต่าง ๆ รวมถึงภาคเอกชน และภาคประชาชน ในการสร้างสังคมที่แต่ละท้องถิ่น สามารถดึงศักยภาพตนเองมาใช้ให้เกิดประโยชน์ และเป็นการแก้ปัญหาสำคัญ ๆ ที่แตกต่างกัน จนเกิดการพัฒนาแนวทางมะจิซุคุริ (Machizukuri まちづくり) เป็นคำสำคัญในการฟื้นฟูเมือง และสร้างชีวิตชีวาให้กับเมือง

“มะจิซุคุริ” เป็นเสมือนกลไกด้านความร่วมมือ และความสัมพันธ์เชิงสังคมและวัฒนธรรมของประเทศญี่ปุ่นจากลักษณะของสังคมแบบโซไนด์ (Chonakai) หรือ สมาคมละแวกบ้าน (Neighborhood Association) ในอดีต จนเกิดมะจิซุคุริเคียวไก (Machizukuri Kyogikai) หรือ คณะกรรมการพัฒนาชุมชน (Community Development Council) เป็นกลไกของระบบการวางผังกฎหมายผังเมืองเฉพาะ ตั้งแต่ปลายทศวรรษที่ 1980 เป็นต้นมา เพื่อให้ชุมชนในพื้นที่มีส่วนร่วมในการแสดงความคิดเห็นและตัดสินใจในแต่ละขั้นตอนของการวางแผนได้อย่างกว้างขวางและเป็นระบบมากขึ้น และเกิดการเสริมให้กับประชาชนในลักษณะการออกกฎหมายการจัดตั้งองค์กรไม่แสวงหาผลกำไร (NPO-Non Profit Organization) ในปี 1998 ให้เกิดการมีส่วนร่วมของประชาชนที่เข้มแข็งขึ้นควบคู่กันไป (นิรมล และพรสรร, ม.ป.ป.)

สำหรับมติการอนุรักษ์สถาปัตยกรรมนั้น เทดส์คัต (2561) กล่าวว่า เริ่มต้นเกิดจากกระบวนการอนุรักษ์ที่เกิดจากการตื่นตัวในการรักษาอาคารบ้านเรือนแบบดั้งเดิมที่กำลังถูกทำลายหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 เป็นต้นมา

การอนุรักษ์ในช่วงแรกนั้นยังเป็นการอนุรักษ์ในลักษณะการบูรณะ และเน้นรักษาเฉพาะอาคารแบบหลังเดียว และทำแค่เป็นหลัง ๆ ไป หรือสถานที่สำคัญเพียงที่แห่งเดียว จนค่อย ๆ มีพัฒนาการอย่างต่อเนื่องอย่างเป็นรูปธรรม ในช่วงต้นทศวรรษที่ 1970 ด้วยการผลักดันให้ท้องถิ่นออกระเบียบเฉพาะควบคุมเกี่ยวกับการพัฒนากฎหมายด้านการอนุรักษ์ จนประกาศเป็น “เขตอนุรักษ์กลุ่มสถาปัตยกรรมและสิ่งปลูกสร้างดั้งเดิมทรงคุณค่า” หรือเรียกย่อ ๆ ว่า “Denken Chiku” (伝建地区) ในปี 1975 โดยสำนักงานวัฒนธรรมกระทรวงศึกษาธิการและวิทยาศาสตร์ มี 2 ชั้นตอนใหญ่ ๆ คือ นักวิจัยกับคนในชุมชนจะร่วมกันสำรวจพื้นที่ เพื่อเช็กว่าชุมชนตัวเองมีศักยภาพเหมาะสมที่จะขึ้นไปในระดับได้รับเงินช่วยเหลือจากรัฐบาลกลางหรือไม่ และหากขั้นแรกผ่านรัฐบาลกลางจะลงทะเลเบียนชุมชนว่าเป็น DENKEN จะเริ่มมีเงินสนับสนุนมาจากส่วนกลาง และจะมีคำว่า “ทรงคุณค่า” ติดมาด้วย ปัจจุบันมีทั้งหมด 117 แห่ง (全国伝統的建造物群保存地区協議会 (伝建協), 2019)

แม้ว่ากระบวนการทางด้านกฎหมายของประเทศญี่ปุ่นจะมีความแข็งแกร่งทั้งระบบการอนุรักษ์สถาปัตยกรรม (Denken) และแนวทางการฟื้นฟูท้องถิ่นโดยชุมชนมีส่วนร่วมจะถูกสนับสนุนมากมาย แต่ ยงธนิศร์ (2555) วิเคราะห์ว่า การปฏิบัติใช้ให้เกิดประสิทธิภาพด้วยตัวของชุมชนเองกลับทำได้น้อย และมีปัญหาซับซ้อนมากมาย รวมถึงหากขาดซึ่งแรงจูงใจ และความเข้าใจในการพัฒนาฟื้นฟู และรักษาคุณค่าของสถาปัตยกรรมนั้น หรือการสร้างสรรค์การออกแบบสถาปัตยกรรมใหม่ ๆ ที่เหมาะสมกับบริบทของเมือง จนทำให้บางชุมชนไม่สามารถปฏิบัติตาม หรือด้วยความรู้เท่าไม่ถึงการณ์ อาจส่งผลต่อเอกลักษณ์ที่เริ่มสูญหายไป

ดังนั้น ความต้องการของชุมชนเพียงอย่างเดียว ไม่สามารถผลักดันให้เกิดการฟื้นฟูท้องถิ่น ตลอดจนขอสนับสนุนจากภาครัฐได้เอง

ทำให้วิธีการผสมองค์ความรู้ในการพัฒนาเชิงวิชาการหรือจากภาคมหาวิทยาลัย (Expert) จึงมีส่วนสำคัญอย่างมากในการผลักดันให้ชุมชนท้องถิ่นเกิดการขับเคลื่อนการพัฒนา และมีการฟื้นฟูได้อย่างมีประสิทธิภาพ ไม่ใช่เพียงการพัฒนาในมิติของการอนุรักษ์เท่านั้น แต่ยังรวมถึงการออกแบบและออกแบบสภาพแวดล้อมชุมชนในด้านต่าง ๆ โดยเฉพาะพื้นที่ท้องถิ่นที่ต้องอาศัยแนวคิดเชิงปฏิบัติที่มีความสร้างสรรค์และหลากหลายมากกว่าพื้นที่ในเมือง เพื่อดึงดูดให้กลุ่มคนรุ่นใหม่ และเยาวชนกลับเข้ามาอาศัยอยู่ เรียนรู้ และร่วมสืบทอดแนวทางร่วมกันกับชุมชน ปัจจุบันประเทศไทย ภายใต้การบริหารจัดการของสำนักวัฒนธรรม กระทรวงศึกษาธิการฯ มีการประสานงานการฟื้นฟูท้องถิ่นร่วมกับนักวิชาการ ผู้เชี่ยวชาญ และอาจารย์มหาวิทยาลัยท้องถิ่น เป็นตัวแปรและปัจจัยสำคัญในการเชื่อมโยงองค์ความรู้ทางวิชาการสู่แนวทางการปฏิบัติใช้ร่วมกับชุมชน และหน่วยงานภาครัฐระดับท้องถิ่น คล้ายกับการเป็นหุ้นส่วนกัน (Partnership) ภายใต้ระบบมะจิซุคุริ และการใช้กฎหมายเขตการอนุรักษ์สถาปัตยกรรม (Denken) ของภาครัฐ เพื่อขับเคลื่อนการฟื้นฟูท้องถิ่นให้เกิดการพัฒนาอย่างมีประสิทธิภาพและยั่งยืน

บทความนี้ มุ่งเน้นศึกษา และถอดบทเรียนกระบวนการฟื้นฟูท้องถิ่นประเทศไทย ที่เรียกว่า “มะจิซุคุริ” ในพื้นที่ต้นแบบที่ประสบความสำเร็จของชุมชนฮิเซนฮามะ เมืองคาชิม่า จังหวัดซากะ ภายใต้บทบาทและความสัมพันธ์ของมหาวิทยาลัย ที่เป็นเสมือนฟันเฟืองสำคัญในการสร้างการขับเคลื่อนแนวทางการพัฒนา และเชื่อมโยงเครือข่ายต่าง ๆ ทั้งชุมชน หน่วยงานภาครัฐ ท้องถิ่น และภาคเอกชนอื่น ๆ ทำให้โครงการประสบความสำเร็จสูงสุด ทั้งมิติด้านการใช้กฎหมายเขตอนุรักษ์สถาปัตยกรรม (Denken) และการออกแบบสภาพแวดล้อมชุมชนอย่างมีประสิทธิภาพและยั่งยืนตามแผนการพัฒนาของประเทศ และการประยุกต์ใช้กับการฟื้นฟูท้องถิ่นประเทศไทย ภายใต้วัตถุประสงค์หลัก คือ (1) เพื่อถอดบทเรียน กระบวนการ และปัจจัยของการฟื้นฟูท้องถิ่นประเทศไทย และ (2) เพื่อเสนอแนะแนวทาง

และแผนยุทธศาสตร์การประยุกต์ใช้ในการฟื้นฟูท้องถิ่นประเทศไทย กรณีศึกษาในบริบทของ ชุมชนกาดกองต้า อำเภอเมือง จังหวัดลำปาง ที่มี ลักษณะองค์ประกอบเชิงพื้นที่คล้ายคลึงกัน ซึ่งสอดคล้องกับยุทธศาสตร์ชาติ 20 ปี (พ.ศ. 2561-2580) และแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 12 (พ.ศ. 2560-2564) ที่มุ่งเน้นการสร้างสมดุลระหว่างการ พัฒนาเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อมในทุกๆระดับ และเสริมสร้างความ เข้มแข็งให้กับชุมชนท้องถิ่น

1.2 วิธีการดำเนินงาน

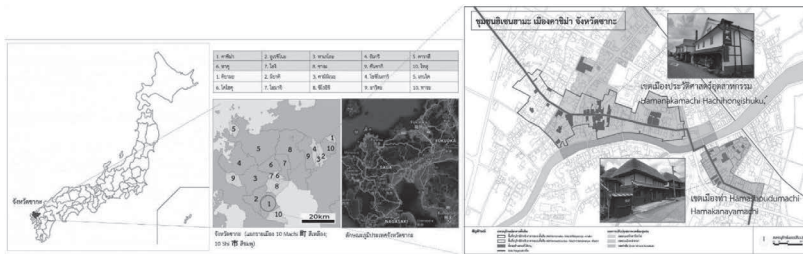
การศึกษานี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยจากการศึกษาจากเอกสารที่เกี่ยวข้อง ประกอบกับการสำรวจ และสัมภาษณ์ เชิงลึกกลุ่มตัวอย่างสำคัญในชุมชนต้นแบบ เพื่อถอดบทเรียน (Lesson Learned Research) การฟื้นฟูท้องถิ่นแบบมะจิซุคุริ ในมิติการอนุรักษ์ สถาปัตยกรรม และออกแบบสภาพแวดล้อมชุมชน ภายใต้ความร่วมมือ ของภาคมหาวิทยาลัย โดยขั้นตอนการดำเนินการ (ดังภาพที่ 3) ประกอบด้วย

ขั้นตอนที่ 1 การทบทวนวรรณกรรมและเอกสารที่เกี่ยวข้อง (Documentary Data)

ขั้นตอนที่ 2 การสำรวจพื้นที่ (Observation and Survey Research) และการเก็บข้อมูลภาคสนามจากการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interviews) ในประเทศญี่ปุ่น ภายใต้การวิเคราะห์ Stakeholder Analysis ตามศักยภาพ ความสัมพันธ์และอิทธิพลของแต่ละกลุ่มตัวอย่าง (ดังตารางที่ 1) ชุมชนอิเซนฮามะ เมืองคาซึมา ในจังหวัดซากะ เป็นกรณีศึกษา (ดังภาพที่ 1) ซึ่งเป็นพื้นที่ต้นแบบที่ประสบความสำเร็จ (Best Practice) ของการฟื้นฟูท้องถิ่น เพื่อรวบรวมองค์ความรู้ และถอดบทเรียนด้านระบบ การขับเคลื่อน และปัจจัยที่เป็นแนวปฏิบัติที่ดี

ตารางที่ 1 Matrix ความสัมพันธ์ระหว่างความสำคัญและอิทธิพลของผู้มีส่วนได้ส่วนเสียต่อโครงการ

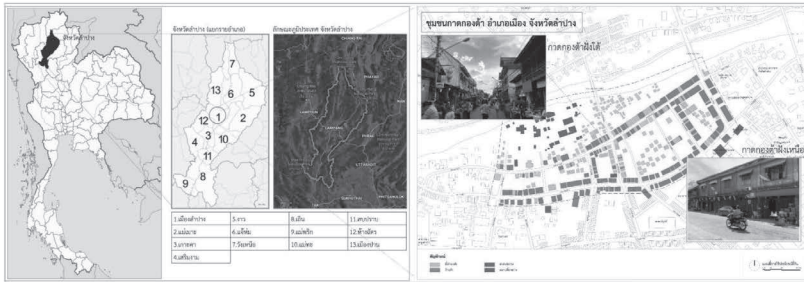
<p>A (สำคัญมาก/อิทธิพลน้อย)</p> <p>เทศบาลเมือง *</p>	<p>B (สำคัญมาก/อิทธิพลมาก)</p> <p>* นักวิชาการ/ผู้เชี่ยวชาญ ประชาชนในพื้นที่ * (มหาวิทยาลัย)</p> <p>* หัวหน้าชุมชน/NPO</p>
<p>C (สำคัญน้อย/อิทธิพลน้อย)</p> <p>* หน่วยงานภาครัฐ/เอกชน อื่น ๆ ที่เกี่ยวข้อง</p>	<p>D (สำคัญน้อย/อิทธิพลมาก)</p>

ภาพที่ 1 ชุมชนฮิเซนฮามะ เมืองคาซึมา จังหวัดซากะ ประเทศญี่ปุ่น

ขั้นตอนที่ 3 การวิเคราะห์และสังเคราะห์ข้อมูล จากการถอดเทป การสัมภาษณ์ มาวิเคราะห์และสังเคราะห์ข้อมูลในประเด็นต่าง ๆ ได้แก่ (1) โครงสร้างการบริหารการฟื้นฟูท้องถิ่นแบบมะจิซุคุริ และความสำเร็จ ในลักษณะโครงข่ายการทำงานร่วมกันของภาคมหาวิทยาลัย กับหน่วยงาน ภาครัฐ ท้องถิ่น และชุมชน (Social Network), (2) ความสัมพันธ์เชิงอำนาจ (Power Relations) ภายใต้การทำงานร่วมกับภาคมหาวิทยาลัย, (3) ปัญหา และอุปสรรค, และ (4) บทบาทของประชาชน และเครือข่ายในพื้นที่ ที่กับการ มีส่วนร่วมในความสำเร็จ เพื่อสรุปการพัฒนาบทบาทของนักวิชาการ มหาวิทยาลัย ด้านของการส่งเสริมการฟื้นฟูท้องถิ่นที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนา ในมิติสถาปัตยกรรมและสภาพแวดล้อมชุมชน และการสร้างปฏิสัมพันธ์ ร่วมกับหน่วยงานภาครัฐ ท้องถิ่น ชุมชน และเครือข่ายอื่น ๆ อย่างมีประสิทธิภาพ ภายใต้แนวทางมะจิซุคุริ

ขั้นตอนที่ 4 การประยุกต์ใช้กับบริบทประเทศไทย และการสรุป ผลการศึกษา จากการวิพากษ์โดยใช้พื้นที่ชุมชนกาดกองต้า (ตลาดจีน) ในจังหวัดลำปาง (ดังภาพที่ 2) เป็นกรณีศึกษาในประเทศไทย ประกอบกับ วิธีการเล่าเรื่อง (Story Telling) และวิธีปฏิบัติที่เป็นเลิศ (Best Practice) เพื่อสกัดความรู้ (Tacit Knowledge) ออกมาเป็นบทเรียนที่ชัดเจน (Explicit Knowledge) เพื่อเสนอแนวทางและแผนยุทธศาสตร์ สำหรับองค์กร ด้านการอนุรักษ์สถาปัตยกรรม ออกแบบสภาพแวดล้อมชุมชน หน่วยงาน ท้องถิ่น และชุมชน สำหรับการประยุกต์ใช้กับการฟื้นฟูท้องถิ่นในบริบท ของประเทศไทย จากบทเรียนของประเทศญี่ปุ่น

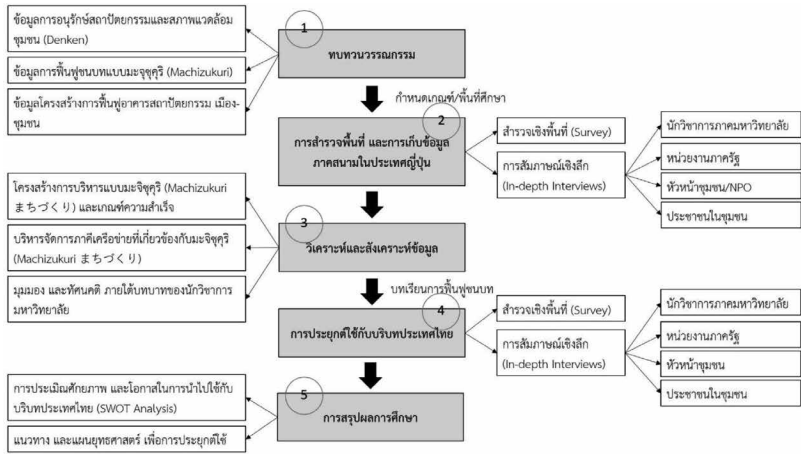

ภาพที่ 2 ชุมชนกาดกองต้า (ตลาดจีน) อำเภอเมือง จังหวัดลำปาง ประเทศไทย

ตารางที่ 2 รายละเอียดขอบเขตของการวิจัย

ประเภท	ชื่อเขตอนุรักษ์สถาปัตยกรรม	พื้นที่กรณีศึกษา	ปีที่ขึ้นทะเบียน
เขตเพื่อการอนุรักษ์กลุ่มอาคารสถาปัตยกรรม และสิ่งปลูกสร้างดั้งเดิมทรงคุณค่าในประเทศญี่ปุ่น 2 เขต คือ (1) เขตเมืองประวัติศาสตร์อุตสาหกรรม (Historic Industrial Town) (2) เขตเมืองท่า (Port Town)	Hachihogishuku Hamakanayamachi	Hizenhama-shuku, Kashima, Saga, Japan	ค.ศ. 2006 ค.ศ. 2006
การอนุรักษ์และพัฒนากรุงรัตนโกสินทร์และเมืองเก่า พ.ศ. 2546 เรื่องประกาศเขตพื้นที่เมืองเก่าลำปาง อำเภอเมือง จังหวัดลำปาง พ.ศ. 2553	พื้นที่เมืองเก่าลำปาง	ชุมชนกาดกองต้า อำเภอเมือง จังหวัดลำปาง ประเทศไทย	พ.ศ. 2553

ที่มา : เทิดศักดิ์, 2561; สำนักนโยบายและแผนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม, 2553

ภาพที่ 3 แผนผังแสดงขั้นตอนการดำเนินงานวิจัย

ภาพที่ 4 สภาพแวดล้อมชุมชน และการสัมภาษณ์กลุ่มตัวอย่างผู้มีส่วนเกี่ยวข้องด้านการฟื้นฟูท้องถิ่น (ซ้าย) ชุมชนอิเซนฮามะ ประเทศญี่ปุ่น, (ขวา) ชุมชนกาดกองต้า ประเทศไทย

2. สารสำคัญของฟื้นฟูท้องถิ่น (Machizukuri まちづくり) ชุมชนอิเซนฮามะ เมืองคาซึมา จังหวัดซากะ

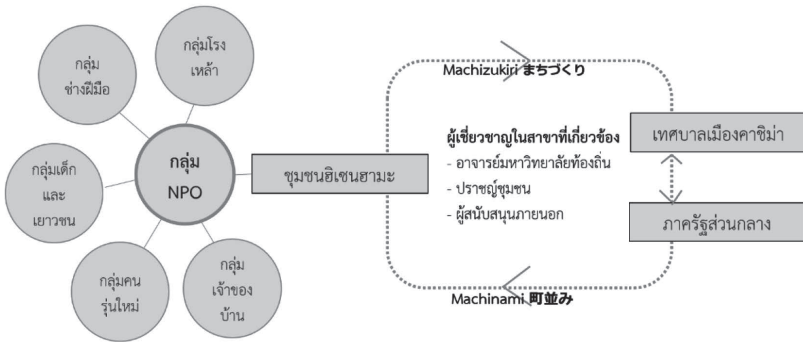
ผลจากการศึกษา สามารถถอดบทเรียนด้านความสัมพันธ์ และสารสำคัญของกระบวนการทำงาน ร่วมกันของกลุ่มผู้มีบทบาทเกี่ยวข้อง ในการฟื้นฟูท้องถิ่นแบบมะจิซุคุริ ของชุมชนต้นแบบในประเทศญี่ปุ่นได้ โดยพบว่า การฟื้นฟูท้องถิ่นประเทศญี่ปุ่น (Machizukuri) ภายใต้ความสัมพันธ์เชิงอำนาจ (Power Relations) ของ French and Raven (1959) เปรียบเทียบกับการทำงานของมหาวิทยาลัยกับกลุ่มเครือข่ายต่าง ๆ ในจังหวัดซากะ (ดังภาพที่ 5) ประกอบด้วย

(1) การสร้างการรวมกลุ่มของคนในชุมชน เพื่อสร้างและกระตุ้นให้เกิดการฟื้นฟูท้องถิ่นแบบมะจิซุคุริในหลากหลายรูปแบบ เกิดการยอมรับในความคิดเห็นที่เปิดกว้าง และการทำงานที่อาศัยการมีส่วนร่วมมากที่สุด

(2) การเชื่อมโยงโครงสร้างการทำงานอย่างเป็นระบบ และยืดหยุ่นการทำงานตามสถานการณ์ที่เกิดขึ้น โดยชุมชนมีอำนาจต่อรอง และเสนอแนวทางการพัฒนาฟื้นฟูชุมชนตนเองมากขึ้น

(3) การทำการสำรวจพื้นที่ และทำผังแม่บท Master Plan ร่วมกับผู้เชี่ยวชาญสาขาที่เกี่ยวข้อง ซึ่งเป็นผู้ที่ภาครัฐ และชุมชนให้การยอมรับ ซึ่งในบทความของ Nobuo (2016) ยังพบว่าสามารถเชื่อมโยงการทำงานร่วมกันอย่างเหมาะสมและมีประสิทธิภาพ

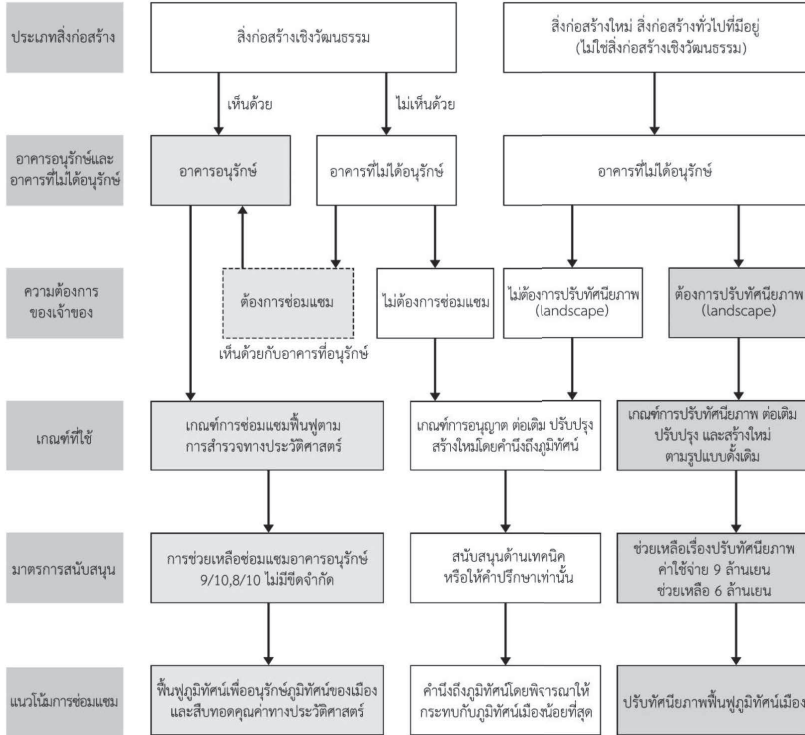
(4) การต่อยอดการพัฒนาฟื้นฟู และประเมินผลโครงการอย่างต่อเนื่อง โดยการตั้งกลุ่มทำงานภายใต้ความสัมพันธ์เครือข่ายที่หลากหลาย ทั้งองค์กรภายนอก เช่น ในบทความการฟื้นฟูโรงงานสาเกเก่าของ Hirase (2019) และคนรุ่นใหม่ เกิดการมีส่วนร่วมในมิติอื่น ๆ ได้มากยิ่งขึ้น

ภาพที่ 5 โครงสร้างความสัมพันธ์ของการทำงานฟื้นฟูชุมชน ชุมชนอิเซนฮามะ

แนวทางฟื้นฟูท้องถิ่นแบบมะจิซุคุริ แต่ละพื้นที่ในประเทศญี่ปุ่นต่างมีความซับซ้อนแตกต่างกัน ดังเช่นบริบทประเทศไทย อันเนื่องมาจากปัจจัยทางด้านกายภาพ เศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรมที่แตกต่างกัน รวมถึงความสัมพันธ์กับภาครัฐที่มักเกิดความขัดแย้ง (Conflict) ได้ง่าย ดังนั้น หากมีตัวกลางที่มีความสัมพันธ์เชิงอำนาจ (Power Relations) ที่สร้างความไว้วางใจในการเชื่อมต่อองค์ประกอบต่าง ๆ จะสามารถขับเคลื่อนโครงการให้ประสบความสำเร็จได้ง่ายยิ่งขึ้น จนเกิดแผนการทำงานอย่างเป็นระบบที่ชัดเจน (ดังภาพที่ 6, 7) ทำให้เกิดผลลัพธ์เชิงการทำงานทำภาครัฐ เศรษฐกิจของเมือง และการประกอบอาชีพที่เหมาะสมกับบริบทของชุมชน

กระบวนการขออนุญาตเพื่ออนุรักษ์ ซ่อมแซมและปรับปรุง สภาพแวดล้อมชุมชน

ภาพที่ 6 กระบวนการขออนุญาตในโครงการฟื้นฟูท้องถิ่นแบบมะจิซุคุริ
ของชุมชนฮิเซนฮามะ

ขั้นตอนการสมัครและรายละเอียดสนับสนุนการซ่อมแซมและปรับปรุงสภาพแวดล้อมชุมชน

(1) แผนผังความเชื่อมโยงขององค์กรและประชาชนที่เกี่ยวข้องกับการอนุรักษ์เมือง

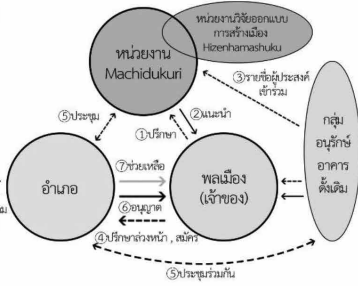
ติดต่อสอบถาม : หน่วยงาน Hizenhamashuzu Machidukuri

(ผู้รับผิดชอบการอนุรักษ์ Kashima City และ Tsugiba)

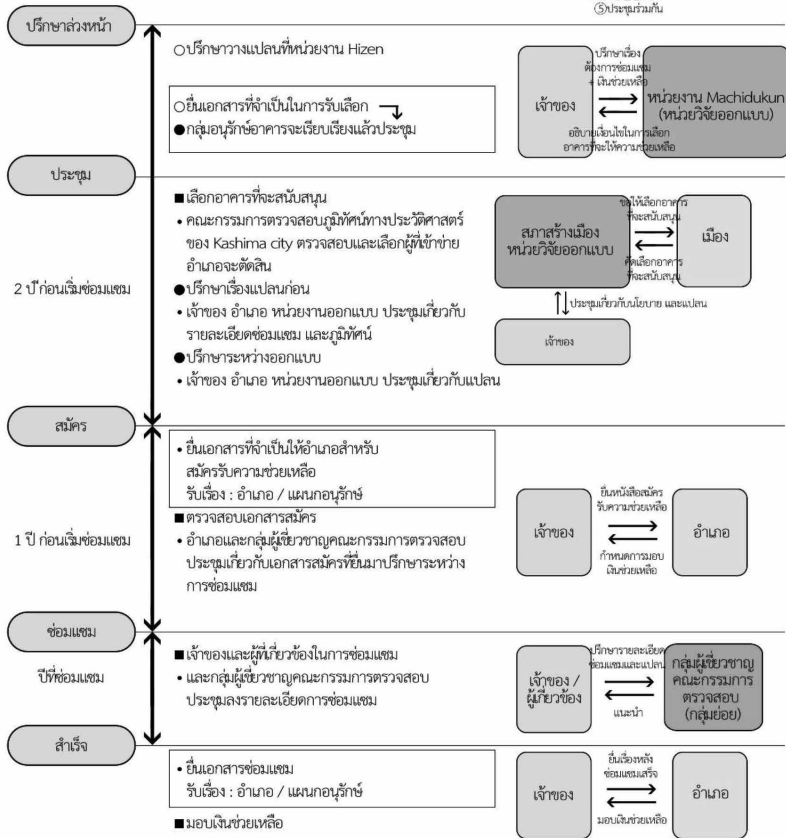
สนับสนุน

ช่วยเหลือ

ปรึกษา

(2) จากปรึกษาไปถึงซ่อมแซม

ภาพที่ 7 ขั้นตอนและรายละเอียดการทำงานในโครงการฟื้นฟูท้องถิ่นแบบมะจิซุคิริของชุมชนฮิเซนฮามะ

3. โอกาสการประยุกต์ใช้ในประเทศไทย

การถอดบทเรียนกรณีศึกษา ชุมชนกาดกองต้า อำเภอเมือง จังหวัดลำปาง สามารถสรุปประเด็นสำคัญ เพื่อศึกษาโอกาสและความเป็นไปได้ในการประยุกต์ใช้ในประเทศไทย 5 ประเด็นสำคัญ ๆ ดังนี้

ตารางที่ 3 สรุปภาพรวมของการฟื้นฟูท้องถิ่นประเทศญี่ปุ่น และโอกาสในการประยุกต์ใช้ในประเทศไทย

ประเด็น/ เนื้อหา	การฟื้นฟูท้องถิ่น ชุมชนฮิเซนฮามะ จังหวัดซากะ ประเทศญี่ปุ่น	การฟื้นฟูท้องถิ่น ชุมชนกาดกองต้า จังหวัดลำปาง ประเทศไทย (โอกาสและความเสี่ยง)
1) ข้อมูล ทั่วไป ด้านที่ตั้ง และระบบ สัณฐาน ของชุมชน	เป็นชุมชนที่มีประวัติศาสตร์ การก่อตั้งในสมัยก่อนเอโดะ มีอาคารสถาปัตยกรรมท้องถิ่น ที่เก่าแก่หลายยุคตั้งอยู่บริเวณ ริมแม่น้ำสายสำคัญของ จังหวัดซากะ (แม่น้ำคาโมะ) และเริ่มการฟื้นฟูขึ้นในปี 1989 โดยก่อตั้งกลุ่ม Hamamon (ระบบโซไนโค) และจัด Walking event เพื่อเรียนรู้ ประวัติศาสตร์ของพื้นที่ชุมชน Hizenhama-shuku เรียกว่า Hamamachi ซึ่งประกอบด้วยอาคารก่อรูปของ Machinami ทั้งหมด 8 ย่าน	เป็นชุมชนที่มีประวัติศาสตร์ และอาคารสถาปัตยกรรมเก่า เรือนแถวไม้ ทอดยาวไปตามถนน ตลาดเก่าที่มีชื่อเสียง ตั้งอยู่ ริมฝั่งทิศใต้ของแม่น้ำ สายสำคัญของจังหวัดลำปาง (แม่น้ำวัง) เป็นแหล่งที่อยู่อาศัย ของกลุ่มพ่อค้าไม้ชาวต่างชาติ ซึ่งอดีตประสบปัญหา เศรษฐกิจตกต่ำ จึงมีการจัด ถนนคนเดินช่วงวันเสาร์-อาทิตย์ เพื่อกระตุ้นเศรษฐกิจให้คนในเมือง และชุมชนได้เข้ามาเดินซื้อสินค้า และชมอาคารจนถึงปัจจุบัน

ประเด็น/ เนื้อหา	การฟื้นฟูท้องถิ่น ชุมชนอิเซนฮามะ จังหวัดซากะ ประเทศญี่ปุ่น	การฟื้นฟูท้องถิ่น ชุมชนกาดกองต้า จังหวัดลำปาง ประเทศไทย (โอกาสและความเสี่ยง)
2) การ อนุรักษ์ ชุมชนและ สถาปัตยกรรม	เกิดจากการปรับปรุงฟื้นฟูชุมชน ในระยะต่อมาและปัจจุบันมีการ ขึ้นทะเบียนเป็น “เขตอนุรักษ์ฯ Denken” ในปี 2006 จำนวน 2 เขต คือ เขตเมืองประวัติศาสตร์ อุตสาหกรรม/Historic Industrial Town (Hamanaka-machi Hachihongi-shuku) และ เขตเมืองท่า/Port Town (Hamashoudu-machi Hamakanaya-machi) โดยมีกฎหมายคุ้มครอง มรดกทางวัฒนธรรมครอบคลุม ความช่วยเหลือด้านงบประมาณ และอื่น ๆ จากองค์กรภาครัฐ ภายใต้การดูแลของสำนักวัฒนธรรม กระทรวงศึกษาธิการฯ	กำลังมีการดำเนินการศึกษาใน รายละเอียดด้านขอบเขต ผังการอนุรักษ์เมืองเก่า โดยสำนักนโยบายและ แผนทรัพยากรธรรมชาติและ สิ่งแวดล้อม (2562) ส่วนการอนุรักษ์ สถาปัตยกรรมในชุมชนจะทำ โดยเจ้าของ ภายใต้ความร่วมมือ กับผู้เชี่ยวชาญ/ อาจารย์มหาวิทยาลัยท้องถิ่น เช่น อาคารหม่องโงยชิน และอาคารฟองหลี ที่ได้รับรางวัลอาคารอนุรักษ์ สถาปัตยกรรมล้านนา จากกรมการธิการล้านนา สมาคมสถาปนิกสยาม ในพระบรมราชูปถัมภ์ ในปี พ.ศ. 2531 และ 2550 ตามลำดับ (กิตติศักดิ์ , 2552)

ประเด็น/ เนื้อหา	การฟื้นฟูท้องถิ่น ชุมชนอิเซนาฮามะ จังหวัดซากะ ประเทศญี่ปุ่น	การฟื้นฟูท้องถิ่น ชุมชนกาดกองต้า จังหวัดลำปาง ประเทศไทย (โอกาสและความเสี่ยง)
<p>3) กระบวนการ/แนวทางการฟื้นฟูท้องถิ่นแบบมะจิซุคุริ (Machizukuri まちづくり)</p>	<p>จากแนวนโยบายของภาครัฐที่มีการสนับสนุนการฟื้นฟูท้องถิ่น และจัดกิจกรรมประชุมใหญ่มะจิซุคุริทุกปี โดยมีหน่วยงานรัฐ มหาวิทยาลัย และชุมชนที่สนใจเข้าร่วม</p> <p>ภายใต้การบริหารจัดการของสำนักวัฒนธรรมเกิดการกระตุ้นให้ชุมชนอื่น ๆ เกิดความสนใจ และเกิดความร่วมมือจากตัวอย่างที่มีอยู่ จากองค์ประกอบต่าง ๆ ที่เหมาะสมกับบริบทชุมชนได้แก่</p> <p>(1) ลักษณะกลุ่มหัวหน้าชุมชนที่เข้มแข็ง (โซโนโค) เป็นแรงขับเคลื่อนเริ่มต้น และเชื่อมต่อกับภาพความต้องการฟื้นฟูท้องถิ่น</p> <p>(2) การสร้างแผนฟื้นฟู Master Plan โดยอาศัยองค์ความรู้ของผู้เชี่ยวชาญ/อาจารย์มหาวิทยาลัย คอยสนับสนุน และฐานข้อมูล</p> <p>(3) การสนับสนุนโดยกฎหมาย เช่น เขตอนุรักษ์ และการก่อตั้ง NPO เพื่อเสริมพลังให้เกิดการฟื้นฟูท้องถิ่นอย่างยั่งยืน</p>	<p>เกิดจากความต้องการด้านการกระตุ้นเศรษฐกิจของชุมชน โดยการจัดถนนคนเดินโดยกลุ่มคณะกรรมการตลาด และจิตอาสาของชุมชนในอดีต แต่ปัจจุบันหมดวาระลงไปแล้ว ประกอบกับการแบ่งพื้นที่ชุมชนออกเป็น 2 ฝั่ง ตามเขตการปกครอง ทำให้การฟื้นฟูท้องถิ่นไม่คืบหน้า เช่นเดียวกับความสัมพันธ์ของชุมชนที่ลดลงไป จึงจำเป็นต้องเสริมความเข้มแข็งด้านต่าง ๆ จากกรณีของประเทศญี่ปุ่น เช่น</p> <p>(1) การเสริมอำนาจให้หัวหน้าชุมชนใหม่ ร่วมกับการจัดการที่ไม่โดดเดี่ยว หรือแบ่งแยกเขตปกครองดังเช่นปัจจุบัน</p> <p>(2) การสร้างการทำงานแบบการบูรณาการในระดับการปกครอง แต่ละระดับต่าง ๆ</p> <p>(3) การปรับปรุงกฎหมายที่เกี่ยวข้องที่สอดคล้องกับแนวทางการฟื้นฟูท้องถิ่น เช่น กฎกระทรวงผังเมืองรวมฯ กฎหมายเทศบาลฯ</p>

ประเด็น/ เนื้อหา	การฟื้นฟูท้องถิ่น ชุมชนอิเซินฮามะ จังหวัดซากะ ประเทศญี่ปุ่น	การฟื้นฟูท้องถิ่น ชุมชนกาดกองต้า จังหวัดลำปาง ประเทศไทย (โอกาสและความเสี่ยง)
	(4) การวางแผนงานและทำ รายงานในแต่ละปีเพื่อประเมิน ผลความเข้าใจ และความร่วมมือ ในการสนับสนุนงบประมาณ และอื่น ๆ ให้เกิดผลลัพธ์ อย่างเป็นระบบ	สำหรับควบคุมอาคารและการ บริหารจัดการสภาพแวดล้อม ชุมชน/ท้องถิ่น ซึ่งสามารถ ทำก่อนได้โดยท้องถิ่น
4) ความ สัมพันธ์เชิง อำนาจ (Power Relations)	จากความต้องการของกลุ่ม หัวหน้าชุมชน (โซโนโค) สู่อการ ประสานงานภายใต้ความสัมพันธ์ กับอาจารย์มหาวิทยาลัยท้องถิ่น ที่ได้รับความไว้วางใจจากหน่วยงาน ท้องถิ่น ทำให้ชุมชนสามารถ ขับเคลื่อนโครงการ และสร้างการ ต่อยอดกับหน่วยงานภาครัฐ/ ท้องถิ่นเพิ่มขึ้น สู่อการสนับสนุน แผนงานพัฒนาชุมชนในแต่ละปี อย่างเป็นระบบและเกิดการดำเนินงาน ที่มีประสิทธิภาพร่วมกัน โดยเฉพาะ เครือข่ายผู้สนใจ และนักธุรกิจ ภายนอกที่เข้ามาลงทุน ภายในชุมชนมากขึ้น	จากการกระตุ้นเศรษฐกิจหลังจาก ปี 2540 ของคณะกรรมการตลาด จนทำให้ชุมชนกาดกองต้า มีชื่อเสียง แต่เนื่องจากการแบ่ง พื้นที่เหนือ-ใต้ ทำให้ความสัมพันธ์ ในพื้นที่และตลาดถนนคนเดินเก่า มีความขัดแย้งเกิดขึ้นทั้งในภาค ประชาชนเอง และกับหน่วยงาน ท้องถิ่น ปัจจุบันมีภาคมหาวิทยาลัย ในท้องถิ่นเข้ามาช่วยให้คำแนะนำ ในการอนุรักษ์สถาปัตยกรรมและ ศิลปวัฒนธรรมบ้าง และมีลักษณะ ค่อยเป็นค่อยไป และเน้นการ แก้ปัญหาเฉพาะหน้า เนื่องจาก ความเชี่ยวชาญที่มีอยู่จำกัด

ประเด็น/ เนื้อหา	การฟื้นฟูท้องถิ่น ชุมชนนิเชนฮามะ จังหวัดซากะ ประเทศญี่ปุ่น	การฟื้นฟูท้องถิ่น ชุมชนกาดกองต้า จังหวัดลำปาง ประเทศไทย (โอกาสและความเสี่ยง)
5) ตัวชี้วัด ความสำเร็จ ของการ ขับเคลื่อน ฟื้นฟูท้องถิ่น ภายใต้ บทบาทของ ผู้เชี่ยวชาญ/ มหาวิทยาลัย	ประกอบด้วย (1) ความเข้าใจ บริบทชุมชน (Culture Memory) ภายใต้ปฏิสัมพันธ์ร่วมกันของ ชุมชนเอง และชุมชนกับภาครัฐ (Successful Proxemics), (2) การมองภาพการฟื้นฟูชุมชน ในอนาคตอย่างเป็นระบบใน มุมมองที่หลากหลาย (Environmental Diversity), (3) การเชื่อมต่อเครือข่ายภายใน และภายนอกชุมชน (Social- Network) และผลักดันให้เกิดการ พัฒนาเศรษฐกิจชุมชนในรูปแบบ ต่าง ๆ (Economic Gain), (4) การผลักดันชุมชนให้สามารถ ทำงานได้เองในอนาคต และมี อำนาจต่อรองกับภาครัฐมากยิ่งขึ้น (Empowering People)	สามารถ (1) เสริมความสัมพันธ์ แบบบวร (บ้าน วัด โรงเรียน) โดยมีภาคมหาวิทยาลัยท้องถิ่น เข้ามาเสริมสร้างปฏิสัมพันธ์กับ เครือข่ายบ้าน/ชุมชน และหน่วยงาน ภายนอก และหน่วยงาน ภาครัฐ/ท้องถิ่นได้ง่ายขึ้น ประกอบกับ (2) การกระจาย อำนาจสู่ท้องถิ่น การรวมศูนย์ อำนาจจากการทำศูนย์ราชการ ในจังหวัดต่าง ๆ คล้ายกับการทำ อาคาร City Hall ในประเทศญี่ปุ่น และ (3) การระดมทุนจากเครือข่าย ภาคเอกชนที่ยืดหยุ่นของ ประเทศไทย ทำให้ผลักดันการ ฟื้นฟูท้องถิ่นให้ใกล้เคียงกับตัวชี้วัด ในกรณีของท้องถิ่นประเทศญี่ปุ่น มากขึ้นได้

4. สรุปผลการศึกษา

4.1 ภาพรวมประเด็นสำคัญของการฟื้นฟูท้องถิ่น (Machizukuri まちづくり) ประเทศญี่ปุ่น ในบทบาทของมหาวิทยาลัย สามารถสรุปเพื่อประยุกต์ใช้กับบริบทของประเทศไทย ดังนี้

1) ความเข้าใจด้านคุณค่า บริบทของชุมชน และการเลือกเครื่องมือฟื้นฟูที่เหมาะสม จากการเก็บข้อมูลด้านการสำรวจพื้นที่ศึกษาศักยภาพชุมชน และรวบรวมข้อมูลการศึกษาจากแหล่งต่าง ๆ รวมถึงการพูดคุย/ประชุมร่วมกับชุมชนจากภาพจำในอดีตและมุมมองการรับรู้ของชุมชน เพื่อให้เกิดความเข้าใจบริบทชุมชนทางด้านเอกลักษณ์โครงสร้างและความหมายให้ชัดเจน ก่อนเริ่มวางแผนดำเนินงานอย่างมีประสิทธิภาพ

2) การทำแผนงานที่ยืดหยุ่นตามบริบทชุมชนและพัฒนาอย่างเป็นรูปธรรม เป็นการนำข้อมูลจากการศึกษามาจัดทำผังแม่บท (Master Plan) เพื่อเสนอต่อหน่วยงานภาครัฐและท้องถิ่น ซึ่งท้องถิ่นควรมีการจัดสรร และสนับสนุนงบประมาณ โดยคำนึงถึงผลประโยชน์ทางการพัฒนาเศรษฐกิจของชุมชน แล้วจึงมีการวางแนวทางการฟื้นฟูด้านองค์ประกอบต่าง ๆ ในรายละเอียดตามลำดับความสำคัญ โดยการดึงเครือข่ายผู้เชี่ยวชาญ/อาจารย์มหาวิทยาลัยที่มีองค์ความรู้เฉพาะด้านเข้าร่วมทำงาน และให้คำปรึกษาโครงการ

3) การสร้างปฏิสัมพันธ์ในชุมชน และความสัมพันธ์ร่วมกับเครือข่ายที่หลากหลาย ภายใต้อำนาจความเชี่ยวชาญ (Expert Power) ที่มีอยู่ของผู้เชี่ยวชาญ/อาจารย์ในมหาวิทยาลัย นอกจากสามารถสร้างความน่าเชื่อถือ และแรงขับเคลื่อนระหว่างชุมชนกับชุมชน และสร้างแนวทางปฏิบัติระหว่างชุมชนกับหน่วยงานภาครัฐ/ท้องถิ่นให้เกิดมาตรฐานในการฟื้นฟูพื้นที่แล้ว ยังสามารถสร้างความน่าเชื่อถือและเชื่อมั่นในการฟื้นฟูท้องถิ่นให้กับเครือข่ายภาคเอกชนผู้สนใจด้านการลงทุนที่สามารถเสริมเศรษฐกิจชุมชนให้เติบโตอย่างยั่งยืนในอนาคต

4) การให้ความสำคัญกับกฎหมาย นโยบาย และข้อกำหนดร่วมกัน เป็นการสร้างความเข้าใจเรื่องกฎหมายเขตการอนุรักษ์ฯ และเผยให้เห็นโอกาสของการฟื้นฟูท้องถิ่น ภายใต้การควบคุมการใช้กฎหมายและความร่วมมือของคนในชุมชน กับหน่วยงานภาครัฐ/ท้องถิ่นที่เกี่ยวข้อง เพื่อให้โครงการพัฒนาของภาครัฐเกิดความสอดคล้องกับบริบทและแผนงานฟื้นฟูชุมชน เกิดการเสริมคุณค่า/เพิ่มมูลค่าของพื้นที่ ทำให้ท้องถิ่นเกิดการฟื้นฟูอย่างเหมาะสม และตอบโจทย์การพัฒนาของประเทศในภาพรวมได้เป็นอย่างดี

5) การประเมินประสิทธิภาพ และผลการดำเนินโครงการ เป็นการวัดผลการทำงาน โดยการเก็บข้อมูลในแง่มุมต่าง ๆ จากการดำเนินงานในรอบปี ทั้งในเชิงคุณภาพ และเชิงปริมาณ เพื่อประเมินประสิทธิภาพของการปฏิบัติงาน และสามารถนำไปปรับแผนการฟื้นฟูชุมชนในปีต่อ ๆ ไป ให้ยืดหยุ่นกับสถานการณ์ที่เกิดขึ้น ตลอดจนเป็นการสร้างความเชื่อมั่นและสามารถอภิปรายการฟื้นฟูเชิงพัฒนาให้กับหน่วยงานภาครัฐ/ท้องถิ่น หรือหน่วยเอกชนที่ร่วมสนับสนุนโครงการ

4.2 ข้อเสนอแนะด้านนโยบาย และแผนยุทธศาสตร์การฟื้นฟูท้องถิ่นประเทศไทย

จากการสังเคราะห์ข้อมูลข้างต้น สามารถเสนอแนะด้านนโยบาย และวางแผนยุทธศาสตร์การฟื้นฟูท้องถิ่นในประเทศไทยที่เชื่อมโยงกับแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับ 12 (พ.ศ. 2560-2564) ดังนี้

1) การเสริมสร้างศักยภาพของท้องถิ่น จากการฟื้นฟูภายใต้บริบท และเอกลักษณ์ในมิติเชิงกายภาพ มิติทางเศรษฐกิจและสังคม และวัฒนธรรมอย่างเหมาะสม ประกอบด้วยแนวทางที่สามารถนำไปปฏิบัติได้จริง เกิดระบบเศรษฐกิจฐานรากที่มีความเข้มแข็ง ภายใต้การทำงานร่วมกันโดยไม่แบ่งแยก เพื่อลดความเสี่ยงของการทำงานด้านการฟื้นฟูท้องถิ่นที่ไม่กลมกลืน และแยกกันระหว่างชุมชนเดิมที่ถูกแบ่งด้วยเขตการปกครองได้

2) การสร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชน จากปฏิสัมพันธ์ที่อาจลดลงไปตามสภาวะของยุคสมัย หรือจากค่านิยม ทักษะคติและพฤติกรรมในการดำเนินชีวิต โดยการฟื้นฟูรากฐาน เช่น ประเทศญี่ปุ่นมีระบบโชไนโค และประเทศไทยมีระบบบวร “วัด บ้าน และโรงเรียน” โดยอาศัยตัวกลางในการฟื้นฟูความสัมพันธ์ของรูปแบบต่าง ๆ จากลักษณะเชิงอำนาจ ทั้งส่วนบุคคล ทางสังคม และองค์กร เพื่อผลักดันความสัมพันธ์ที่เปราะบางเหล่านี้ให้เข้มแข็งขึ้นมาได้ พร้อมกับการฟื้นฟูท้องถิ่นอย่างมีประสิทธิภาพ

3) การบูรณาการด้านองค์กรทางวัฒนธรรม และการศึกษา จากนโยบายการกระจายอำนาจสู่ท้องถิ่น และปรับเปลี่ยนกระทรวงในประเทศไทย ทำให้เกิดโอกาสในการเชื่อมโยงและบูรณาการด้านการศึกษา กับการพัฒนาเชิงศิลปวัฒนธรรมเข้าด้วยกัน เช่นเดียวกับในประเทศญี่ปุ่นที่เปิดโอกาสให้หน่วยงานภาครัฐ ท้องถิ่น และชุมชนทำงานร่วมกับนักวิชาการในมหาวิทยาลัย ที่สามารถตอบสนอง และพัฒนาศักยภาพของพื้นที่ได้ดีขึ้น

4) ความสำคัญ และความยืดหยุ่นของกฎหมายอนุรักษ์ จากการสัมภาษณ์ผู้เชี่ยวชาญ/อาจารย์มหาวิทยาลัยญี่ปุ่น และไทย พบว่าการนำหลักเกณฑ์ต่าง ๆ มาใช้ต้องมีความยืดหยุ่น และอาศัยวิธีการสร้างความเข้าใจมากกว่าพื้นที่ในเมือง หรือพื้นที่ที่ภาครัฐเป็นเจ้าของอยู่แล้ว อาจจะมีลักษณะค่อยเป็นค่อยไป ในระดับกว้างก่อนลงลึกในระดับชุมชน และมีกฎหมายที่เกี่ยวข้องเข้ามารองรับ

5) การพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานที่สอดคล้องกับบริบทเชิงพื้นที่ เป็นประเด็นที่เกิดขึ้นทั้งในพื้นที่ท้องถิ่นญี่ปุ่น และประเทศไทยอย่างชัดเจน ซึ่งโครงการฟื้นฟูท้องถิ่นโดยการทำ Master Plan เป็นเสมือนการทำแผนพัฒนาชุมชนครบถ้วนส่วนหนึ่ง และภาครัฐสามารถนำไปใช้ประกอบโครงการพัฒนาต่าง ๆ และลดความเสี่ยงที่เกิดขึ้นของการดำเนินงานโครงการจาก

ภาครัฐ และการจัดการของประชาชนในพื้นที่เองอย่างสัมพันธ์ซึ่งกันและกัน ภายใต้การพัฒนาพื้นที่ที่เป็นระบบและยั่งยืน

6) **ความร่วมมือด้านการฟื้นฟูท้องถิ่นระหว่างประเทศ** เป็น การแลกเปลี่ยนองค์ความรู้ร่วมกัน และกระตุ้นให้เกิดพลังในการขับเคลื่อน ภายใต้องค์ความรู้ใหม่ ๆ การสร้างมุมมอง และทัศนคติใหม่ ๆ ให้กับชุมชน ผู้เชี่ยวชาญที่ทำงานมานาน และหน่วยงานภาครัฐ/ท้องถิ่นภายใต้การสร้าง ความเกี่ยวพัน (Linkage Theory) (Rosenau,1969) ร่วมกันอย่างสมดุล ทั้งปัจจัยแวดล้อมภายในและภายนอกประเทศที่คล้ายกันเพื่อลดช่องว่าง ของการพัฒนา และการสร้างความสัมพันธ์ด้านต่าง ๆ ให้เกิดการดำเนินงานอย่างมีประสิทธิภาพมากขึ้น

เอกสารอ้างอิง

ภาษาไทย

- กิตติศักดิ์ เสงฆภูมิกุล. (2552). กาดกองต้า ย่านเก่าเล่าเรื่องเมืองลำปาง. (พิมพ์ครั้งที่ 2). ลำปาง: โรงพิมพ์มติชน ปากเกร็ด.
- เทิดศักดิ์ เตชะกิจขจร. (2561). การบริหารจัดการ Denken “เขตเพื่อการอนุรักษ์กลุ่มอาคาร สถาปัตยกรรม และสิ่งปลูกสร้างดั้งเดิมทรงคุณค่าในประเทศญี่ปุ่น”. (รายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์). กรุงเทพฯ: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.).
- นิรมล กุลศรีสมบัติ และพรสรร วิเชียรประดิษฐ์. (ม.ป.ป.). กลไกการมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดการชุมชน ประเทศญี่ปุ่น. กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- เบญจรงค์ ใจใส แดร์ อาร์สลานิอง. (2013). การเปลี่ยนแปลงในความสัมพันธ์ระหว่างภาครัฐและภาคประชาชนในประเทศญี่ปุ่น: จากความขัดแย้งไปสู่การทำงานร่วมกัน. มนุษยศาสตร์สาร. Vol.14. No.2. 92-115.
- ยงธนิศร์ พิมลเสถียร. (2555). ประเด็นวิกฤตเรื่องการอนุรักษ์ชุมชนประวัติศาสตร์ในเมืองสำหรับประเทศไทย. วารสารหน้าจั่วว่าด้วยประวัติศาสตร์สถาปัตยกรรม และสถาปัตยกรรมไทย. ฉบับที่ 9 (กันยายน 2555-สิงหาคม 2556). หน้า 100-119.
- สำนักนโยบายและแผนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม. (2562). เมืองเก่า กับบริบทสังคมร่วมสมัย. (เอกสารประชุมสัมมนาวิชาการ คณะกรรมการอนุรักษ์และพัฒนาเมืองเก่า ครั้งที่ 2). อิมแพ็คเมืองทองธานี กรุงเทพฯ: (ม.ป.พ.).

ภาษาญี่ปุ่น

สำนักงานคณะกรรมการเมือง คน และอาชีพ
ค.ศ. 2017. สืบค้นจากเว็บไซต์ <https://www.kantei.go.jp/jp/singi/sousei/>. เมื่อวันที่ 12 มิถุนายน พ.ศ. 2562.

全国伝統的建造物群保存地区協議会 (伝建協) (2019). 町並み
あーカイブ2019年. Retrieved from <http://www.denken.gr.jp/>

日本デザイン学会 JAPANESE SOCIETY FOR THE SCIENCE OF
DESIGN –JSSD (2019). Retrieved from [http://jssd.jp /
portfolio-item/beginning-for-town-development](http://jssd.jp/portfolio-item/beginning-for-town-development).

Hizenhamashuku Machizukuri Kousha (2019). ข้อมูลชุมชนฮิเซนฮามะ.
Retrieved from <https://hizenhama-shuku.com/>

ภาษาอังกฤษ

French, J. & Raven, B. (1959). The bases of social power. In D.
Cartwright (Ed.). Studies in Social Power. Ann Arbor,
MI : Institute for Social Research.

Hirase, Y. et. al. (2019). Fukuchiyo Sake Brewery | Steel Wall
Gallery. Japan Architecture Review. Architectural
Institute of Japan, April 2019, Vol.2, No.2, 166-171.

Lynch, K. (1960). Image of city. The MIT Press: Los Angeles.

Nobuo, M. (2016). A study into the practice of Machizukuri
(community building) in japan. Retrieved from [http://
www.essaydocsorg/a-study-into-the-practice-
of-machizukuri-community-building-in.html? page=10](http://www.essaydocsorg/a-study-into-the-practice-of-machizukuri-community-building-in.html? page=10).

Rosenau, J. N. [ed.]. (1969). Linkage Politics. New York:

บทที่ 4

การสร้างคนคุณภาพแบบญี่ปุ่น
-มุมมองจากคนญี่ปุ่นสะท้อนภาพคนไทย
ในเรื่องพฤติกรรมที่เหมาะสมในการอยู่ร่วมกันในสังคม-
Japanese ways of molding quality people
-Japanese perspective on Thai people:
Appropriate behaviors for
harmonious coexistence in the society-

วรินทร์ ววงค์¹

สุณีย์รัตน์ เนียรเจริญสุข²

ปิยะนุช วิริยะนะวัตร³

ยுகิเอะ ฌ นคร⁴

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้นำเสนอวิธีการสร้างคนคุณภาพแบบญี่ปุ่นเพื่อมาประยุกต์ใช้ในสังคมไทยในการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ให้มีคุณภาพทั้งใน

¹ ศาสตราจารย์ คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

² รองศาสตราจารย์ ดร. คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

³ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

⁴ อาจารย์ คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

การอยู่ร่วมกันในสังคม และประโยชน์ในการพัฒนาเศรษฐกิจของประเทศ
วิธีการศึกษาจาก 3 เรื่องคือ 1. ภาพสะท้อนคนไทยจากทรงคนของ
คนญี่ปุ่นเกี่ยวกับพฤติกรรมที่เหมาะสมในการอยู่ร่วมกันในสังคม 2. ความ
คาดหวังแบบญี่ปุ่นเกี่ยวกับพฤติกรรมที่เหมาะสมในการอยู่ร่วมกันในสังคม
โดยศึกษาจากเนื้อหาของวิชาจริยศึกษาและหนังสือการสอนมารยาทและ
3. โรงเรียนและครอบครัวญี่ปุ่นที่มีบทบาทต่อการสร้างคนให้มีคุณภาพ
วิธีดำเนินการวิจัย ได้แก่ การสำรวจความคิดเห็นโดยใช้แบบสอบถาม
การสัมภาษณ์ และการสังเกตการณ์การเรียนการสอนในโรงเรียน

จากผลการศึกษาทั้งหมดพบว่าคำสำคัญที่สุดในการประพฤติ
ปฏิบัติตนของคนญี่ปุ่นคือ**การไม่รบกวนผู้อื่น** และวิธีการที่ต้องปฏิบัติเพื่อ
จะไม่รบกวนผู้อื่นได้นั้นคือการต้อง **เข้มงวดต่อตนเอง** สิ่งนี้คือ**หัวใจหลัก**
ของการสร้างคนคุณภาพแบบญี่ปุ่น นอกจากการไม่รบกวนผู้อื่นแล้ว ญี่ปุ่น
ยังสอนให้**ไม่รบกวนสิ่งแวดล้อม** **ธรรมชาติ**อีกด้วย แนวคิดการหล่อหลอม
เยาวชนแบบญี่ปุ่นนี้สามารถขับเคลื่อนไปในทิศทางเดียวกันได้ทั่วประเทศ
ไม่ใช่เป็นการขับเคลื่อนในแต่ละสังคมย่อยเพียงบางพื้นที่ แต่ครอบครัว
โรงเรียน และสังคมนอบตัวต่างสอนในเรื่องเดียวกันเป็นผลทำให้การขับเคลื่อน
นี้มีประสิทธิภาพ การสอนในโรงเรียนมีการฝึกปฏิบัติจริง เป็นการปฏิบัติ
จนติดกายไม่ใช่การท่องจำจนขึ้นใจ มีการวางเป้าหมายและกฎเกณฑ์การ
ปฏิบัติอย่างเป็นรูปธรรมมีการปลูกฝังพฤติกรรมที่เหมาะสมในการอยู่ร่วมกัน
ในสังคมที่ละเอียดและลึกซึ้งการที่ผู้คนมีพฤติกรรมไปในทิศทางเดียวกัน
ทั้งประเทศเช่นนี้ สามารถกล่าวได้ว่าพฤติกรรมนั้นเปรียบเสมือนเป็น
วัฒนธรรมของชาติญี่ปุ่นไปแล้ว ทำยบความได้สรุปข้อเสนอแนะที่คิด
ว่าจะเป็นประโยชน์ต่อการเรียนการสอนในโรงเรียนไทยที่สังคมไทยควร
ตระหนักอย่างจริงจังเพื่อประโยชน์ในการอยู่ร่วมกันในสังคม

คำสำคัญ คนคุณภาพ การไม่รบกวนผู้อื่น การเข้มงวดต่อตนเอง ญี่ปุ่น

1. บทนำ

1.1 ความสำคัญและที่มาของปัญหา

คุณภาพของคนเป็นปัจจัยสำคัญในการขับเคลื่อนประเทศชาติให้เกิดการพัฒนา แต่ ณ ปัจจุบันประเทศไทยยังมีปัญหาเรื่องคุณภาพของคน คณะผู้วิจัยจึงค้นหารูปแบบวิธีการปลูกฝังเยาวชนที่มีคุณภาพ ซึ่งได้เลือกญี่ปุ่นเป็นกรณีศึกษา ความมีคุณภาพของคนญี่ปุ่นเป็นที่ยอมรับกันทั่วโลก ไม่ว่าจะในแง่ของการรู้จักหน้าที่ การมีความรับผิดชอบการเคารพกฎเกณฑ์อย่างเคร่งครัด นับตั้งแต่ประเทศญี่ปุ่นถูกบังคับให้เปิดประเทศตั้งแต่ปลายสมัยเอโดะ (ราวปี ค.ศ. 1854) ญี่ปุ่นมีความพยายามอย่างยิ่งยวดที่จะพัฒนาประเทศให้ทัดเทียมประเทศตะวันตก และในเวลาต่อมา แม้ญี่ปุ่นจะเป็นประเทศในกลุ่มผู้แพ้สงครามโลกครั้งที่สอง แต่ภายในระยะเวลาไม่ถึง 20 ปี หลังสงครามสิ้นสุดญี่ปุ่นกลับสามารถก้าวขึ้นเป็นประเทศที่พัฒนาในระดับแนวหน้าเฉกเช่นประเทศตะวันตกหรือสหรัฐอเมริกาได้ หลักคิดสำคัญที่รัฐบาลญี่ปุ่นตระหนักอยู่เสมอคือ การสร้างคนให้มีคุณภาพ จากรายงาน Human Capital Report ฉบับปี ค.ศ. 2018 เรื่องทุนมนุษย์พบว่า ญี่ปุ่นได้รับการจัดให้อยู่ในอันดับที่ 2 ขณะที่ไทยอยู่อันดับที่ 68 และจากรายงาน Global Competitiveness Index 2018: World Economic Forum (WEF) ญี่ปุ่นได้รับการจัดให้อยู่ในอันดับที่ 5 ขณะที่ไทยอยู่อันดับที่ 38 โดยที่ผ่านมามีญี่ปุ่นมักจะได้รับ การจัดให้อยู่ในอันดับต้น ๆ ของโลกเสมอ ประเด็นคำถามว่าญี่ปุ่นสร้างคนอย่างไรให้มีคุณภาพจึงเป็นหัวข้อที่น่าสนใจอย่างยิ่ง

1.2 เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

จากการศึกษางานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาการการอบรมบ่มเพาะเด็กแบบญี่ปุ่น พบข้อมูลดังต่อไปนี้ ฮิโรตะ (1999) ได้กล่าวว่า ในยุคทศวรรษ 1910 เริ่มมีหนังสือเกี่ยวกับการเลี้ยงเด็ก หรือหนังสือที่แนะนำพ่อแม่

เกี่ยวกับวิธีการอบรมลูก สิ่งนี้ถือเป็นปรากฏการณ์ใหม่ในสังคมญี่ปุ่นแต่ก็ไม่ได้หมายความว่าทุกครอบครัวจะใส่ใจเรื่องการอบรมลูก ดังที่งานของ คัตสึตะและนาคาอูจิ (1964) ซึ่งศึกษาเกี่ยวกับกลุ่มชนชั้นต่าง ๆ ของญี่ปุ่นกับการอบรมบ่มเพาะพบว่ากลุ่มเจ้าสำนักและกลุ่มที่ทำการค้าและอุตสาหกรรมจะให้ความสำคัญกับเรื่องการเรียนของลูกมากกว่ากลุ่มชนชั้นอื่น ๆ คาราซาวะ (1968) กล่าวว่าความคิดดั้งเดิมของญี่ปุ่นตั้งอยู่บนพื้นฐานว่าเด็กจะเจริญเติบโตเป็นผู้ใหญ่ที่สมบูรณ์ได้เองตามธรรมชาติ จะรู้จักการแยกแยะได้เองเมื่อเติบโตขึ้น จึงไม่จำเป็นต้องอบรมสั่งสอนมากทั้งในเรื่องการใช้ชีวิตประจำวันหรือกิจกรรมรายท หากเด็กไม่ล้างมือก่อนรับประทานอาหาร ดูเหมือนพ่อแม่จะไม่ว่ากล่าว แต่หากเสร็จงานในไร่นาแล้วไม่ล้างมือ เด็กจะถูกตำหนิอย่างรุนแรง จึงเห็นได้ว่า ความหมายของการอบรมบ่มเพาะในสมัยก่อนและปัจจุบันแตกต่างกันอย่างสิ้นเชิง

อุซาวะ (1998) พบว่าปลายทศวรรษ 1960 มีสิ่งที่น่าประหลาดใจคือไม่ว่าชนชั้นใดของสังคม ผู้เป็นแม่ล้วนให้ความใส่ใจกับการเรียนของลูก เช่นเดียวกันหมด พ่อแม่หวังพึ่งโรงเรียนให้คอยอบรมบ่มนิสัยและให้ความรู้ แต่ในทศวรรษ 1970 พ่อแม่ต่างตระหนักดีว่าในท้ายที่สุดผู้ที่ต้องรับผิดชอบเด็กคือตัวพ่อแม่เอง จะปล่อยให้โรงเรียนอย่างเดียวไม่ได้ พ่อแม่จึงกลับมามีบทบาทในการอบรมลูกในเรื่องการใช้ชีวิต โดยไม่ปล่อยให้โรงเรียนอย่างเดียว

Schneider และคณะ (อ้างถึงใน สีนโยชิ, 1992) ได้ค้นพบว่าพวกเชื้อสายญี่ปุ่นในสหรัฐอเมริกา กว่าที่ค่านิยมและวิถีคิดจะปรับเปลี่ยนเข้ากับวัฒนธรรมใหม่ และเกิดการเปลี่ยนแปลงทางความคิด ต้องใช้เวลาถึง 4 ชั่วโมงคนทีเดียว นอกจากนี้ อาซุมะ (1994) ได้ศึกษาวิจัยเรื่องการหล่อหลอมเด็กแบบญี่ปุ่นโดยเปรียบเทียบกับสหรัฐอเมริกาอีกด้วย

วรินทร ววงศ์ และวีรวรรณ วชิรดิลก (2544) พบว่าลักษณะเด่น

ของคนญี่ปุ่นและคนไทยมีความแตกต่างกันมากซึ่งอาจกล่าวได้ว่าสิ่งนี้เป็นภาพสะท้อนของการอบรมบ่มเพาะที่แตกต่างกันระหว่างญี่ปุ่นกับไทย

วรินทร์ ววงค์ (2546) ศึกษาวิจัยเรื่อง “การศึกษากับการสร้างคนแบบญี่ปุ่น” และสรุปว่า กระบวนการสร้างเด็กแบบญี่ปุ่นเน้นเรื่องปฏิบัติ นิยมและความเข้มงวดต่อตนเองเป็นอย่างมาก โดยให้เด็กปฏิบัติจนกลายเป็นนิสัยติดตัว จุดมุ่งหมายเพื่อสอนให้รู้จักการอยู่ร่วมกันกับผู้อื่นในสังคม โดยไม่ทำให้ผู้อื่นเดือดร้อน

วรินทร์ ววงค์ (2550) สรุปว่าประเทศญี่ปุ่นสามารถพัฒนาคนให้มีความพร้อมทั้งเรื่องเกี่ยวกับระเบียบปฏิบัติในการใช้ชีวิตประจำวัน (เช่น การล้างมือก่อนรับประทานอาหาร) และเรื่องเกี่ยวกับกิจกรรมายาท ท่าทีที่เหมาะสมต่อผู้อื่นที่อยู่ร่วมกันในสังคม (ตัวอย่างเช่น การทักทายผู้มาเยือนแม้ตนจะไม่เคยรู้จักมาก่อน) ได้โดยใช้การศึกษาเป็นเครื่องมือ

จากผลการศึกษาของงานวิจัยข้างต้นจะเห็นได้ว่าโรงเรียนมีบทบาทสำคัญเป็นอย่างมากในการอบรมบ่มเพาะเด็ก แต่จากผลการศึกษาของอุซาวะ (1998) พบว่าตั้งแต่ทศวรรษ 1970 พ่อแม่เริ่มตระหนักถึงหน้าที่ของตนเองในการอบรมบ่มเพาะเด็ก ดังนั้นในงานวิจัยนี้จึงศึกษาการสร้างคนคุณภาพแบบญี่ปุ่นโดยจำกัดที่การอบรมบ่มเพาะในโรงเรียนและครอบครัวว่ามีการปลูกฝังเรื่องพฤติกรรมที่เหมาะสมในการอยู่ร่วมกันในสังคมอย่างไร

1.3 วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาภาพสะท้อนคนไทยจากทรศนะของคนญี่ปุ่น เกี่ยวกับพฤติกรรมที่เหมาะสมในการอยู่ร่วมกันในสังคม
2. เพื่อศึกษาความคาดหวังแบบญี่ปุ่นเกี่ยวกับพฤติกรรมที่เหมาะสมในการอยู่ร่วมกันในสังคม โดยศึกษาจากเนื้อหาของวิชาจริยศึกษาและหนังสือการสอนมารยาท

3. เพื่อศึกษาว่าโรงเรียนและครอบครัวญี่ปุ่นมีบทบาทต่อการสร้างคนให้มีคุณภาพอย่างไร

1.4 กรอบแนวคิดและรายละเอียดการวิจัย

ก. เพื่อหาคำจำกัดความของ “คนคุณภาพแบบญี่ปุ่น” ในเรื่องพฤติกรรมที่เหมาะสมในการอยู่ร่วมกันในสังคม คณะผู้วิจัยได้กำหนดกรอบแนวคิดในการวิจัย โดยอ้างอิงจากผลการสำรวจความคิดเห็นของคนญี่ปุ่น 59 คนที่อาศัยอยู่ในประเทศไทย เพื่อศึกษาว่าเมื่อคนญี่ปุ่นมาใช้ชีวิตอยู่ในสภาพแวดล้อมและวัฒนธรรมที่แตกต่างจากของตนเอง คนญี่ปุ่นจะนำลักษณะความเป็นคนญี่ปุ่นที่มีอยู่มาเป็นบรรทัดฐานในการคิดหรือตัดสินใจสิ่งต่าง ๆ อย่างไร โดยแบบสอบถามจะให้ความสำคัญเรื่องพฤติกรรมที่เหมาะสมในการอยู่ร่วมกันในสังคมเป็นหลัก

ข. นำผลจากการสำรวจข้อ ก. มาจัดหมวดหมู่เพื่อกำหนดกรอบการวิจัย

ค. ใช้กรอบดังกล่าวเป็นแนวทางในการสัมภาษณ์ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องในการอบรมบ่มเพาะ เช่น ครูของโรงเรียนในประเทศญี่ปุ่น โดยจะสัมภาษณ์ครูผู้สอนในสถานศึกษา 4 แห่งตั้งแต่ระดับอนุบาล ประถมศึกษาและมัธยมศึกษาว่ามีวิธีการสอนนักเรียนอย่างไร

ง. การสังเกตการเรียนการสอนในโรงเรียน

จ. สัมภาษณ์ครอบครัวคนญี่ปุ่นในประเทศญี่ปุ่นจำนวน 7 คน เกี่ยวกับการสอนลูกเรื่องพฤติกรรมที่เหมาะสมในการอยู่ร่วมกันในสังคม

ฉ. การสัมภาษณ์คนญี่ปุ่นในประเทศไทย โดยสุ่มเลือกจากกลุ่มคนญี่ปุ่นในประเทศไทยซึ่งคณะผู้วิจัยได้ทำการสำรวจเบื้องต้นเพื่อกำหนดกรอบในการวิจัย (ในข้อ ก.) โดยครั้งนี้เลือกเฉพาะผู้ที่มีบุตรจำนวน 7 คน เพื่อเป็นการยืนยันข้อมูลต่าง ๆ ในข้อ ค.-จ. และสัมภาษณ์เกี่ยวกับว่าทำไมคนญี่ปุ่นจึงมีพฤติกรรมเช่นนี้

ข. การสำรวจความคิดเห็นของคนไทย 10 คนที่อาศัยอยู่ในประเทศญี่ปุ่นเป็นระยะเวลายาวนาน เพื่อศึกษาว่าคนไทยมองคนญี่ปุ่นว่าเป็นคนคุณภาพหรือไม่ อย่างไร โดยแบบสอบถามจะให้ความสำคัญเรื่องพฤติกรรมที่เหมาะสมในการอยู่ร่วมกันในสังคมเป็นหลัก การสำรวจคนไทยนี้เพื่อเป็นการตรวจสอบข้อมูลต่าง ๆ ในข้อ ค.-ฉ.

ข. การศึกษาข้อมูลจากวิทยานิพนธ์และการสอนมารยาทต่าง ๆ ที่กล่าวถึงความคาดหวังแบบญี่ปุ่นเกี่ยวกับพฤติกรรมที่เหมาะสมในการอยู่ร่วมกันในสังคม

ฉ. นำผลการศึกษาทั้งหมดมาวิเคราะห์ว่าคนญี่ปุ่นซึ่งได้รับการกล่าวขานว่าเป็นคนมีคุณภาพนั้นได้รับการปลูกฝังเรื่องพฤติกรรมที่เหมาะสมในการอยู่ร่วมกันในสังคมอย่างไร

1.5 วิธีดำเนินการวิจัย

คณะผู้วิจัยสำรวจความคิดเห็นของคนญี่ปุ่นที่อาศัยในประเทศไทย เพื่อนำผลสำรวจมากำหนดกรอบแนวคิดการวิจัย เครื่องมือที่ใช้ในการสำรวจคือแบบสอบถาม เป็นการตั้งคำถามปลายเปิดให้กลุ่มเป้าหมายคนญี่ปุ่นกรอกความคิดเห็นเกี่ยวกับรูปแบบพฤติกรรมที่สังเกตและรู้สึกว่าเป็นความแตกต่างระหว่างคนไทยกับคนญี่ปุ่นประมาณ 10 ข้อ เนื้อหาเป็นการสอบถามว่าหากเป็นสถานการณ์เช่นนี้ คนไทยประพฤติ ปฏิบัติอย่างไร และในทำนองเดียวกันหากเป็นคนญี่ปุ่นจะประพฤติ ปฏิบัติอย่างไร พร้อมกับขอให้กลุ่มเป้าหมายคนญี่ปุ่นระบุด้วยว่าในเรื่องนั้น ๆ ตนได้รับการอบรมมาอย่างไร และหากผู้ตอบแบบสอบถามมีข้อคิดเห็นหรือประสบการณ์อื่นเพิ่มเติมก็สามารถระบุในหัวข้อ “ข้อคิดเห็นเพิ่มเติม” โดยขอให้ยึดเรื่องพฤติกรรมที่เหมาะสมในการอยู่ร่วมกันในสังคมเป็นหลักในการกรอกความคิดเห็น คณะผู้วิจัยได้สำรวจความคิดเห็นของคนไทยจำนวน 12 คนที่อาศัยอยู่ในประเทศญี่ปุ่นตั้งแต่ 10 ปีขึ้นไปโดยยึดเรื่องพฤติกรรมที่เหมาะสมในการอยู่

ร่วมกันในสังคมเป็นหลักในการกรอกความคิดเห็น การสำรวจความคิดเห็นของคนไทยนี้เพื่อเป็นการยืนยันข้อมูลในเรื่องที่คนญี่ปุ่นให้ความสำคัญและประพฤติปฏิบัติเป็นประจำ นอกจากนี้ได้ไปสังเกตการเรียนการสอนในโรงเรียนที่ประเทศญี่ปุ่น สัมภาษณ์ครอบครัวคนญี่ปุ่นในประเทศไทยและในประเทศไทย ศึกษาข้อมูลจากวิทยานิพนธ์และหนังสือเกี่ยวกับการสอนมารยาทต่าง ๆ ที่กล่าวถึงความคาดหวังแบบญี่ปุ่นเกี่ยวกับพฤติกรรมที่เหมาะสมในการอยู่ร่วมกันในสังคม

2. ภาพสะท้อนคนไทยจากทัศนคติของคนญี่ปุ่น

จากแบบสอบถามของคนญี่ปุ่นดังกล่าว มีคนญี่ปุ่นตอบกลับมาจำนวนทั้งสิ้น 59 คน ในจำนวนนี้มี 85% ที่อาศัยอยู่ในประเทศไทยตั้งแต่ 5 ปีถึง 30 ปี ขึ้นไป จำนวนความคิดเห็นที่ได้รับรวมทั้งสิ้น 526 ความคิดเห็น คณะผู้วิจัยได้คัดกรองเฉพาะความคิดเห็นที่เกี่ยวข้องกับพฤติกรรมที่เหมาะสมในการอยู่ร่วมกันในสังคม จนเหลือ 449 ความคิดเห็น และทำการสังเคราะห์ข้อมูลเพื่อจัดเป็นหมวดหมู่โดยพิจารณาจากคำสำคัญที่ปรากฏในความคิดเห็น

ตารางที่ 1 เพศและสถานภาพของผู้ตอบแบบสอบถามคนญี่ปุ่น

เพศ			สถานภาพ		
เพศ	จำนวน	ร้อยละ	สถานภาพ	จำนวน	ร้อยละ
เพศชาย	14	23.7	สมรสแล้ว	50	84.7
เพศหญิง	45	76.3	โสด	8	13.6
ไม่ระบุ	0	0.0	ไม่ระบุ	1	1.7
รวม	59	100.0	รวม	59	100.0

ตารางที่ 2 ช่วงอายุและอาชีพของผู้ตอบแบบสอบถามคนญี่ปุ่น

ช่วงอายุ			อาชีพ		
ช่วงอายุ	จำนวน	ร้อยละ	อาชีพ	จำนวน	ร้อยละ
20-29 ปี	3	5.1	พนักงานบริษัท	11	18.6
30-39 ปี	7	11.9	ธุรกิจส่วนตัว	7	11.9
40-49 ปี	26	44.1	แม่บ้าน	24	40.7
50-59 ปี	18	30.5	ครู, อาจารย์	13	22
60-69 ปี	5	8.5	อื่น ๆ	1	1.7
ไม่ระบุ	0	0.0	ไม่ระบุ	3	5.1
รวม	59	100.0	รวม	59	100.0

จากวัตถุประสงค์ของการวิจัยข้อที่หนึ่งคือ ศึกษาภาพสะท้อนคนไทยจากทรรศนะของคนญี่ปุ่น เกี่ยวกับพฤติกรรมที่เหมาะสมในการอยู่ร่วมกันในสังคม ผลการสำรวจภาพสะท้อนคนไทยจากทรรศนะของคนญี่ปุ่นพบว่า มี 8 เรื่องที่คนญี่ปุ่นให้ความสำคัญและใส่ใจมากเรียงตามลำดับจากมากไปน้อยดังตารางที่ 3 การนำเสนอนี้ เป็นการนำเสนอพฤติกรรมที่เหมาะสมในการอยู่ร่วมกันในสังคมซึ่งคนญี่ปุ่นพิจารณาเห็นว่าคนไทยควรปฏิบัติ

ตารางที่ 3 ภาพสะท้อนคนไทยจากทรรศนะของคนญี่ปุ่น

	หัวข้อ	จำนวนความคิดเห็น
1	มารยาททางสังคม	99
2	ความสำนึกต่อหน้าที่การทำงาน	89
3	วิธีคิดที่แตกต่าง	74
4	การเคารพต่อกฎระเบียบ	58
5	การรักษาสิ่งแวดล้อม	47
6	ความสะอาด เป็นระเบียบ	39
7	การตรงต่อเวลา	31
8	การให้ความสำคัญเรื่องอาหาร	12
	รวม	449

สาระสำคัญของแต่ละหัวข้อสรุปได้ดังต่อไปนี้

1. มารยาททางสังคม ตัวอย่างเช่น

- ต้องเข้าแถวเพื่อรอคิว
- รู้จักขอโทษเมื่อมาสายหรือทำให้ผู้อื่นคอยเป็นเวลานาน ไม่ใช่แก้ตัวก่อนเป็นลำดับแรก

- ระมัดระวังเวลาถ่ายรูป ต้องคำนึงถึงผู้ที่จะถูกถ่ายติดมาในรูป ควรต้องขออนุญาตผู้นั้นก่อนนำไปเผยแพร่

- ไม่ควรพาผู้อื่นมาในงานเลี้ยงถ้าไม่ได้รับเชิญ เป็นต้น

2. ความสนิทต่อหน้าที่การทำงาน

- บริการด้วยใจ (พนักงานไม่แสดงสีหน้าและเสียงไม่พอใจ ไร้ค่าถูกลูกค้า)

- รับผิดชอบงานที่ได้รับมอบหมาย
- วางแผนงานอย่างรอบคอบก่อนเริ่มดำเนินงาน
- แบ่งแยกงานกับเรื่องส่วนตัวให้ชัดเจน เป็นต้น

3. วิธีคิดที่แตกต่าง

- การส่งแขกกลับ จะรอส่งจนกว่าอีกฝ่ายจะลับสายตา
- การไม่สละที่นั่งให้เด็กในรถไฟด้วยเหตุผลว่าเด็กแข็งแรงและอยากให้เด็กหัดยืนด้วยตนเอง

- การซื้อของขวัญ ของฝากให้ผู้อื่น คำนึงถึงผู้รับเป็นหลัก ถ้าอีกฝ่ายมาจากที่อื่นก็จะให้ของที่ไมใหญ่เทอะทะหรือไม่หนักเกินไป เวลาให้ของฝากจะมอบให้ช่วงสุดท้ายเพื่อไม่ให้เป็นการแกะผู้รับ

- การส่งกรรไกรหรือมีด มักหันด้านไม่มีคมออกเพื่อส่งให้
- งานกีฬาเชียร์ของโรงเรียน แม้จะเล่นกีฬาไม่เก่ง แต่ทุกคนต้องลงสนาม

- การชมภาพยนตร์ หลังภาพยนตร์จบเรื่องแล้วยังนั่งดูรายชื่อนักแสดงต่อ และจะไม่ลุกจนกว่าไฟเปิดเพื่อเป็นการให้เกียรติทีมงานผู้สร้างภาพยนตร์ และนักแสดง

- นัดหมายล่วงหน้าก่อนไปเยี่ยมบ้านผู้อื่น
- คนญี่ปุ่นไม่ชอบการสัญญาปากเปล่า จะพยายามทำทุกอย่างเพื่อรักษาสัญญา แม้ต้องเสียสละตัวเองหรือครอบครัวก็ตาม เป็นต้น

4. การเคารพต่อกฎระเบียบ

- รักษากฎจราจรอย่างเคร่งครัด
- เมาไม่ขับ
- ไม่ทิ้งก้นบุหรี่หรือขยะตามที่สาธารณะ เป็นต้น

5. การรักษาสิ่งแวดล้อม

- แยกขยะก่อนทิ้งและทิ้งขยะในที่ ๆ กำหนด ไม่ทิ้งเรี่ยราด
- ไม่ทิ้งน้ำมันประกอบอาหารลงอ่างล้างจาน ต้องทำให้เป็นขยะเผาได้ก่อนทิ้ง
- ไม่ใช้น้ำหรือไฟฟ้าอย่างสิ้นเปลือง เป็นต้น

6. ความสะอาด เป็นระเบียบ

- ไม่ทำให้พื้นที่สาธารณะสกปรก
- ต้องล้างมือหลังเข้าห้องน้ำ โดยเฉพาะอย่างยิ่งผู้ที่ทำหน้าที่เกี่ยวข้องกับสุขอนามัยของผู้อื่น เช่น พ่อครัว พนักงานเสิร์ฟ
- ไม่กวาดขยะออกไปนอกห้องหรือนอกบ้านของตน เป็นต้น

7. การตรงต่อเวลา

- มีจิตสำนึกว่าการรักษาเวลาในทุกเรื่องเป็นสิ่งสำคัญ
- มาตรงตามเวลานัดหมาย ถ้าจะไปไม่ทันเวลานัดต้องติดต่อเพื่อแจ้งเสมอ ถ้ามาช้าต้องขอโทษ เป็นต้น

8. การให้ความสำคัญเรื่องอาหาร

- ทานข้าวให้หมดไม่เหลือแม้แต่เม็ดเดียว
- สอนให้เด็กนั่งรับประทานให้เรียบร้อย รมั้ดระวังไม่ให้รบกวนคนรอบข้าง ไม่เคี้ยวเสียงดัง เวลาทานข้าวจะปิดโทรทัศน์ เป็นต้น

3. ภาพสะท้อนคนญี่ปุ่นจากทัศนคติของคนไทย

จากผลสำรวจ คณะผู้วิจัยได้แบ่งความคิดเห็นของคนไทยออกเป็น 11 เรื่อง เรียงตามลำดับจากมากไปน้อยได้ดังตารางที่ 4

ตารางที่ 4 ภาพสะท้อนคนญี่ปุ่นจากทัศนคติของคนไทย

	หัวข้อ	จำนวนความคิดเห็น
1	ความสำนึกต่อหน้าที่การทำงาน	20
2	การรักษาสิ่งแวดล้อม	16
3	การเคารพต่อกฎระเบียบ	15
4	มารยาททางสังคม	13
5	ความสะอาด เป็นระเบียบ	7
6	การหัดช่วยตนเอง	6
7	การตรงต่อเวลา	6
8	ความซื่อสัตย์	6
9	ความรักการเรียนรู้	4
10	การประหยัดมัธยัสถ์ การใช้เงิน	4
11	การให้ความสำคัญเรื่องอาหาร	2
	รวม	99

ในที่นี้ ขอยกตัวอย่างเฉพาะที่คนไทยมีความเห็นเพิ่มเติมจากที่
คนญี่ปุ่นได้แสดงความเห็นไว้แล้ว ส่วนเรื่องที่คนไทยมีความเห็นตรงกับ
คนญี่ปุ่น จะไม่ขอนำมากล่าวอีก การนำเสนอจะไม่แบ่งเป็นหัวข้อทั้ง 11 เรื่อง
แต่จะขอกล่าวสรุปไว้ดังต่อไปนี้

- กว่าจะเป็นผู้บริหารระดับสูงคนญี่ปุ่นจะต้องผ่านการทำงาน
ตั้งแต่ระดับล่างสุดขึ้นไป ทำให้เมื่อเป็นผู้บริหารระดับสูงจะรู้งานทุกระดับ
แต่คนไทย คนที่จบการศึกษาระดับสูง สามารถเข้าดำรงตำแหน่งสำคัญ
ได้ในทันทีโดยไม่เคยผ่านการทำงานระดับล่างมา จึงขาดความเข้าใจงาน
ในระดับล่าง

- กรณีคนญี่ปุ่น เมื่อลูกน้องทำงานผิดพลาด หัวหน้าในหน่วยงาน
นั้น จะออกรับหน้าแทนและถือเป็นความรับผิดชอบของตนเอง แต่คนไทย
เมื่อลูกน้องทำผิด ลูกน้องต้องรับผิดชอบเอง และในบางกรณีหัวหน้าทำผิด
ลูกน้องอาจต้องถูกบังคับให้รับผิดชอบหัวหน้าด้วย

- การรับปาก สัญญา ถ้าคนญี่ปุ่นบอกว่าอีกสัปดาห์เสร็จ หมายความว่า
เขาจะทำได้ก่อนสัปดาห์ ส่วนคนไทยถ้าบอกว่าอีกสัปดาห์เสร็จ หมายความว่า
จะใช้เวลาอย่างน้อยสัปดาห์จึงจะเสร็จ และส่วนใหญ่จะใช้เวลามากกว่าสัปดาห์

- คนญี่ปุ่น ในที่ทำงานจะไม่ใช้โทรศัพท์คุยเรื่องส่วนตัวในเวลา
งาน ไม่ฟังเพลงเล่นมือถือหรือทานขนม และชายของกันเองในบริษัท

- การวางแผนการทำงาน คนญี่ปุ่นจะวางแผนการทำงานล่วงหน้า
ค่อนข้างรัดกุม ซึ่งต่างจากคนไทยที่ค่อนข้างหละหลวม หรือบางทีไม่วางแผน
แต่ใช้วิธีการแก้ไขปัญหาเฉพาะหน้าแทน

- ที่ญี่ปุ่นตามตรอกซอกซอยไม่ค่อยพบขยะบนถนน คุณคองที่
ญี่ปุ่นไม่เน่าเหม็น คนญี่ปุ่นจะช่วยทำความสะอาดพื้นที่สาธารณะ รวมทั้ง
ท่อน้ำหน้าบ้านด้วย

- การปลูกฝังความมีระเบียบวินัยของเด็ก ญี่ปุ่นเริ่มฝึกตั้งแต่

เด็กเล็กที่เริ่มเข้าใจคำสั่ง เช่น สอนการทิ้งขยะ เก็บของเล่นเข้าที่เมื่อเล่นเสร็จ

- ระบบโรงเรียนอนุบาลญี่ปุ่นจะไม่สอนการอ่านเขียนให้แก่เด็ก แต่จะเน้นให้เด็กเรียนรู้การอยู่ร่วมกันในสังคมอย่างมีความสุข และการปลูกฝังระเบียบวินัยในสังคม เช่น การเข้าคิวรออย่างมีระเบียบ

- คนญี่ปุ่นมีแนวโน้มชอบจัดทำกฎระเบียบเป็นลายลักษณ์อักษร และรักษากฎระเบียบนั้น ๆ อย่างเคร่งครัด

- เวลาไปพบลูกค้า คนญี่ปุ่นจะไม่ดื่มน้ำหรือกาแฟที่ลูกค้ายกมาให้ จนกว่าจะได้รับการเชิญให้ดื่ม

- การใช้อ่างล้างหน้า อ่างล้างมือ เวลาใช้เสร็จคนญี่ปุ่นมักจะเช็ดน้ำที่กระเด็นออกมาให้เรียบร้อยก่อนออกจากห้องน้ำ

- เวลาทานข้าวที่ศูนย์อาหารจะมีผ้าเช็ดโต๊ะวางเอาไว้ ใครทานเสร็จ ทำอะไรเปื้อน ก็เช็ดโต๊ะเรียบร้อยก่อนลุกจากไป

- คนญี่ปุ่นจะถอดรองเท้าและวางเรียงอย่างเรียบร้อยโดยหันหัวรองเท้าออกไปทางประตู เพื่อความสะดวกในการใส่ได้ทันที

- การเดินทางไปโรงเรียนพ่อแม่จะให้ลูกเดินหรือขึ้นรถไปเอง เด็กชั้นประถม 1 ถึง 6 ที่มีบ้านอยู่ในละแวกเดียวกันจะจับกลุ่มเดินไปกลับโรงเรียนด้วยกัน เด็กโตดูแลเด็กเล็กในกลุ่มถ้าวันไหนที่พ่อหรือแม่จำเป็นต้องขับรถไปส่ง พ่อหรือแม่จะจอดรอให้ห่างจากโรงเรียน เพราะลูกไม่ยอมอายเพื่อนหรือครูที่เห็นว่าพ่อแม่มาส่ง แต่การรับส่งลูกตั้งแต่เล็กจนมหาวิทยาลัยเป็นเรื่องปกติในสังคมไทย

- คนญี่ปุ่นจะพยายามช่วยเหลือตัวเองมากกว่าคนไทย ไม่ขอความช่วยเหลือจากผู้อื่น จนกว่าจะได้ลองทำถึงที่สุดแล้ว

- การทุจริตเป็นเรื่องรับไม่ได้ในสังคมญี่ปุ่น หากพบการทุจริต เช่น ลอกข้อสอบ รับเงินสินบน ยักยอกของส่วนกลางผู้กระทำจะต้องรับโทษอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้

- คนญี่ปุ่นเวลาเห็นของผู้อื่นตกอยู่หรือล้มไว้จะนำไปให้เจ้าหน้าที่ผู้รับผิดชอบ นายสถานีรถไฟ หรือป้อมตำรวจ ไม่ฉวยโอกาสหยิบไปเป็นของตนเอง เป็นชนชาติที่มีความซื่อสัตย์สูง

- เกี่ยวกับเงินทอง คนญี่ปุ่นไม่คิดพิเศษ แม้แต่ 1 เยน ก็ต้องคืนให้ครบ และไม่คอยเคยเห็นคนญี่ปุ่นยืมเงินเพื่อน

- คนญี่ปุ่นให้ความสำคัญกับการศึกษาระดับประถมมาก เพราะเป็นการศึกษาระดับพื้นฐาน ครูผู้สอนจะต้องมีความรู้ความสามารถ นอกจากวิชาการแล้ว ยังต้องมีความสามารถด้านกีฬา และดนตรีด้วย เน้นสอนให้เด็กรู้จักแสดงความคิดเห็น แต่คนไทยไม่ค่อยให้ความสำคัญกับการศึกษาระดับประถม ไม่ให้ความสำคัญกับการผลิตครูที่มีคุณภาพในการให้การศึกษาแก่เด็กประถม

- ญี่ปุ่นสนับสนุนด้านการศึกษา คำนคว้า วิจัยมาก คนญี่ปุ่นรักการอ่าน และช่างสังเกต แล้วนำไปค้นคว้า วิจัย เราจึงเห็นคนญี่ปุ่นผลิตและพัฒนาสิ่งต่าง ๆ อยู่ตลอดเวลา คนไทยไม่ชอบค้นคว้า วิจัยเท่าคนญี่ปุ่น เราจึงได้แต่เป็นเพียงผู้รับความเจริญ ไม่ใช่ผู้นำความเจริญ

- ในญี่ปุ่นมีห้องสมุดมากมาย หอสมุดรัฐสภาซึ่งถือเป็นหอสมุดแห่งชาติ มีหนังสือและวารสารทุกเล่มที่มีการตีพิมพ์ในญี่ปุ่นเก็บไว้อยู่ในระดับจังหวัด จะมีห้องสมุดประชาชนประจำจังหวัด ในเมืองใหญ่ ๆ เช่น กรุงโตเกียว จะมีห้องสมุดประจำเขต หรือในต่างจังหวัดจะมีห้องสมุดประจำอำเภอ คนญี่ปุ่นจึงมีแหล่งหาความรู้มากมาย แม้ว่าปัจจุบันคนญี่ปุ่นจะอ่านการ์ตูนและใช้โทรศัพท์มือถือมากขึ้น แต่การมีห้องสมุดมากมายถือเป็นทางเลือกที่ช่วยพัฒนาคุณภาพชีวิตของผู้คนได้

- การทานอาหารในร้านบุฟเฟ่ต์ คนญี่ปุ่นจะตักแต่พอดี ส่วนคนไทยใช้จานใหญ่ ตักปริมาณมากแล้วทานไม่หมด

- การคำนวณจำนวนของ คนญี่ปุ่นมักสั่งของมาพอดีตามที่คำนวณไว้ ไม่เผื่อเหลือเผื่อขาด ส่วนคนไทยมักสั่งเผื่อไว้มากมาย โดยมีความคิดว่าเหลือดีกว่าขาด

จากผลการสำรวจความคิดเห็นเรื่องภาพสะท้อนคนไทยจากทัศนคติของคนญี่ปุ่นหรือกล่าวอีกนัยหนึ่งคือพฤติกรรมที่คนญี่ปุ่นให้ความสำคัญในการอยู่ร่วมกันในสังคม และความคิดเห็นของคนไทยที่อาศัยในญี่ปุ่นเป็นระยะเวลาอนานนั้น พบว่าทั้งสองฝ่ายมีความเห็นตรงกันเกือบทั้งสิ้น จึงเป็นการยืนยันได้ว่าสิ่งที่คนญี่ปุ่นประพฤติ ปฏิบัติในชีวิตประจำวัน เป็นสิ่งที่คนไทยที่อาศัยอยู่ที่ประเทศญี่ปุ่นมีความคิดเห็นคล้ายคลึงตามและเห็นเป็นเช่นนั้นจริง จากผลการศึกษาทั้งหมด พบว่าค่าสำคัญที่สุดในการประพฤติปฏิบัติตนของคนญี่ปุ่นนั่นคือ การไม่รบกวนผู้อื่น และวิธีการที่ต้องปฏิบัติเพื่อจะไม่รบกวนผู้อื่นได้นั้นคือการต้อง **เข้มงวดต่อตนเอง** สิ่งนี้คือหัวใจหลักของการสร้างคุณภาพแบบญี่ปุ่น

นอกจากการไม่รบกวนผู้อื่นแล้ว ญี่ปุ่นยังสอนให้ไม่รบกวนสิ่งแวดล้อม ธรรมชาติอีกด้วย ยกตัวอย่างเช่น เวลาไปปิ้งเขาเพื่อชมธรรมชาติจะพกถุงขยะไปด้วยเพื่อไม่ให้ธรรมชาติสกปรก โรงเรียนประถมสอนว่าสิ่งของที่ไหลลงแม่น้ำไป สักวันก็จะไหลไปรวมกันในทะเล ปลาจะมากินและคนก็จะกินปลาเข้าไปอีกที นอกจากนี้สิ่งที่ระเหยเป็นไอน้ำไปก็จะกลายเป็นเมฆ กลายเป็นฝนที่ตกลงมาบนตัวเราหรือทำให้พืชผลทางการเกษตรปนเปื้อน เป็นต้น

4. การอบรมบ่มเพาะเยาวชนญี่ปุ่น

4.1 พฤติกรรมที่สังคมคาดหวัง

จากวัตถุประสงค์ของการวิจัยข้อสองคือ ศึกษาความคาดหวังแบบญี่ปุ่นเกี่ยวกับพฤติกรรมที่เหมาะสมในการอยู่ร่วมกันในสังคม โดยศึกษาจากเนื้อหาของวิชาจริยศึกษาและหนังสือการสอนมารยาท จากการศึกษา

ตำราของวิชาจริยศึกษาที่ออกโดยกระทรวงศึกษาธิการข้อมูลจากสถาบันวิจัยพัฒนาการศึกษา (2016) และนิฮงเคียวไซชิสเต็ม (2017) พบว่าจุดเด่นของวิชานี้คือ เน้นเรื่องอารมณ์ความรู้สึก การเอาใจเขามาใส่ใจเราตลอดเวลาซึ่งเป็นเรื่องเกี่ยวกับจิตใจที่ละเอียดอ่อนทั้งสี่เนื้อหาที่สอนใน 4 ประเด็นใหญ่คือ 1. เรื่องที่เกี่ยวกับตนเอง 2. เรื่องที่เกี่ยวข้องกับความสัมพันธ์กับผู้อื่น 3. เรื่องที่เกี่ยวกับธรรมชาติ สิ่งมีชีวิต และสิ่งที่มีคุณค่าสูงส่ง และ 4. เรื่องที่เกี่ยวกับกลุ่มและสังคมที่สังกัดนั้น มีการยกตัวอย่างอย่างเป็นรูปธรรมในทุกเรื่อง ล้วนเป็นเรื่องใกล้ตัวเด็ก เป็นสถานการณ์ที่เกิดขึ้นในชีวิตประจำวันจริง ทำให้เด็กสามารถนำไปปฏิบัติได้จริง ที่สำคัญคือ คณะผู้วิจัยค้นพบว่าเนื้อหาที่สอนนั้นตรงกับกรอบแนวคิดการดำเนินงานวิจัยที่คณะผู้วิจัยตั้งไว้ 8 หัวข้อเช่นกัน แสดงให้เห็นว่าคณาจารย์จะใช้แนวคิดนี้ในการประเมินคุณภาพคน

วิชาจริยศึกษาเปรียบเสมือนเป็นภาคทฤษฎี เป็นตัวแทนนโยบายของรัฐที่ประสงค์ให้โรงเรียนใช้เป็นแนวคิดนำไปปฏิบัติ เนื้อหาของหลักสูตรวิชาจริยศึกษาสะท้อนให้เห็นแนวคิดการปลูกฝังเยาวชนญี่ปุ่นอย่างชัดเจน แต่วิชาจริยศึกษาเพียงวิชาเดียวไม่สามารถปลูกฝังเยาวชนให้เป็นดังที่ต้องการได้ ในความเป็นจริง แนวคิดนี้ได้ถูกสอดแทรกในทุกวิชารวมถึงกิจกรรมการใช้ชีวิตในโรงเรียนของเด็ก ๆ ด้วยซึ่งถือเป็นภาคปฏิบัติ

ผลการสำรวจหนังสือที่เกี่ยวกับการสอนมารยาทที่พึงประสงค์ในวัยเด็กที่วางขายทั่วไปตามร้านขายหนังสือ พบว่าหนังสือทุกเล่มนำเสนอเนื้อหาที่สอดคล้องและสอนไปในทิศทางเดียวกันทั้งสิ้น คณะผู้วิจัยได้สุ่มเลือก 4 เล่ม ซึ่งมีเนื้อหาที่เป็นรูปธรรม แจกแจงรายละเอียดได้ชัดเจนและตอบโจทย์งานวิจัยนี้มากที่สุด โดยหนังสือเล่มที่ 1 (ทัตสึมิ, 2005) และ 2 (ทัตสึมิ, 2009) เป็นหนังสือที่พิมพ์ก่อนปี ค.ศ. 2010 และได้รับการพิมพ์ซ้ำมากกว่า 10 ครั้ง แสดงให้เห็นว่าทั้งสองเล่มเป็นหนังสือที่ได้รับความนิยม

ความนิยมจากผู้อ่าน หนังสือเล่มที่ 3 (คาโตและคณะ, 2015) และ 4 (สีจิตะ, 2017) เป็นหนังสือที่จัดพิมพ์ตั้งแต่ปี ค.ศ. 2015 และได้รับการพิมพ์ซ้ำ มากเช่นกัน จากประเด็นสำคัญของหนังสือทั้ง 4 เล่มทำให้ทราบว่า การปลูกฝัง การอบรมบ่มเพาะเด็กญี่ปุ่นจะให้ความสำคัญและใส่ใจใน รายละเอียดทุกเรื่องที่เกี่ยวข้องกับชีวิตประจำวันของเด็ก และเป็น การสอนที่เป็นรูปธรรมมาก คณะผู้วิจัยค้นพบว่าวิธีการที่คนญี่ปุ่นใช้สอน เด็กคือ “ความเข้มงวดต่อตนเอง” ซึ่งรวมถึงการแสดงมารยาทที่เหมาะสม ต่อผู้คนรอบข้างด้วย แสดงให้เห็นว่า นโยบายการสร้างคนแบบญี่ปุ่นนั้น ญี่ปุ่นต้องการหล่อหลอมเยาวชนให้เป็นไปในแนวทางดังกล่าว

4.2 บทบาทของครอบครัวต่อการอบรมบ่มเพาะ

จากวัตถุประสงค์ของการวิจัยข้อที่สามคือศึกษาว่าครอบครัวและ โรงเรียนญี่ปุ่นมีบทบาทต่อการสร้างคนให้มีคุณภาพอย่างไร จากการสัมภาษณ์ คนญี่ปุ่นในประเทศญี่ปุ่น พบว่าทุกคนต่างตระหนักถึงความคาดหวังแบบ ญี่ปุ่นต่อพฤติกรรมที่เหมาะสมในการอยู่ร่วมกันในสังคม ทุกคนจึงพยายาม ที่จะอบรมสั่งสอนบุตรให้มีพฤติกรรมที่เหมาะสม แม้วิธีการปฏิบัติต่อบุตร และการอบรมสั่งสอนอาจมีรายละเอียดปลีกย่อยที่แตกต่างกันออกไปตาม แต่ละครอบครัว แต่โดยภาพรวมพบว่าวิธีการปลูกฝังบุตรไม่ได้หลุดจาก กรอบแนวคิด 8 หัวข้อที่กล่าวมาข้างต้น เป็นการปลูกฝังโดยให้ความสำคัญ กับคำสำคัญคือการไม่รบกวนผู้อื่นจึงจะถือได้ว่ามีพฤติกรรมที่เหมาะสม ในการอยู่ร่วมกันในสังคม และวิธีการที่ใช้คือปลูกฝังบุตรให้มีความเข้มงวด ต่อตนเอง สามารถกล่าวได้ว่าครอบครัวญี่ปุ่นสอนบุตรหลานของตนอย่าง เคร่งครัดโดยสอนให้เป็นไปตามที่สังคมคาดหวัง ดังนั้น ไม่ว่าจะเป็นคนญี่ปุ่น ที่อาศัยอยู่ในเมืองใหญ่หรือในชนบท ต่างก็ตระหนักถึงความคาดหวังของ สังคม และจะอบรมสั่งสอนบุตรให้มีพฤติกรรมที่เหมาะสม คนญี่ปุ่นเป็น ชนชาติที่มีเอกลักษณ์เฉพาะตัว คนญี่ปุ่นจะไม่รับผู้ที่มีพฤติกรรมที่ไม่เหมาะสม ในการอยู่ร่วมกันในสังคมเข้าในกลุ่มตน

4.3 บทบาทของโรงเรียนต่อการอบรมบ่มเพาะ

จากการเยี่ยมชมโรงเรียนในประเทศญี่ปุ่นทั้งระดับชั้นอนุบาล ประถมศึกษา มัธยมศึกษาตอนต้นและมัธยมศึกษาตอนปลาย รวม 4 แห่ง และสัมภาษณ์ครูผู้สอน พบว่ากรอบแนวคิดการดำเนินงานวิจัยที่ตั้งไว้ 8 หัวข้อนั้น มีการสอนอย่างเป็นรูปธรรมและเป็นระบบมากในโรงเรียนของญี่ปุ่น กระบวนการสร้างเด็กแบบญี่ปุ่นเน้นเรื่องปฏิบัตินิยมและความเข้มงวดต่อตนเองอย่างมากโดยให้เด็ก**ปฏิบัติจนติดกาย**และเป็นการปฏิบัติที่ต่อเนื่องเป็นระยะเวลาอย่างน้อย 12 ปี ในระบบการศึกษาในโรงเรียนไม่ว่าจะเป็นเรื่องมารยาททางสังคม ความรับผิดชอบต่องาน วิธีทำงาน การรักษาภาวะเปียบ การใส่ใจสิ่งแวดล้อม การระมัดระวังเรื่องอนามัย ความสะอาด เป็นระเบียบ การให้ความสำคัญเรื่องการรับประทานอาหาร หรือการตรงต่อเวลาเป็นต้น โดยเฉพาะในระดับประถมศึกษาของญี่ปุ่น เน้นกิจกรรมความร่วมมือมาก โรงเรียนให้ความสำคัญกับการอบรมบ่มนิสัยเด็กมากพอ ๆ กับเนื้อหาวิชาการ หรืออาจจะมากกว่าด้วยซ้ำ มีการแบ่งหน้าที่ชัดเจนการทำงานตามหน้าที่ที่ได้รับมอบหมายหรือการทำกิจกรรมล้วนใช้ประโยชน์จากกฎข้อบังคับของกลุ่ม ทำให้เด็กต้องปฏิบัติตามระเบียบเหมือนกันทุกคน

ในอีกแง่หนึ่ง ครูญี่ปุ่นจะสอนแบบลงรายละเอียดอย่างลึกซึ้ง เช่น วิธีล้างมือ วิธีเดิน วิธีนั่งที่ถูกต้อง การถือของ การจับตะเกียบ การจับไม้กวาด การทำความสะอาดห้องเรียน การกวาดห้อง การเช็ดห้อง และการตรวจดูว่ามีอะไรบกพร่องหรือไม่ การที่ญี่ปุ่นเน้นเรื่องการลงมือทำอย่างถูกต้องนั้น สืบทอดมาจากประเพณีทางศิลปะที่มีมาแต่โบราณซึ่งเน้นในเรื่องรูปแบบมาก

ในระดับชั้นมัธยมศึกษาตอนต้นและมัธยมศึกษาตอนปลาย เด็กต้องเรียนเนื้อหาวิชาการมากขึ้น แต่กระนั้นก็ตาม เรื่องที่เกี่ยวกับระเบียบปฏิบัติในการใช้ชีวิตประจำวันเช่นการล้างมือก่อนรับประทานอาหาร การจัดระเบียบสิ่งของของตนเอง การทิ้งขยะ หรือเรื่องที่เกี่ยวข้องกับกริยามารยาท ท่าทีที่

เหมาะสมต่อผู้อื่นที่อยู่ร่วมสังคม เช่น การตรงต่อเวลา การไม่ทำตนรบกวนผู้อื่น หรือการทักทายผู้มาเยือนแม้ตนจะไม่เคยรู้จักมาก่อน เป็นต้นนั้น ก็มิได้ถูกละเลยแม้แต่น้อย และเด็กสามารถปฏิบัติได้เป็นกิจนิสัย อาจกล่าวได้ว่า การปฏิบัติตนของเด็กนักเรียนญี่ปุ่น จะถูกกำหนดด้วยกฎเกณฑ์ต่าง ๆ ที่โรงเรียนตั้งไว้ และใช้เวลาของวันนั้น ๆ เป็นตัวขับเคลื่อนเด็กให้ต้องปฏิบัติตามกฎเกณฑ์ แนวคิดการหล่อหลอมเด็กลักษณะนี้ ไม่ว่าจะโรงเรียนใดในญี่ปุ่น จะมีรูปแบบไปในทิศทางเดียวกันทั้งสิ้น การหล่อหลอมในลักษณะนี้ ทำยที่สุดแล้วมีจุดมุ่งหมายเพื่อสอนให้รู้จักการอยู่ร่วมกันกับผู้อื่นในสังคมโดยไม่ทำให้ผู้อื่นเดือดร้อน

จะเห็นได้ว่าแนวคิดการหล่อหลอมเยาวชนแบบญี่ปุ่นนี้สามารถขับเคลื่อนไปในทิศทางเดียวกันได้ทั้งประเทศ ไม่ใช่เป็นการขับเคลื่อนในแต่ละสังคมย่อยบางพื้นที่ ครอบครัว โรงเรียน ต่างสอนในเรื่องเดียวกัน นอกจากนี้ปรากฏการณ์ของสังคมรอบตัวที่สัมผัสได้ ก็มีทิศทางที่สอดคล้องกับการสอนของครอบครัวและโรงเรียนเช่นกัน ส่งผลทำให้การขับเคลื่อนนี้มีประสิทธิภาพ การที่ผู้คนมีพฤติกรรมไปในทิศทางเดียวกันทั้งประเทศเช่นนี้ สามารถกล่าวได้ว่าพฤติกรรมนั้นเปรียบประหนึ่งเป็นวัฒนธรรมของชาติญี่ปุ่นไปแล้ว

5. อภิปรายผล

5.1 ภาพสะท้อนคนไทยจากทรรณะของคนญี่ปุ่นเกี่ยวกับพฤติกรรมที่เหมาะสมในการอยู่ร่วมกันในสังคม

พบว่ามี 8 เรื่องที่คนญี่ปุ่นให้ความสำคัญและใส่ใจเรียงลำดับจากมากไปน้อยดังนี้ เรื่องมารยาททางสังคม ความสำนึกต่อหน้าที่การทำงาน วิธีคิดที่แตกต่าง การเคารพต่อกฎระเบียบ การรักษาสິงแวดล้อม ความสะอาด เป็นระเบียบ การตรงต่อเวลา และการให้ความสำคัญเรื่องอาหาร

การที่คนญี่ปุ่นให้ความสำคัญกับเรื่องดังกล่าวล้วนเป็นผลจากการ

อบรมบ่มเพาะโดยครอบครัวและโรงเรียนซึ่งอบรมไปในทิศทางเดียวกัน และอบรมอย่างต่อเนื่องถ่ายทอดจากรุ่นสู่รุ่น (Schneider และ คณะ อ้างถึงใน สีนโยชิ, 1992: 75-90) และจากการสัมภาษณ์คนญี่ปุ่นทำให้ได้ ข้อมูลเพิ่มเติมว่าเหตุที่คนญี่ปุ่นประพฤติปฏิบัติตนเช่นนี้จะเป็นเพราะ ระบบสังคม คำสอนต่าง ๆ ความเชื่อ และวัฒนธรรมรักความสงบ

1) ระบบของสังคมญี่ปุ่นทำให้ทุกคนต้องทำเช่นนั้นเพื่อให้ทุกคนสามารถอยู่ร่วมกันในสังคมได้อย่างมีความสุข ไม่ว่าจะเป็นเด็กหรือผู้ใหญ่ ถ้าไม่รักษากฎเกณฑ์ จะไม่ได้รับความไว้วางใจจากผู้อื่น ถ้าผู้ใดลืมนัดสัญญา หรือผิดสัญญาจะถือเป็นเรื่องที่ใหญ่หลวงจนอาจสูญเสียเพื่อนไปได้ ทำให้ทุกคนปฏิบัติตามกฎเกณฑ์ของสังคมอย่างเคร่งครัด

2) ญี่ปุ่นเป็นประเทศที่ขาดแคลนทรัพยากรธรรมชาติและประสพภัยธรรมชาติเป็นประจำตามสภาพภูมิอากาศและภูมิประเทศ การปฏิบัติตามคำสอนในเรื่องต่าง ๆ จะทำให้สามารถอยู่รอดได้ สิ่งเหล่านี้หล่อหลอมให้เกิดประวัติศาสตร์ตลอดจนวัฒนธรรมของชาติ เช่น เรื่องจิตวิญญาณแห่งการอดทน เห็นความพุ่มเพื่อยเป็นศัตรู มีการใช้ชีวิตอย่างเรียบง่าย ประหยัด ร่วมมือร่วมใจกันมีความสามัคคีซึ่งกันและกัน

3) ลัทธิชินโตมีอิทธิพลต่อคนญี่ปุ่นมาตั้งแต่โบราณ คนญี่ปุ่นมีความเชื่อว่ามีเทพเจ้าอยู่แปดล้านองค์โดยเทพเจ้าสถิตอยู่ในทุกสรรพสิ่ง ไม่ว่าจะเป็นภูเขา ต้นไม้ สิ่งของเครื่องใช้ ดังนั้นคนญี่ปุ่นจึงเคารพธรรมชาติ รักษาสิ่งแวดล้อม ปฏิบัติต่อสิ่งของด้วยความสุภาพ ระมัดระวัง รักษาความสะอาด จัดเก็บอย่างเป็นระเบียบหลังการใช้จึงเชื่อมโยงไปสู่มารยาทที่ดีงาม

4) คนญี่ปุ่นมีวัฒนธรรมรักความสงบ ต้องการเป็นมิตรซึ่งกันและกัน ดังนั้น เมื่อคนญี่ปุ่นอยู่ในพื้นที่สาธารณะจะเคารพกฎเกณฑ์ ละเว้นความ ต้องการส่วนตัวลง ดำเนินกิจการใด ๆ ร่วมกับผู้อื่นในฐานะที่ตนเป็นสมาชิกหนึ่งในกลุ่มนั้น ๆ ให้ความสำคัญกับการเตรียมตัวให้พร้อมก่อน เพื่อป้องกัน

ไม่ให้เกิดปัญหาและให้ความร่วมมือเป็นอย่างดีระหว่างสมาชิกในกลุ่มเพื่อรักษาความสงบให้เกิดขึ้นในกลุ่มที่ตนสังกัด

คำสำคัญที่สุดในการประพฤติ ปฏิบัติตนของคนญี่ปุ่นนั้นคือการไม่รบกวนผู้อื่น และวิธีการที่ต้องปฏิบัติเพื่อจะไม่รบกวนผู้อื่นได้นั้นคือการต้องเข้มงวดต่อตนเองสิ่งนี้คือหัวใจหลักของการสร้างคนคุณภาพแบบญี่ปุ่น

5.2 เนื้อหาของวิชาจริยศึกษาและหนังสือการสอนมารยาทเน้นเรื่องพฤติกรรมที่เหมาะสมในการอยู่ร่วมกันในสังคม

จุดเด่นของเนื้อหาวิชาจริยศึกษายังคงเน้นในเรื่องอารมณ์ความรู้สึก การเอาใจเขามาใส่ใจเราตลอดเวลา แม้เวลาจะผ่านไปหลายสิบปีจากที่ วรินทร์ ววงค์ (2546) ได้สำรวจไว้ หนังสือการสอนมารยาทก็เช่นเดียวกัน หนังสือเกี่ยวกับวิธีการอบรมเด็กเริ่มมีวางจำหน่ายในทศวรรษ 1910 เป็นหนังสือแนะนำพ่อแม่ในเรื่องการอบรมเลี้ยงดูบุตรซึ่งแต่ดั้งเดิมไม่เคยมี (อิโรตะ, 1999) แม้ในปัจจุบัน หนังสือการสอนมารยาทที่พึงประสงค์ในวัยเด็กก็ยังวางขายทั่วไปตามร้านขายหนังสือ ให้ความสำคัญและใส่ใจในรายละเอียดทุกเรื่องที่เกี่ยวข้องกับชีวิตประจำวันของเด็ก และเป็นการสอนที่เป็นรูปธรรมมาก สอนเด็กให้มี “ความเข้มงวดต่อตนเอง” ซึ่งรวมถึงการแสดงมารยาทที่เหมาะสมต่อผู้คนรอบข้างด้วย

เนื้อหาของวิชาจริยศึกษาและหนังสือการสอนมารยาทสอดคล้องกับเรื่องที่คนญี่ปุ่นให้ความสำคัญและใส่ใจ เพื่อให้มีพฤติกรรมที่เหมาะสมในการอยู่ร่วมกันในสังคม แสดงให้เห็นว่า นโยบายการสร้างคนแบบญี่ปุ่นนั้น ญี่ปุ่นต้องการหล่อหลอมเยาวชนให้เป็นไปในแนวทางดังกล่าว

5.3 โรงเรียนและครอบครัวญี่ปุ่นมีบทบาทต่อการสร้างคนญี่ปุ่นให้มีคุณภาพโดยอบรมเด็กไปในทิศทางเดียวกัน

แม้ว่าในอดีตครอบครัวจะปล่อยให้ เป็นหน้าที่ของโรงเรียนในการ อบรมสั่งสอนเด็ก แต่นับตั้งแต่ทศวรรษ 1970 ครอบครัวเริ่มตระหนักถึง บทบาทหน้าที่ในการอบรมสั่งสอนและไม่ปล่อยให้ เป็นหน้าที่ของโรงเรียน เพียงฝ่ายเดียว ทำให้โรงเรียนและครอบครัวร่วมมือกันอบรมบ่มเพาะเด็ก ไปในทิศทางเดียวกัน (อุซาวะ, 1998) กล่าวคืออบรมเด็กให้มีพฤติกรรม ที่เหมาะสมในการอยู่ร่วมกันในสังคม สอดคล้องกับผลการศึกษาของ อาซุมะ (1994) คำว่า “เด็กดี” ในความหมายของชาวญี่ปุ่นคือ เป็นเด็กที่ ผู้ใหญ่ปกครองง่าย สามารถอยู่ร่วมกับผู้อื่นได้ ช่วยตัวเองในชีวิตประจำวันได้ รู้จักการทักทาย รักษากฎเกณฑ์ ไม่รบกวนผู้อื่น อดทนและมีความพยายาม

เรื่องการไม่รบกวนผู้อื่น ที่โรงเรียนมีการแบ่งหน้าที่ชัดเจน การทำ งานตามหน้าที่ที่ได้รับมอบหมายหรือการทำกิจวัตรล้วนใช้ประโยชน์จาก กฎข้อบังคับของกลุ่ม ทำให้เด็กต้องปฏิบัติตามระเบียบเหมือนกันทุกคน และในการที่จะทำเช่นนั้นได้ วรินทรวงษ์ (2546) ได้ค้นพบว่าคำสำคัญ ของการหล่อหลอมคนแบบญี่ปุ่นคือความเข้มงวดต่อตนเองในทุกเรื่อง

นอกจากที่กล่าวมาทั้งหมด ในเรื่องเหตุผลที่คนญี่ปุ่นมีพฤติกรรม เช่นนี้ ยังมีข้อเท็จจริงที่ว่าญี่ปุ่นเป็นประเทศเศรษฐกิจทุนนิยมเต็มรูปแบบ ผลิตสินค้าเพื่อขายทั่วโลก ญี่ปุ่นได้แสดงจุดยืนว่าพัฒนาเทคโนโลยี ระดับสูงเพื่อผลิตสินค้าแข่งกับทั่วโลกได้นั้นมีความจำเป็นต้องพัฒนา ทรัพยากรมนุษย์ให้มีคุณสมบัติใน 2 ประการคือ

1. เป็นผู้ที่มีความเข้มงวดต่อตนเอง (คุณภาพด้านการเป็นมนุษย์ ที่พึงประสงค์)
2. เป็นผู้ที่มีองค์ความรู้ในระดับสูง (คุณภาพด้านองค์ความรู้)

นอกจากนี้ ญี่ปุ่นกล่าวไว้เสมอว่าการปฏิรูปการศึกษาแต่ละครั้ง คือการปฏิรูปการผลิตสินค้า ณ ที่นี้ การปฏิรูปการศึกษาก็คือการปฏิรูปการ

พัฒนาทรัพยากรมนุษย์ และมนุษย์ที่พึงประสงค์ของสังคมญี่ปุ่นคือมนุษย์ที่สมบูรณ์แบบนั่นเอง จากการสัมภาษณ์คนญี่ปุ่นในประเทศไทยที่ได้ตอบแบบสอบถามในครั้งแรกต่างให้ความเห็นว่าผลดีจากการประพุดติ ปฏิบัติตนเช่นนี้ของคนญี่ปุ่นคือทำให้สังคมน่าอยู่และทำให้เศรษฐกิจของประเทศพัฒนา

6. สรุปและข้อเสนอแนะต่อการเรียนการสอนในโรงเรียนไทย

งานวิจัยนี้มีจุดประสงค์เพื่อศึกษาการสร้างคนคุณภาพแบบญี่ปุ่นเพื่อนำความรู้ที่ได้รับมาประยุกต์ใช้ในสังคมไทยแต่เนื่องจากภูมิหลังของทั้งสองประเทศแตกต่างกันมาก จึงไม่ใช่เรื่องง่ายที่จะนำแนวคิดการหล่อหลอมคนแบบญี่ปุ่นเข้ามาใช้ในสังคมไทยได้ทั้งหมด เพราะบางเรื่องเป็นพฤติกรรมเฉพาะตามวิถีแบบญี่ปุ่นแต่ก็มีหลายเรื่องที่ไม่ยากเกินกำลัง และควรนำมาประยุกต์ใช้เพราะส่วนใหญ่เป็นพฤติกรรมสากลซึ่งประพุดติปฏิบัติกันเป็นเรื่องปกติในประเทศที่พัฒนาแล้วไม่เฉพาะแต่ที่ญี่ปุ่นเท่านั้น พฤติกรรมที่เหมาะสมในการอยู่ร่วมกันในสังคมหลายเรื่องมีความเชื่อมโยงกับการพัฒนาเศรษฐกิจของประเทศด้วยจึงจำเป็นที่จะต้องปลูกฝังให้เป็นระบบและครอบคลุมทั้งประเทศ ดังผลการศึกษาที่ว่าโรงเรียนและครอบครัวญี่ปุ่นมีบทบาทสำคัญในการหล่อหลอมเยาวชนให้เป็นคนคุณภาพได้

จากผลจากการศึกษาวิธีการปลูกฝังเยาวชนญี่ปุ่นในโรงเรียน คณะผู้วิจัยขอเสนอแนะในเรื่องที่เห็นว่าเป็นเรื่องเร่งด่วนที่สังคมไทยควรตระหนักอย่างจริงจัง เพื่อประโยชน์ในการอยู่ร่วมกันในสังคม และประโยชน์ในการพัฒนาเศรษฐกิจของประเทศดังต่อไปนี้

1. การตรงต่อเวลา

การตรงต่อเวลา เป็นเรื่องที่คุณผู้วิจัยให้ความสำคัญมากที่สุด ผู้ที่ไม่รักษาเวลาจะขาดความน่าเชื่อถือ และเป็นผลเสียต่อส่วนรวม จากนี้ไปความเที่ยงตรงและความแม่นยำเป็นสิ่งที่ขาดไม่ได้ต่อการพัฒนาเทคโนโลยียุคดิจิทัล

ข้อเสนอ 1. มีนาฬิกาที่เที่ยงตรงแขวนในทุกห้องเรียน

2. ระหว่างคาบเรียนทุกคาบควรมีเวลาพัก 10 นาที เพื่อให้นักเรียนมีเวลาเตรียมตัวเรียนในคาบต่อไป และสามารถเริ่มคาบต่อไปได้ตรงเวลา

3. ผู้สอนต้องเป็นผู้นำเรื่องการตรงต่อเวลาเริ่มสอนและเลิกตรงเวลาชี้ให้เห็นข้อดี ข้อเสีย ถ้าไม่ตรงต่อเวลา

2. การทิ้งขยะ

เรื่องการทิ้งขยะมีการสอนตั้งแต่เด็กเล็กอย่างเป็นระบบในโรงเรียนญี่ปุ่น และเป็นเรื่องที่สังคมญี่ปุ่นและสังคมโลกให้ความสำคัญมาก

ข้อเสนอ 1. แยกขยะเผาได้ เผาไม่ได้กระป๋อง ขวด ก้อนทิ้ง

2. พานักเรียนไปทัศนศึกษาออกสถานที่ ดูการกำจัดขยะ

3. พานักเรียนไปทัศนศึกษาออกสถานที่ ดูขยะตามท่อระบายน้ำที่เป็นสาเหตุทำให้ท่อตัน

4. มีการสอนเรื่องการทิ้งขยะที่ถูกต้องอย่างครบวงจรในโรงเรียน

5. ในแต่ละเดือน กำหนดวันกำจัดขยะในโรงเรียนและรอบโรงเรียนให้นักเรียนแต่ละชั้นปีสลับกันเก็บขยะที่พบเห็น

3. การทำความสะอาด

การทำความสะอาดในโรงเรียนของญี่ปุ่น ถือเป็นหน้าที่ของเด็กทุกคนที่ต้องปฏิบัติ ภาพเด็กร่วมมือร่วมใจกันทำความสะอาดโรงเรียนทุกวัน เป็นภาพที่ตื่นตาตื่นใจสำหรับชาวต่างชาติที่เข้าไปเยือนเสมอ

ข้อเสนอ 1. ให้นักเรียนทุกคนในโรงเรียนช่วยกันทำความสะอาดทุกวัน ๆ ละ 10-15 นาที แบ่งเป็นกลุ่ม ๆ กระจายกันทำความสะอาดตามที่ต่าง ๆ ในโรงเรียน เป็นการปลูกฝังให้มีความสำนึกในหน้าที่และความรับผิดชอบของตนเอง โดยไม่ต้องมีแม่บ้านมาทำความสะอาดให้อีก

2. ฝึกล้างมือทุกครั้งเมื่อเสร็จจากการทำความสะอาดหรือหลังจากการเข้าห้องน้ำ เช่น ควรติดป้ายรณรงค์การล้างมือตามห้องน้ำ ฝึกให้ช่วยกันดักเตือนเพื่อน ๆ เรื่องสุขอนามัย

3. ฝึกจัดเก็บข้าวของให้เป็นระเบียบเมื่อใช้เสร็จ หรือก่อนกลับบ้าน

4. การเคารพต่อกฎระเบียบ

โรงเรียนญี่ปุ่นสอนเรื่องการเคารพต่อกฎระเบียบและให้เด็ก ๆ ปฏิบัติตามได้อย่างมีประสิทธิภาพและสัมผัสได้

ข้อเสนอ 1. เชิญตำรวจจราจรมาให้คำแนะนำการรักษากฎจราจรอย่างเคร่งครัด

2. ปลูกฝังพฤติกรรมมารยาท การเข้าแถวอาจมีการทำสัญลักษณ์ติดไว้ที่พื้นเพื่อช่วยนักเรียนให้ต่อแถวได้ง่ายขึ้น

3. ภายในห้องเรียนควรมีกระดานเขียนกำหนดการที่เด็ก ๆ ต้องปฏิบัติในวันวันติดต่อกันและให้เด็กปฏิบัติตามกำหนดการของวันนั้น ๆ เป็นการสอนให้เด็กรู้จักทำตามกำหนดการและรู้จักการรักษาเวลาโดยการปฏิบัติทุกวันในโรงเรียน

5. การปฏิบัติอย่างเท่าเทียมกัน

วิธีคิดที่แตกต่างเรื่องหนึ่งที่คณะผู้วิจัยเห็นว่าน่าสนใจมากคือ ที่โรงเรียนญี่ปุ่น งานกีฬาของโรงเรียน แม้จะเล่นกีฬาไม่เก่ง แต่ทุกคนต้องลงสนาม ถือเป็นตัวอย่างการสอนให้เด็ก ๆ เกิดความรู้สึกที่เท่าเทียมกัน ไม่เลือกเฉพาะผู้ที่เก่งเท่านั้น

ข้อเสนอ กิจกรรมต่าง ๆ ในโรงเรียน ควรให้เด็ก ๆ ได้มีโอกาสแสดงออกอย่างเท่าเทียมกัน โดยไม่ให้เกิดความรู้สึกว่าเฉพาะบางกลุ่มเท่านั้นที่ได้สิทธิ

ข้อเสนอทั้ง 5 เรื่องนี้ คณะผู้วิจัยคิดว่าเป็นเงื่อนไขขั้นต่ำสุดที่เยาวชนไทยพึงประพฤติปฏิบัติให้ได้เพื่อประโยชน์ในการอยู่ร่วมกันในสังคมและประโยชน์ในการพัฒนาประเทศชาติ นอกจากนี้ เรื่องมารยาททางสังคมซึ่งผู้ตอบแบบสอบถามคนญี่ปุ่นให้ความคิดเห็นมากที่สุดเมื่อถูกถามแล้วพบว่า เป็นมารยาททางสังคมที่ให้ความสำคัญเรื่อง **การไม่รบกวนผู้อื่นทั้งสิ้น** แสดงให้เห็นว่าคนญี่ปุ่นมองว่าคนไทยยังขาดจิตสำนึกต่อเรื่องนี้อยู่มาก

นอกจากนี้ ยังมีข้อเสนอแนะเพิ่มเติมจากคนญี่ปุ่นที่อาศัยอยู่ในประเทศไทยซึ่งบางคนส่งลูกเข้าเรียนที่โรงเรียนไทย ดังนี้

1. คนญี่ปุ่นมีความเห็นว่า สิ่งสำคัญที่สุดคือ เรื่องใดที่เห็นว่าดีนั้น ควรให้เด็กได้เรียนรู้ไว้มากๆ ตั้งแต่ยังเด็ก

ที่สำคัญคือต้องให้เรียนรู้อย่างต่อเนื่อง เด็กญี่ปุ่นจะมีกิจกรรมการเรียนหลายอย่างตั้งแต่ยังเล็ก ไม่ว่าจะเป็นการเรียนเรื่องใด สิ่งที่ต้องได้รับการสอนเสมอคือ กิริยามารยาท กฎเกณฑ์ต่าง ๆ แม้แต่เด็กอนุบาลก็จะเริ่มสอนเรื่องการรักษาสัญญาเป็นอันดับแรก ในกระบวนการเรียนหรือกิจกรรมต่างๆ ไม่ได้สอนเพียงความสำคัญของการรักษากฎเกณฑ์เท่านั้น แต่จะสอนรวมไปถึงความร่วมมือซึ่งกันและกัน หรือความรับผิดชอบอีกด้วย ดังนั้น ถ้าเปลี่ยนการเรียนหรือเปลี่ยนกิจกรรมในช่วงระยะสั้น ๆ เด็กก็จะไม่ได้รับอะไรติดตัวไปเลย การที่จะสอนการรักษากฎเกณฑ์ ความร่วมมือซึ่งกันและกัน หรือความรับผิดชอบเหล่านี้ได้นั้น จำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องทำให้การเรียนหรือกิจกรรมนั้นๆ ต่อเนื่องเป็นระยะเวลานาน

2. กระตุ้นให้เด็กหัดอ่านหนังสือสำหรับเด็กที่มีสาระนั้น

สมัยเป็นเด็ก ครูจะแนะนำหนังสือที่ดีและที่เหมาะสมกับวัยให้อ่าน ตอนปิดเทอมภาคฤดูร้อนหลังจากนั้นจะต้องเขียนความรู้สึก ความเห็นที่ได้จากการอ่านส่งครู จำได้ว่าหนังสือที่ครูให้อ่านนั้นไม่ใช่หนังสือที่มีเนื้อหาสั้น ๆ เลย จึงถือเป็นการบ้านที่น่าปวดหัว แต่จากการที่ได้อ่านหนังสือดี ๆ ทำให้ได้เรียนรู้เรื่องการรักษากฎเกณฑ์ มารยาททางสังคม ความรับผิดชอบ หรือความยุติธรรม เหล่านี้เป็นต้น

นอกจากนี้ ด้วยความเป็นเด็ก เด็กจะรู้สึกภูมิใจที่ที่สามารถอ่านหนังสือได้จบเล่ม และอยากที่จะลองอ่านให้จบเล่มในเล่มต่อไป จากการที่ได้รับการฝึกมาเช่นนี้ ส่งผลให้เป็นคนที่ชอบหนังสือติดตามจนถึงปัจจุบันที่โรงเรียนประถม จะมีชั่วโมงอ่านหนังสือโดยให้เด็ก ๆ ทุกคนไปเข้าห้องสมุด และให้หาหนังสือนั่งอ่านในนั้น

3. ให้งานที่เด็กต้องรับผิดชอบเอง

ที่โรงเรียนประถมของญี่ปุ่น เด็ก ๆ แต่ละคนจะมีหน้าที่ ที่ได้รับมอบหมาย เด็กหนึ่งคนอาจมีหลายหน้าที่ได้ เช่น เวิร์กความสะอาด เวิร์กอาหารกลางวัน ผู้จัดประชุมตอนเช้า-เย็น เป็นต้น บางหน้าที่อาจดูดี เช่น เป็นประธานคณะกรรมการชั้นเรียน ไปจนถึงหน้าที่ที่ดูน่าเบื่อ แต่ถ้าไม่มีการแบ่งหน้าที่กันทำงาน การดำเนินชีวิตในโรงเรียนก็ไม่อาจดำเนินไปได้ อย่างราบรื่น ครูจึงต้องเป็นผู้กำกับดูแล และเด็ก ๆ ก็ทำหน้าที่ได้อย่างแข็งขัน การทำให้ทำตั้งแต่ยังเล็กถือเป็นเรื่องที่ดี เพราะเด็กยังบริสุทธิ์ ไม่คิดมากว่า จะต้องเลือกงานเฉพาะที่ดูดีเท่านั้น การแบ่งหน้าที่ในโรงเรียนโดยให้เด็กหัดให้อาหารกระต่ายที่เลี้ยงไว้ หรือรดน้ำต้นไม้ เป็นการส่งเสริมให้เด็กมีจิตใจอ่อนโยนได้

4. ควรมีชั่วโมงจริยธรรมที่让孩子ช่วยกันคิดแก้ปัญหา

ครูจะยกกรณีศึกษาหลาย ๆ กรณีโดยครูจะไม่ออกความเห็นในเชิงชี้แนะ แต่จะให้เด็กช่วยกันคิดว่า จะแก้ปัญหาเรื่องนั้นอย่างไร โดยผ่านการอภิปรายภายในห้อง ให้เด็กเขียนความคิดเห็นต่าง ๆ บนกระดาน และหาข้อสรุปร่วมกัน เป็นการฝึกเด็กให้รู้จักรับผิดชอบด้วยตัวของเด็กเอง โรงเรียนญี่ปุ่นไม่ได้สอนเฉพาะความรู้เท่านั้น แต่สอนด้านการฝึกจิตใจให้แข็งแกร่งด้วยการเอาชนะตนเองให้ได้ เช่น ทำให้สำเร็จ ไม่ล้มเลิกง่าย เป็นต้น

5. ให้การศึกษาเกี่ยวกับเรื่องการรับมือกับภัยพิบัติ

ยกตัวอย่างเช่น เวลาเกิดน้ำท่วม เพื่อไม่ให้ต้องประสบภัยซ้ำซ้อน และเพื่อป้องกันอุบัติเหตุตุนั้นมีเรื่องที่ควรสอนไว้ก่อนมากมาย ซึ่งล้วนแต่เป็นสิ่งที่เด็กก็ปฏิบัติได้ เช่น ข้อควรระวังในเรื่องสุขอนามัย เป็นต้น

6. ให้ทำงานร่วมกันเป็นกลุ่ม

แบบญี่ปุ่นคือแบ่งกลุ่มในชั้นเรียนให้ทำกิจกรรม เป็นการฝึกให้ตระหนักถึงอำนาจเล็ก ๆ ในการตัดสินใจ และเรื่องความรับผิดชอบร่วมกัน แต่ผลเสีย

ของการเป็นกลุ่มคือถ้ามากเกินไปก็จะเกิดปัญหาการกลั่นแกล้งทั้งในเด็กและผู้ใหญ่ได้ อย่างไรก็ตาม สังคมไทยไม่ได้ยอมรับว่าเรื่องจิตสำนึกกลุ่มเป็นสิ่งจำเป็น การทำเช่นนั้นจึงไม่แน่ใจว่าจะมีคุณค่าหรือไม่ นอกจากนี้บรรดาครูล้วนได้รับการศึกษาแบบไทย คิดว่าจำเป็นต้องเปลี่ยนแปลงสามัญสำนึกของครูตั้งแต่ขั้นพื้นฐาน ควรมีการสอนเรื่องการรักษาคุณ การสอนให้รู้จักมีความรับผิดชอบ ความเป็นระเบียบเรียบร้อย การรักษาเวลา สิ่งต่าง ๆ เหล่านี้หากมองจากมุมมองของคนทั้งโลกจะมองว่าเป็นประเทศที่พัฒนา หรือเป็นประเทศที่ประชากรมีจิตสำนึกสูง

7. ชั่วโมงประสบการณ์ชีวิตหรือชั่วโมงสังคมศึกษา

โรงเรียนไทยควรสอนเรื่องเหล่านี้ในชั่วโมงประสบการณ์ชีวิตหรือชั่วโมงสังคมศึกษา เช่น การจัดเก็บเข้าของที่ใช้แล้วให้เป็นระเบียบเรียบร้อย ช่วยกันดูแลรักษาของส่วนรวม ดูแลใส่ใจสิ่งแวดล้อม ฝึกให้เด็กได้รู้จักการวางแผนการใช้ชีวิต เช่น หัดวางแผนการใช้ชีวิตในโรงเรียนในหนึ่งวัน หรือในหนึ่งภาคการศึกษา เป็นต้น สิ่งเหล่านี้สามารถนำมาใช้ปฏิบัติในชีวิตประจำวัน ได้ทันที และครูก็ควรทำให้ดูเป็นตัวอย่างหรือทำไปพร้อม ๆ กับเด็ก

ประเทศญี่ปุ่นถือว่าประสบความสำเร็จในการสร้างคนให้มีระเบียบวินัย มีความรับผิดชอบต่อหน้าที่ การสอนในโรงเรียน มีการฝึกปฏิบัติจริง เป็นการปฏิบัติจนติดกาย ไม่ใช่การท่องจำจนขึ้นใจ มีการวางแผนและกฎเกณฑ์การปฏิบัติอย่างเป็นรูปธรรม มีการปลูกฝังพฤติกรรมที่เหมาะสมในการอยู่ร่วมกันในสังคมที่ละเอียดและลึกซึ้ง ผู้ปกครองเอาใจใส่ต่อการเรียนของบุตร เรื่องที่เด่นมากของญี่ปุ่นคือ ครอบครัว โรงเรียน และปรากฏการณ์ของสังคมรอบตัวที่สัมผัสได้ สอนในเรื่องเดียวกัน ในกรณีของประเทศไทยมีแนวโน้มที่ผู้ปกครองจะผลักภาระให้ทางโรงเรียนอบรมสั่งสอนเด็กมากกว่า และทั้ง 3 ฝ่ายคือครอบครัว โรงเรียน และสังคมของไทยยังคงสอนกันคนละแนวทาง ไม่สอดคล้องประสานกันเท่าที่ควร

ประเทศไทยไม่ได้ดำรงอยู่อย่างโดดเดี่ยวอีกต่อไป การเข้าสู่สังคมโลกาภิวัตน์ ทำให้เกิดการเคลื่อนที่ของผู้คนมหาศาล มีการลงทุนของต่างชาติ และการลงทุนของคนไทยในต่างประเทศ การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ในเรื่องพฤติกรรมที่เหมาะสมในการอยู่ร่วมกันในสังคมโลกาภิวัตน์จึงเป็นเรื่องจำเป็นและเร่งด่วนมาก นอกจากนี้ประเทศไทยมีความพยายามที่จะผลักดันเข้าสู่เศรษฐกิจ 4.0 เมื่อเป็นเช่นนี้ เรื่องที่ขาดไม่ได้ที่ต้องพัฒนาไปพร้อมกันคือ การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ให้เป็น 4.0 เช่นกัน ระบบการศึกษาของญี่ปุ่นให้ความสำคัญกับการสร้างคนให้มีคุณภาพ กลายเป็นรากฐานอันยิ่งใหญ่ที่ดำรงอยู่ในสังคมญี่ปุ่น เมื่อมีการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ต่อยอดในระดับสูงทั้งในภาคธุรกิจและภาคราชการญี่ปุ่นจึงกระทำได้ไม่ยาก เพราะญี่ปุ่นได้ปูพื้นฐานการสร้างคนไว้เรียบร้อยแล้ว ขณะที่รากฐานดังกล่าวของไทยยังไม่มั่นคง จึงจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องดำเนินการอย่างจริงจัง

ที่ผ่านมาประเทศไทยประสบความสำเร็จกับการปลูกฝังเรื่องชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ที่สามารถขับเคลื่อนไปได้ทั่วทั้งประเทศ แสดงให้เห็นว่าหากจะยกระดับคุณภาพของคนไทยเพิ่มเติมโดยดำเนินการอย่างเป็นระบบทั้งประเทศในเรื่องที่งานวิจัยฉบับนี้ได้เสนอแนะไว้ ก็น่าจะสามารถทำได้สำเร็จเช่นกัน

เอกสารอ้างอิง

ภาษาไทย

- วรินทร์ ววงศ์. (2546). *การศึกษากับการสร้างคนแบบญี่ปุ่นหลังสงครามโลกครั้งที่ 2*. กรุงเทพฯ : ภาพพิมพ์.
- วรินทร์ ววงศ์. (2550). *การยกระดับคุณภาพของคนไทยผ่านกระบวนการหล่อหลอมในระบบโรงเรียน*. (โครงการวิจัยกองทุนวิจัยมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ปี 2550)
- วรินทร์ ววงศ์ และวีรวรรณ วชิรดิถก. (2544). *เปรียบเทียบบรรณคณะของคนไทยกับคนญี่ปุ่นที่มีต่อกัน*. *วารสารศิลปศาสตร์*, ปีที่ 1 ฉบับที่ 1, หน้า 194-215.

ภาษาญี่ปุ่น

- กระทรวงศึกษาธิการ 文部科学省 (2014) 『わたしたちの道徳 小学校一・二年』 文溪堂
- กระทรวงศึกษาธิการ 文部科学省 (2014) 『わたしたちの道徳 小学校三・四年』 教育出版
- กระทรวงศึกษาธิการ 文部科学省 (2014) 『私たちの道徳 小学校五・六年』 廣濟堂あかつき
- กระทรวงศึกษาธิการ 文部科学省 (2014) 『私たちの道徳 中学校』 廣濟堂あかつき
- กระทรวงศึกษาธิการ 文部科学省 (2015) 『中学校学習指導要領解説 特別の教科道徳編』 平成 27 年 7 月, 文部科学省
- คัตสึตะและนาากาอูจิ 勝田守一・中内敏夫 (1964) 『日本の学校』 岩波新書
- คาโตและคณะ 加藤敏子、藤島妙子、岡本美智子、世取山紀子、上野通子、谷田貝公昭 (2015) 『イラスト版 6 歳までのしつけと自立 家庭・園で教える基本的生活習慣』 合同出版

คาราซาวะ 唐澤富太郎 (1968) 『近代日本教育史』 誠文堂新光社
ทัตสึมิ 辰己渚 (2005) 『子どもを伸ばす毎日のルール』 岩崎書店
ทัตสึมิ 辰己渚 (2009) 『子どもを伸ばす 自立のための家庭のし
つけ』 岩崎書店

นียงเคียวไซชิสเต็ม 日本教材システム編集部 (2017) 『小学校学習指
導要領新旧比較対照表』 日本 教材システム

สถาบันวิจัยพัฒนาการศึกษา 教育開発研究所 (2016) 『教育の最新事
情がよくわかる本 3』 教育開 発研究所

สึจิตะ 辻田真佐憲 (2017) 『文部省の研究「理想の日本人像」を
求めた百五十年』 文藝春秋

สึเนโยชิ 恒吉僚子 (1992) 『人間形成の日米比較：かくれたカリ
キュラム』 中央公論社

อาซุมะ 東洋 (1994) 『日本人のしつけと教育：発達の日米比較
にもとづいて』 東京大学出版会

อุซาวะ 宇沢弘文 (1998) 『日本の教育を考える』 岩波新書

ฮิโรตะ 広田照幸 (1999) 『日本人のしつけは衰退したか：「教育
する家族」のゆくえ』 講談社

ภาษาอังกฤษ

The World Bank. (2018). *Global Human Capital Index*. Retrieved
from https://photius.com/rankings/human_capital_index_country_rankings_2018.html World Economic
Forum. (2018). *Global Competitiveness Index 4.0*. Retrieved from <http://reports.weforum.org/global-competitiveness-report-2018>

บทที่ 5

ถอดแนวคิดพลเมืองอัจฉริยะผ่านการจัดการศึกษา ในมหาวิทยาลัยของญี่ปุ่น (De-coding the Concepts of Japan's Smart citizens and its Universities Educational Management)

พราวพรรณ พลบุญ¹

นิศากร ทองนอก²

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้นำเสนอพลเมืองอัจฉริยะที่สร้างผ่านการจัดการศึกษาในมหาวิทยาลัยของญี่ปุ่นทั้งนี้ข้อมูลที่ใช้ศึกษาเป็นข้อมูลจากเอกสาร การสำรวจความคิดเห็น และการสัมภาษณ์เชิงลึกซึ่งประกอบด้วยผู้บริหาร อาจารย์ นักศึกษา และผู้ใช้บัณฑิตจากมหาวิทยาลัยโตเกียว และมหาวิทยาลัยเกียวโต ผลการวิจัยพบว่า แนวคิดในการสร้างพลเมืองอัจฉริยะของทั้ง 2 มหาวิทยาลัยเป็นไปเพื่อตอบสนองความต้องการของภาคอุตสาหกรรมของญี่ปุ่น วิธีการสร้างพลเมืองอัจฉริยะนั้นจะเริ่มตั้งแต่การคัดเลือกเข้าศึกษาซึ่งได้กำหนดคุณสมบัติของผู้เรียนชัดเจนและมีวิธีการ

¹ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์, มหาวิทยาลัยขอนแก่น

² ผู้ช่วยศาสตราจารย์ คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์, มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์

คัดเลือกที่หลากหลายสามารถคัดกรองผู้เรียนที่มีปัญญาเลิศ ในขณะที่เรียน มีการจัดการเรียนการสอนเข้มข้น หลากหลายรูปแบบเพื่อให้เป็นพลเมือง ที่มีทั้งด้าน Hard Skill และ Soft Skill สูง และยังคงรักษาให้มีคุณธรรม จริยธรรมของพลเมืองไว้ โดยเครื่องมือในการสร้างพลเมืองอัจฉริยะได้แก่ งบประมาณ บุคลากร ที่เพียงพอและเหมาะสม และการบริหารจัดการ ด้านการเรียนการสอนที่มีประสิทธิภาพ แม้ว่าทั้งสองมหาวิทยาลัยจะมีความ แตกต่างกันบ้างแต่มีเป้าหมายเดียวกัน กล่าวคือ การสร้างพลเมืองอัจฉริยะ เพื่อเป็นฐานในการพัฒนาเศรษฐกิจในรูปแบบใหม่

คำสำคัญ: ถอดแนวคิด พลเมืองอัจฉริยะ การจัดการศึกษา

1. บทนำ

“คน” เป็นปัจจัยตั้งต้นสำคัญที่สามารถสร้างคุณค่าและสร้างมูลค่าเพิ่มได้ โดยคนสามารถเรียนรู้ เพิ่มพูนทักษะทางด้านความคิดและการกระทำ ซึ่งในการคิด การกระทำ การสร้างสรรค์สิ่งต่าง ๆ ขึ้นมาของคนนั้น ได้นำพาให้การดำรงชีวิตมีความสะดวก สบาย และนำสังคมไปสู่การพัฒนา ด้านต่าง ๆ ให้ก้าวหน้าตลอดมา และสืบเนื่องต่อไปในอนาคตด้วย เป็นที่กล่าวขานกันว่า “คนญี่ปุ่น” เป็นทรัพยากรคุณภาพที่ร่วมกันขับเคลื่อนญี่ปุ่น จนสามารถพัฒนาให้เป็นอารยประเทศชั้นนำของโลก และทำให้ญี่ปุ่นเป็นมหาอำนาจทางเศรษฐกิจในปัจจุบัน

หนึ่งในปัจจัยสำคัญที่พุ่มพักและขัดเกลาประชาชนของญี่ปุ่นให้กลายเป็นทรัพยากรอันทรงคุณค่าอย่างที่รับรู้กัน ก็คือ “การศึกษา” ซึ่งเป็นหนึ่งในกระบวนการพัฒนาคนให้มีความรู้ความสามารถ และคุณธรรม จริยธรรม เพื่อให้สามารถดำรงชีวิตได้อย่างมีความสุขด้วยตนเองและเป็นที่พึ่งแก่ผู้อื่น รวมทั้งช่วยเหลือสังคมที่ตนเองอาศัยอยู่ได้

หากย้อนศึกษาประวัติศาสตร์การจัดการศึกษาของญี่ปุ่น จะเห็นได้ว่าญี่ปุ่นตระหนักในการเตรียมคนผ่านระบบการศึกษามาโดยตลอด นับตั้งแต่ญี่ปุ่นรับอารยธรรมจีนในช่วงศตวรรษที่ 4 และรับเอาอารยธรรมตะวันตก

มาปรับใช้เพื่อเป็นส่วนหนึ่งในการพัฒนาประเทศ ซึ่งถือได้ว่าอารยธรรม ทั้งสองแหล่งส่งผลต่อการวางระบบการศึกษาของญี่ปุ่นเป็นอย่างมาก กล่าวคือ ญี่ปุ่นรับเอาอักษรจีน ซึ่งเป็นอักษรแทนภาพมาใช้ เมื่อญี่ปุ่นต้องการ เรียนรู้วิทยาการสมัยใหม่จากตะวันตกหรือจากที่ต่าง ๆ ญี่ปุ่นจะใช้วิธี ให้ผู้เชี่ยวชาญแปลหรือทำคำร้อออกมาเผยแพร่ คนญี่ปุ่นอื่น ๆ ซึ่งมีความรู้ อักษรจีนเป็นอย่างดีอยู่แล้วก็สามารถเรียนรู้เข้าใจวิทยาการนั้น ๆ ได้โดยง่าย รวด และสามารถขยายออกไปถึงประชาชนส่วนอื่น ๆ ของประเทศได้กว้างไกล นอกจากนี้ยังประดิษฐ์อักษรขึ้นใช้เป็นการเพิ่มโอกาสให้คนได้สร้างสรรค์งาน และอีกด้านหนึ่งคนญี่ปุ่นได้เรียนรู้สิ่งต่าง ๆ หรือฝึกฝนอ่านเขียนผ่านผลงาน การลงมือก่อตั้งสถาบันการศึกษาต่าง ๆ ได้ช่วยให้ญี่ปุ่นเพิ่มอัตราการรู้ หนังสือของประชาชนได้เป็นอย่างดี และเห็นแนวทางที่จะปรับให้เหมาะสม พัฒนาต่อยอดการศึกษาระดับสูงในเวลาต่อมา

อย่างไรก็ดี ระบบการศึกษาของญี่ปุ่นตั้งแต่เริ่มต้นจนถึงปัจจุบัน ได้มีการปรับเปลี่ยนพัฒนามาโดยลำดับ การเปลี่ยนแปลงดังกล่าวเป็นไปตามสถานการณ์การเมืองและสังคมในขณะนั้นทั้งที่เกิดจากความคิดของคนญี่ปุ่นที่ต้องการปรับเปลี่ยนไปสู่รูปแบบการศึกษาที่พึงประสงค์ และที่เกิดจากผู้อื่นเข้ามากำหนดวางแผน ทั้งนี้ เพื่อให้ได้พลเมืองของประเทศที่มี คุณลักษณะตามคาดหวัง และสนองต่อการพัฒนาประเทศในทุกๆ ด้าน

การเปลี่ยนผ่านเข้าสู่ยุคใหม่ ยุคแห่งข้อมูลข่าวสารและเทคโนโลยี นับเป็นการเปลี่ยนแปลงโลกครั้งใหญ่อีกครั้ง วิธีการให้การศึกษาแบบดั้งเดิม ของญี่ปุ่นดูเหมือนจะไม่สอดคล้องกับกระแสโลกาภิวัตน์ที่ถาโถมเข้ามาอีกต่อไป ญี่ปุ่นจึงเร่งการปฏิรูปพัฒนาทรัพยากรมนุษย์รูปแบบใหม่ พลเมืองอัจฉริยะ (Smart citizens) เพื่อเป็นฐานในการพัฒนาเศรษฐกิจในรูปแบบ ใหม่ มหาวิทยาลัยในฐานะองค์กรหลักที่มีบทบาทในการสรรค์สร้างองค์ความรู้ นวัตกรรม และการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์จึงถูกคาดหวังปฏิรูป

ให้เป็นผลสำเร็จ และเกิดเป็นประเด็นคำถามที่น่าสนใจอย่างยิ่งว่า แนวคิดและการสร้างพลเมืองอัจฉริยะในระดับอุดมศึกษาที่ถือว่าเป็นปรากฏการณ์ล่าสุดทำก่อนเข้าสู่สังคมนั้น ญี่ปุ่นมีแนวคิดและการสร้างพลเมืองอัจฉริยะอย่างไร ใช้เครื่องมือหรือวิธีการใดในการสร้างพลเมืองอัจฉริยะ คุณลักษณะของพลเมืองอัจฉริยะแบบที่คาดหวังนี้มีลักษณะอย่างไร กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการศึกษา คือผู้มีส่วนได้ส่วนเสียในระบบการศึกษาซึ่งประกอบด้วยผู้บริหาร อาจารย์ นักศึกษา และผู้ใช้บัณฑิตของมหาวิทยาลัย 2 แห่ง ได้แก่ มหาวิทยาลัยโตเกียว และมหาวิทยาลัยเกียวโต การศึกษาวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์ 3 ประการ คือ

1. เพื่อศึกษาแนวคิดการสร้างพลเมืองอัจฉริยะในระดับอุดมศึกษาของญี่ปุ่น
2. เพื่อศึกษาเครื่องมือและวิธีการสร้างพลเมืองอัจฉริยะในระดับอุดมศึกษาของญี่ปุ่น
3. เพื่อศึกษาคุณลักษณะพลเมืองอัจฉริยะของอุดมศึกษาของญี่ปุ่น

2. การอุดมศึกษาของญี่ปุ่น

สถาบันอุดมศึกษาของญี่ปุ่นสังกัดกระทรวงศึกษาธิการ วัฒนธรรม กีฬา วิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี (MEXT) มีสำนักงานคณะกรรมการการอุดมศึกษาทำหน้าที่อนุมัติจัดตั้งสถาบันหรือหลักสูตร กำกับดูแล ติดตามคุณภาพ และให้ความช่วยเหลือการปฏิรูปการศึกษา มีหน่วยงาน 7 หน่วยงาน ได้แก่ ฝ่ายแผนและนโยบายการอุดมศึกษา ฝ่ายสนับสนุนมหาวิทยาลัยรัฐ ฝ่ายสถาบันการอาชีวศึกษา ฝ่ายสถาบันการแพทย์ ฝ่ายสนับสนุนและแลกเปลี่ยนนักศึกษา ฝ่ายสนับสนุนมหาวิทยาลัยในกำกับ สถาบันอุดมศึกษาเอกชน

สถาบันอุดมศึกษาหรือมหาวิทยาลัยเป็นองค์กรที่มีบทบาทหน้าที่หรือพันธกิจตามพระราชบัญญัติของแต่ละสถาบัน มหาวิทยาลัยในญี่ปุ่น

ปัจจุบันแบ่งออกเป็น (1) National University (国立大学) คือ มหาวิทยาลัยแห่งชาติที่จัดตั้งโดยรัฐบาลกลางของญี่ปุ่น (2) Public University (公立大学) มหาวิทยาลัยท้องถิ่นที่จัดตั้งโดยองค์กรปกครองตนเองส่วนท้องถิ่น (3) Private University (私立大学) มหาวิทยาลัยเอกชน คือ มหาวิทยาลัยที่จัดตั้งโดยเอกชน จากข้อมูลในปี 2018 ของกระทรวงศึกษาธิการ วัฒนธรรม กีฬา วิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี (MEXT) พบว่า National University มีจำนวน 86 แห่ง Public University มีจำนวน 92 แห่ง และ Private University มีจำนวน 603 แห่งซึ่งร้อยละ 40 ของมหาวิทยาลัยเอกชนอยู่ในกรุงโตเกียว

การจัดการศึกษาในระดับอุดมศึกษาของญี่ปุ่นเริ่มมาตั้งแต่สมัยเมจิ โดยเริ่มแรกมีมหาวิทยาลัยหลวงที่เรียกว่า Imperial University ทว่าเมื่อมีการสถาปนา Imperial University ขึ้นในประเทศ 7 แห่งและนอกประเทศอีก 2 แห่ง ทำให้อำนาจของ Imperial University มีมาก และต้องการผูกขาดการศึกษาระดับมหาวิทยาลัยไว้แต่เพียงผู้เดียว ทำให้การเกิดของมหาวิทยาลัยทั่วไปเป็นไปได้ช้า กว่าจะเริ่มดีขึ้นก็หลังจากมี พ.ร.บ. มหาวิทยาลัยในปี 1918 ไปแล้ว

การศึกษาใน Imperial University เน้นการปฏิบัตินำไปใช้ได้จริง ไม่ได้ให้ความสำคัญกับเรื่องการเรียนรู้จิตวิญญาณแบบตะวันตก ส่วนโรงเรียนเฉพาะด้านสายวิชาชีพก็ยิ่งให้ความสำคัญกับการนำไปใช้ได้จริง ทั้งนี้ได้รับอิทธิพลความคิดจากฟุคุซะวะะ ยุคิจิ ที่มีแนวคิดว่าการเรียนนั้นต้องนำไปใช้ประโยชน์เชื่อมโยงกับชีวิตจริงด้วย ต่อมาในปี 1918 มีการออก พ.ร.บ. มหาวิทยาลัย และ พ.ร.บ. โรงเรียนมัธยมปลาย และได้อนุญาตให้จัดตั้งมหาวิทยาลัยแบบรวมหลายสาขาและมหาวิทยาลัยเฉพาะด้านเพิ่มขึ้นอีก ในช่วงดังกล่าวนี้โรงเรียนสายวิชาชีพเริ่มทยอยยกฐานะขึ้นเป็นมหาวิทยาลัยทั้งนี้มีมูลเหตุมาจากในช่วงเวลาดังกล่าวญี่ปุ่นทำสงครามกับ

จีนและรัสเซีย จึงต้องการเพิ่มแสนยานุภาพและส่งเสริมอุตสาหกรรมมากขึ้น จึงจำเป็นต้องเพิ่มทรัพยากรบุคคลที่มีความชำนาญระดับสูง

ต่อมา เมื่อพ่ายแพ้สงครามโลกครั้งที่ 2 มีการปฏิรูปการศึกษาใหม่ทั้งหมดรวมถึงการศึกษาในระดับสูงของญี่ปุ่นด้วย โดยให้การศึกษาในระดับสูงมีเพียงรูปแบบเดียวและมีการนำวิชาศึกษาทั่วไปบรรจุในหลักสูตรปริญญาตรี แยกการฝึกหัดด้านอาชีพออกจากการศึกษาในมหาวิทยาลัย เมื่อเข้ายุค 1970 ญี่ปุ่นมีโครงสร้างมหาวิทยาลัยและสถาบันวิจัยรูปแบบใหม่เกิดขึ้นหลายแห่ง โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อการค้นคว้าวิจัยระดับสูง ส่งผลให้มีจำนวนนักศึกษาในสายวิทยาศาสตร์และวิศวกรรมศาสตร์เพิ่มขึ้นเป็นอย่างมากทั้งนี้เพื่อรองรับการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจระดับสูงในช่วง 1960-1990 และยุคแห่ง monozukuri (ものづくり) หรือยุคที่มีการผลิตสินค้าเป็นจำนวนมากนั่นเอง

ในปัจจุบัน สภาพการณ์ของโลกมีการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วยิ่งกว่ายุคใดๆ การเปลี่ยนผ่านเข้าสู่ยุคใหม่ เป็นยุคแห่งข้อมูลข่าวสารและเทคโนโลยี ยุค Internet of Things (IoT) หุ่นยนต์หรือ Robot ปัญญาประดิษฐ์ หรือ Artificial Intelligence (AI) ข้อมูลขนาดใหญ่ หรือ Big Data นับเป็นการเปลี่ยนแปลงโลกครั้งใหญ่อีกครั้ง วิธีการจัดการศึกษาแบบดั้งเดิมของญี่ปุ่นดูเหมือนจะไม่สอดคล้องกับกระแสโลกาภิวัตน์ที่ถาโถมเข้ามาอีกต่อไปญี่ปุ่นจึงเร่งการปฏิรูปพัฒนาทรัพยากรมนุษย์รูปแบบใหม่เพื่อเป็นฐานในการพัฒนาเศรษฐกิจในรูปแบบใหม่ และมหาวิทยาลัยก็คือเป้าหมายสำคัญที่รัฐต้องการปฏิรูปให้เป็นผลสำเร็จ

กลุ่มชนชั้นนำของญี่ปุ่นกล่าวไว้ว่า ถ้าญี่ปุ่นปฏิรูปมหาวิทยาลัยไม่สำเร็จก็หมายถึงญี่ปุ่นจะไม่สามารถปฏิรูปเศรษฐกิจของประเทศได้ ญี่ปุ่นเริ่มปฏิรูปมหาวิทยาลัยตั้งแต่ปลายทศวรรษที่ 1980 เรื่อยมาจนถึงปัจจุบันเนื่องจากในช่วงดังกล่าวเป็นช่วงที่กระแสโลกาภิวัตน์เริ่มถาโถมเข้าใส่ญี่ปุ่น

และเป็นกระแสที่ต้องการปฏิรูปมหาวิทยาลัยให้เป็นเรื่องของการตลาด นอกจากนี้เมื่อเข้าสู่ทศวรรษที่ 1990 ญี่ปุ่นเกิดสภาวะเศรษฐกิจฟองสบู่แตก มีการปรับโครงสร้างเศรษฐกิจใหม่ทั้งหมดซึ่งส่งผลกระทบต่อ การต้องปฏิรูปมหาวิทยาลัยอย่างจริงจังด้วย จนถึงปัจจุบันที่เพิ่มความเข้มข้น ในการปฏิรูปมากยิ่งขึ้น คณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติได้กำหนดภาพ อนาคตศึกษาของญี่ปุ่นระยะยาว 15 ปี (ถึงปี 2025) ประกอบด้วย 1) ภาพ ของนักศึกษาที่มีหลายสถานะ (อายุ เชื้อชาติ) 2) ภาพของมหาวิทยาลัย เป็นมหาวิทยาลัยที่มีลักษณะเฉพาะและเป็นเลิศทางวิชาการ ให้ผู้เรียนมี โอกาสเลือกเรียนตามความสามารถและความสนใจของตน และขยาย ความช่วยเหลือด้านการเงิน 3) เงื่อนไขการศึกษา คือ สร้างรากฐานเพื่อ ยกย่องคุณภาพการศึกษาแบบก้าวกระโดดของมหาวิทยาลัยให้สูงขึ้น และ 4) ระบบการประกันคุณภาพ พัฒนาเครื่องวัดคุณภาพ ให้ความสำคัญเรื่อง การประเมินมหาวิทยาลัย หากการประเมินไม่ผ่านจะมีผลต่อการให้ งบประมาณความช่วยเหลือ จากวิสัยทัศน์กำหนดออกมาเป็นแผน 4 ระยะ ดังนี้

แผนระยะที่ 1 (ค.ศ. 2008-2012) ระยะเริ่มทำการเปลี่ยนแปลง โดยเริ่มดำเนินการในข้อ 1-4

แผนระยะที่ 2 (ค.ศ. 2013-2017) ระยะเริ่มการเปลี่ยนแปลง โดยขยายการลงทุนให้มากขึ้น เร่งให้ความสำคัญและสนับสนุนการ ตรวจสอบคุณภาพ

แผนระยะที่ 3-4 (ค.ศ. 2018 เป็นต้นไป) ระยะเสร็จสิ้นการเปลี่ยนแปลง บังเกิดผลของการปฏิรูปและดำเนินการต่อไปเพื่อนำไปสู่รูปลักษณ์ใหม่ของ มหาวิทยาลัยญี่ปุ่นในศตวรรษที่ 21 (วรินทร์ วุจรงค์, 2013)

การดำเนินการเพื่อให้เป็นไปตามเป้าหมายดังกล่าวนั้น ญี่ปุ่นมี นโยบายสร้างโครงการมหาวิทยาลัยชั้นนำระดับโลก 30 แห่งหรือ Global 30 เพื่อกระตุ้นให้นักศึกษาต่างชาติเข้าศึกษาในมหาวิทยาลัยของญี่ปุ่น

และโครงการมหาวิทยาลัยวิจัย Research University ซึ่งเป็นนโยบายของรัฐบาลพรรคเสรีนิยมประชาธิปไตยที่กำหนดออกมาในปี 2009 (มีระยะเวลาตั้งแต่ปี 2009-2014) แต่ยังไม่ถึงเป้าหมาย ในปี 2013 นายกรัฐมนตรี ซินโสะ อาเบะ ก็ได้ประกาศนโยบายทางการศึกษาที่ท้าทายในโครงการที่มีชื่อว่า “โครงการมหาวิทยาลัยซูเปอร์โกลเบิล” (Super Universities) หรือเรียกอีกชื่อหนึ่งว่า “Top Global University Project” โดยมีวัตถุประสงค์หลักเพื่อผลักดันให้มหาวิทยาลัยชั้นนำของญี่ปุ่นติดอันดับมหาวิทยาลัย Top 100 ของโลกและสามารถพัฒนาศักยภาพให้เข้าสู่ยุคโลกาภิวัตน์ได้อย่างเต็มภาคภูมิ เป็นโครงการระยะ 10 ปี (ปี 2014-2023) โดยญี่ปุ่นตั้งงบประมาณโครงการไว้ จำนวน 7,700 ล้านเยน (ประมาณ 2,048 ล้านบาท) มีมหาวิทยาลัยได้รับเลือกเข้าร่วมโครงการ 37 แห่งจากทั้งหมด 778 มหาวิทยาลัย จัดแบ่งออกเป็น 2 ประเภท ได้แก่ ประเภทเอ (Type A) (トップ型) มหาวิทยาลัยต้องมุ่งเน้นเป้าหมายที่จะยกระดับคุณภาพให้เป็นมหาวิทยาลัย Top 100 ของโลกที่มีผลงานวิจัยสามารถแข่งขันในระดับนานาชาติได้ มหาวิทยาลัยกลุ่มนี้มี International Program รวมกันทั้งสิ้น 300 โครงการ โดยรัฐบาลจัดสรรงบฯ ให้ 420 ล้านเยนต่อปี มีมหาวิทยาลัยเข้าร่วม 13 แห่ง และประเภทบี (Type B) (グローバル化牽引型) มหาวิทยาลัยต้องเป็นผู้นำของสังคมญี่ปุ่นและนำสังคมญี่ปุ่นสู่ยุคโลกาภิวัตน์ โดยรัฐจะจัดสรรงบประมาณ จำนวน 170 ล้านเยนต่อปี มีมหาวิทยาลัยเข้าร่วม จำนวน 24 แห่ง

ปี 2020 เพื่อเปิดโอกาสให้ชาวต่างชาติเข้าศึกษาในระดับอุดมศึกษามากขึ้นและรองรับแนวคิดการนำไปสู่ภาพของนักศึกษาที่มีหลายสถานะ (อายุ เชื้อชาติ) ที่ยังต่ำกว่าเป้าหมายที่ตั้งไว้ ญี่ปุ่นจึงมีการปฏิรูปการรับเข้าศึกษาในระดับอุดมศึกษาประการหนึ่ง คือ การรับเข้าแบบพิเศษ โดยการพิจารณาจากผลคะแนนความสามารถทางภาษาอังกฤษ

3. นโยบายการจัดการศึกษาของมหาวิทยาลัยโตเกียวและมหาวิทยาลัยเกียวโต

3.1 มหาวิทยาลัยโตเกียว

มหาวิทยาลัยโตเกียวเป็นมหาวิทยาลัยที่เก่าแก่ที่สุดในประเทศญี่ปุ่น ก่อตั้งขึ้นเมื่อปี 1877 แรกเริ่มก่อตั้งชื่อ Tokyo Daigaku (University of Tokyo) ต่อมาได้มีการเปลี่ยนชื่อหลายครั้งตามบริบทในช่วงเวลานั้นๆ ปัจจุบันชื่อเต็มๆ ของมหาวิทยาลัยโตเกียวก็คือ National University Corporation; the University of Tokyo

มหาวิทยาลัยโตเกียวแบ่งคร่าวๆ ตามการบริหารจัดการเป็น 3 ยุคใหญ่ ๆ คือ ยุค 70 ปีแรก (ค.ศ. 1877-1945) ถือเป็นยุค Imperial University ยุค 70 ปี ที่สอง (ค.ศ. 1945-2014) ยุค National University และยุค 70 ปี ที่สาม (ตั้งแต่ 2015 เป็นต้นไป) หรือที่มหาวิทยาลัยโตเกียวเรียกตนเองว่าเป็นยุค “Todai 3.0”

ในช่วง 70 ปี แรก (ค.ศ. 1877-1945) มหาวิทยาลัยโตเกียวเปิดสอนในระดับปริญญาตรีเท่านั้น จากบริบทภายนอกที่มีลัทธิจักรวรรดินิยมและสงครามโลกครั้งที่สอง และจากบริบทภายในประเทศที่รัฐบาลเมจิมีนโยบายที่จะให้เสริมความเข้มแข็งของประเทศให้มีความเจริญรุ่งเรืองและมีกองทัพที่สามารถป้องกันประเทศได้ และสังคมเป็นแบบสังคมสังทงยังไม่เจริญก้าวหน้าดังเช่นตะวันตกจึงต้องการปรับเปลี่ยนให้เป็นแบบสังคมอุตสาหกรรม เหล่านี้ส่งผลทำให้มหาวิทยาลัยโตเกียวในฐานะมหาวิทยาลัยหลวงได้ขับเคลื่อนนโยบาย โดยการส่งเสริมการศึกษาวิทยาการที่ทันสมัยแบบตะวันตก จัดการเรียนการสอนเป็นภาษาตะวันตก ส่งเสริมและพัฒนาให้เป็นผู้นำประเทศ สร้างองค์ความรู้ และการวิจัยระดับสูง

ช่วง 70 ปีที่สอง (ค.ศ.1945-2014) ในช่วงนี้มีบริบทภายใน

ประเทศหลายประการ คือ (1) การแพ้สงคราม รัฐบาลต้องการฟื้นฟูประเทศ (2) การปฏิรูปการศึกษาระดับอุดมศึกษา อาทิ การเปลี่ยนคุณสมบัติการรับเข้าต้องเป็นผู้ที่สำเร็จการศึกษาระดับมัธยมศึกษาตอนปลายแล้ว (3) การเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจอย่างรวดเร็ว (ช่วง 1960-1990) และยุคแห่ง monozukuri (ものづくり) เหล่านี้ทำให้มหาวิทยาลัยโตเกียวมีการปรับเปลี่ยนการบริหารจัดการจากมหาวิทยาลัยหลวงเป็นแบบมหาวิทยาลัย National University และขับเคลื่อนมหาวิทยาลัยภายใต้นโยบายพัฒนาคุณภาพผู้เรียนที่สามารถแข่งขันได้

ช่วง 70 ปีที่สาม หรือยุค “Todai 3.0” จากการเปลี่ยนแปลงของสังคมโลกที่เป็นสังคมโลกาภิวัตน์ซึ่งมีการแข่งขันกันผลิตทรัพยากรมนุษย์ที่มีฝีมือ เพื่อความมีอิสระในการจัดการศึกษาให้มีความเข้มแข็ง และความเป็นเลิศทั้งทางด้านวิชาการและการวิจัยสามารถแข่งขันได้กับนานาชาติ มหาวิทยาลัยโตเกียวได้สมัครเข้าร่วมและได้รับการคัดเลือกให้เป็นหนึ่งมหาวิทยาลัยภายใต้โครงการมหาวิทยาลัยซูเปอร์โกลบอลเปิด (Super Universities) หรือเรียกอีกชื่อหนึ่งว่า Top Global University Project ของรัฐบาล มหาวิทยาลัยโตเกียวจึงกำหนด Todai Vision 2020 ขึ้น บนพื้นฐานของนโยบายรัฐบาล คือ พัฒนาคุณภาพคนญี่ปุ่นยุคใหม่ พัฒนาให้เป็นมืออาชีพทางความรู้และการวิจัยในระดับสากล เป็นผู้นำทางความคิดของประเทศ

3.2 มหาวิทยาลัยเกียวโต

มหาวิทยาลัยเกียวโตก่อตั้งขึ้นเมื่อปี 1897 ก่อตั้งเป็นมหาวิทยาลัยแห่งที่ 2 ของญี่ปุ่น เมื่อแรกก่อตั้งมีชื่อว่า Kyoto Teikoku Daigaku (Kyoto Imperial University) ปี 1947 ญี่ปุ่นมีการปฏิรูปการศึกษา ปรับเปลี่ยนระบบการศึกษาในมหาวิทยาลัย เป็นระบบ 4 ปี มหาวิทยาลัยเกียวโตจึงได้เปลี่ยนชื่อเป็น Kyoto Daigaku (Kyoto University) และเมื่อรัฐบาลมีนโยบายให้มหาวิทยาลัยกลุ่ม National University ปรับเป็นนิติบุคคล

เพื่อควมมีอิสระในการจัดการศึกษาให้มีความเข้มแข็ง และความเป็นเลิศ ทั้งทางด้านวิชาการและการวิจัยสามารถแข่งขันได้กับนานาชาติ ในปี 2004 มหาวิทยาลัยเกียวโตก็ได้ปรับเปลี่ยนการบริหารจัดการมหาวิทยาลัยเป็นแบบนิติบุคคลเช่นเดียวกับมหาวิทยาลัยโตเกียว และมีชื่อเต็มว่า National University Corporation Kyoto University

มหาวิทยาลัยเกียวโตอาจจะไม่มีการแบ่งยุคหรือเรียกตนเอง ในแต่ละช่วงเหมือนมหาวิทยาลัยโตเกียว ทว่า จากการวิเคราะห์สามารถ แบ่งนโยบายการศึกษาของมหาวิทยาลัยตามการบริหารจัดการได้เป็น 3 ยุคใหญ่ ๆ คือ ยุคที่หนึ่ง (ค.ศ. 1897-1944) ยุค Imperial University ยุคที่สอง (ค.ศ. 1945-2014) ยุค National University และยุคที่สาม (ค.ศ. 2015 เป็นต้นมา) ยุค National University Corporation นโยบายของมหาวิทยาลัยเกียวโตนับตั้งแต่เริ่มก่อตั้งจนถึงปัจจุบัน เน้นเรื่อง “เสรีภาพทางวิชาการ” และมีบริบททั้งจากภายนอกและภายในประเทศ ที่เข้ามามีส่วนกำหนดนโยบายการศึกษาล้ำกับของมหาวิทยาลัยโตเกียว โดยในยุคปัจจุบัน เพื่อตอบโจทย์ยุทธศาสตร์ชาติ มหาวิทยาลัยเกียวโตได้ กำหนดวิสัยทัศน์ คือ WINDOW-A Vision for the Future มุ่งพัฒนาคนให้มีความเชี่ยวชาญทางการสร้างความรู้ การสืบทอดความรู้ การถ่ายทอดความรู้ และการวิจัยในระดับสากลและมีความกลมกลืนกับ สังคมโลก

ตารางที่ 1 นโยบายการศึกษาของรัฐบาล มหาวิทยาลัยโตเกียวและมหาวิทยาลัยเกียวโต

ปี	รัฐบาล	มหาวิทยาลัยโตเกียว	มหาวิทยาลัยเกียวโต
ค.ศ. 1860-1989	-นโยบายจัดการศึกษาเพื่อความมั่นคงของประเทศ -นโยบายจัดการศึกษาเพื่อการพัฒนาประเทศ -นโยบายพัฒนาคุณภาพผู้เรียน	-ส่งเสริมการศึกษาวิทยาการที่ทันสมัยแบบตะวันตก จัดการเรียนการสอนเป็นภาษาตะวันตก ส่งเสริมและพัฒนาให้เป็นผู้นำประเทศ -สร้างองค์ความรู้และการวิจัยระดับสูง ส่งเสริมและพัฒนาให้เป็นผู้นำของสังคม -พัฒนาคุณภาพผู้เรียนให้ตรงตามความต้องการของตลาดแรงงาน	-ส่งเสริมการศึกษาวิทยาการที่ทันสมัยแบบตะวันตก จัดการเรียนการสอนเป็นภาษาตะวันตก เน้นความมีเสรีภาพทางวิชาการ -สร้างองค์ความรู้และการวิจัยระดับสูง -พัฒนาคุณภาพผู้เรียนให้ตรงตามความต้องการของตลาดแรงงาน
ค.ศ. 1990-2019	-พัฒนาคุณภาพผู้เรียน	-พัฒนาคุณภาพผู้เรียนที่สามารถแข่งขันได้	-พัฒนาคุณภาพผู้เรียนที่สามารถแข่งขันได้

ตารางที่ 1 นโยบายการศึกษาของรัฐบาล มหาวิทยาลัยโตเกียวและมหาวิทยาลัยเกียวโต (ต่อ)

ปี	รัฐบาล	มหาวิทยาลัยโตเกียว	มหาวิทยาลัยเกียวโต
ค.ศ. 2020~	<ul style="list-style-type: none"> -พัฒนาคุณภาพคนญี่ปุ่นยุคใหม่ -ยกระดับมาตรฐานการศึกษาของมหาวิทยาลัยในประเทศญี่ปุ่น -ยกระดับคุณภาพให้เป็นมหาวิทยาลัย Top 100 ของโลก -ที่มีผลงานวิจัยสามารถแข่งขันในระดับนานาชาติ -สร้างนวัตกรรมที่สามารถจะนำสังคมญี่ปุ่นให้เข้าสู่ยุคโลกาภิวัตน์บนพื้นฐานของการพัฒนาอย่างต่อเนื่อง -พัฒนาสังคมที่ยั่งยืน 	<ul style="list-style-type: none"> -พัฒนาคุณภาพคนญี่ปุ่นยุคใหม่ -พัฒนาให้เป็นมืออาชีพ ทางความรู้และการวิจัยในระดับสากล เป็นผู้นำทางความคิดของประเทศ 	<ul style="list-style-type: none"> -พัฒนาคุณภาพคนญี่ปุ่นยุคใหม่ -พัฒนาให้มีความเชี่ยวชาญทางการสร้างความรู้ การสืบทอดความรู้ การถ่ายทอดความรู้ และการวิจัยในระดับสากล -ความมีเสรีภาพทางวิชาการและความกลมกลืนกับสังคมโลก

ที่มา : เรียบเรียงโดยผู้เขียน

4. พลเมืองอัจฉริยะ (Smart citizens)

Smart citizens มาจากคำว่า smart + citizens โดยพจนานุกรมอังกฤษ-ไทย ได้ให้ความหมายของ smart ไว้ว่า คือ ฉลาด มีสติปัญญา มีไหวพริบเปรื่องปราด (วาสนา ชลศึกษ์ เคนแมน, 2554) หรือหมายถึง (clever) มีเขาวาน์, ฉลาด, ปัญญาไว; (ingenious) ไหวพริบดี; (accomplished) มีความสามารถ, มีคุณสมบัติสมบูรณ์พร้อม (Oxford-River Books English-Thai Dictionary)

พจนานุกรมอังกฤษ-อังกฤษ ให้ความหมาย smart ว่า คือ (intelligent, or able to think and understand quickly in difficult situations) ชาวฉลาด หรือสามารถคิดวิเคราะห์และเข้าใจได้อย่างรวดเร็วภายใต้สถานการณ์ที่ยากลำบาก (in a clever and effective way) โดยวิธีที่ฉลาดและมีประสิทธิภาพ (the Cambridge Advanced Learner's Dictionary & Thesaurus © Cambridge University Press)

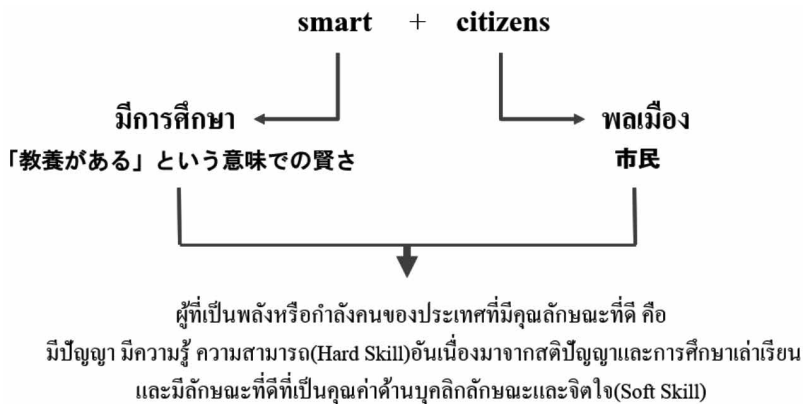
ในภาษาญี่ปุ่นให้ความหมาย smart ว่า 「教養がある」という意味での賢さ: ความฉลาดที่หมายถึงมีการศึกษา ซึ่ง “มีการศึกษา” คือ การมีความรู้ ข้อมูล และปัญญาครอบคลุมหลายแขนงและการมีความรู้เชิงสร้างสรรค์ พฤติกรรมดีที่เป็นคุณค่าด้านบุคลิกลักษณะและจิตใจ

smart เป็นคำที่จะไม่นำไปใช้กับการกระทำในความหมายที่ไม่ดี จะใช้กับความฉลาด ไหวพริบ ความสามารถ พฤติกรรมที่ดีเท่านั้น ในขณะที่คำว่า “ฉลาด” มีการนำไปใช้ในความหมายของการกระทำที่ไม่ดีด้วย เช่น ฉลาดแกมโกง นอกจากนี้ smart เป็นคำนำหน้าเพื่อกำหนดให้กับสิ่งต่าง ๆ ที่ต้องการพัฒนาให้ก้าวหน้าและสอดคล้องกับเทคโนโลยี เช่น smart city ล้วนหมายถึงด้านที่ดีขึ้นเท่านั้น ดังนั้น จึงอาจสรุปได้ว่า smart หมายถึง ฉลาดอัจฉริยะ มีปัญญา มีความรู้ ความสามารถ คุณสมบัติ พฤติกรรมที่แสดงออกมาในด้านที่ดี

ส่วนคำว่า citizens แปลเป็นไทยว่า “พลเมือง” หมายถึง หมู่คนที่หนึ่งของประเทศใดประเทศหนึ่ง Kurihara, 2012 และ Yamaguchi, 2004 ให้ความหมายของ citizens (市民³) ไว้คือ ผู้ที่เป็นพลังหรือกำลังของบ้านเมือง มีจิตสำนึกความรับผิดชอบต่อตัวเองและสังคม และเป็นส่วนช่วยให้สังคมและประเทศชาติมีความเจริญ

จากความหมายดังกล่าวข้างต้น จึงอาจกล่าวได้ว่า Smart citizens หมายถึง ผู้ที่เป็นพลังหรือกำลังคนของประเทศที่มีคุณลักษณะที่ดี คือ มีปัญญา มีความรู้ ความสามารถ (Hard Skill) อันเนื่องมาจากสติปัญญา และการศึกษาเล่าเรียน และมีลักษณะที่ดีที่เป็นคุณค่าด้านบุคลิกลักษณะและจิตใจ (Soft Skill) ซึ่งบุคคลจะครบถ้วนสมบูรณ์ในการมีคุณลักษณะพลเมืองคุณภาพจะต้องประกอบไปด้วยทั้ง 2 ส่วนนั่นเอง

ภาพที่ 1 แสดงความหมายของ Smart citizens

ที่มา : เรียบเรียงโดยผู้เขียน

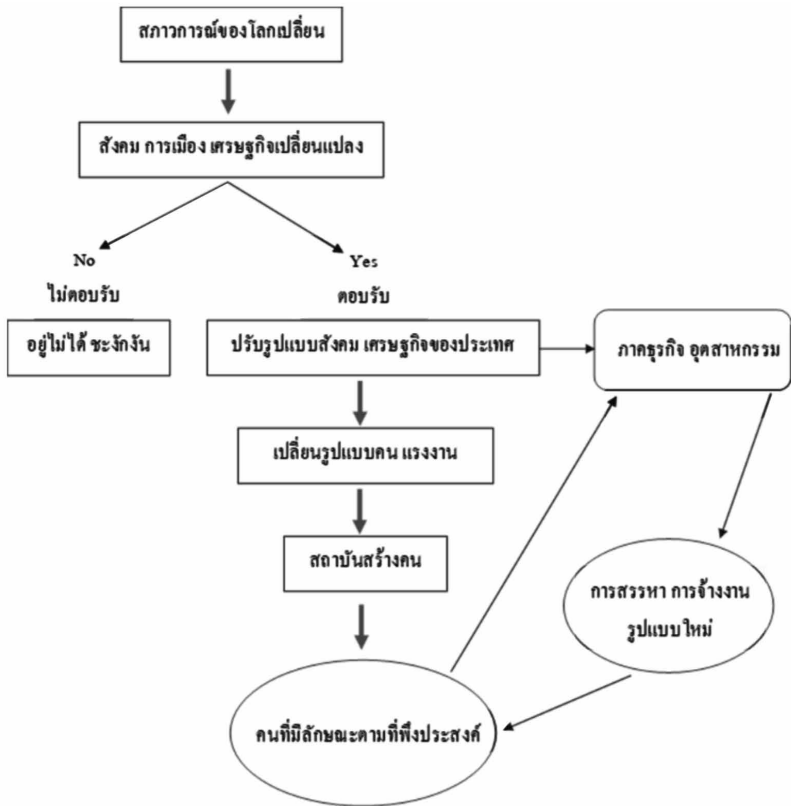
³Fukuzawa Yukichi คาดหวังการเจริญเต็มที่จากบุคคลที่เป็นแกนนำสำคัญในการรับผิดชอบต่อสังคม จึงแปลคำว่า citizens ว่า 市民

4.1 แนวคิดการสร้างพลเมืองอัจฉริยะ

ท่ามกลางความเปลี่ยนแปลงที่รวดเร็วที่ส่งผลให้สภาพสังคม การเมือง และเศรษฐกิจเปลี่ยนแปลงไปนั้น รัฐบาลให้ความสำคัญและถือเป็นความท้าทายเป็นอย่างยิ่งว่าจะสามารถรับมือกับโลกยุคนี้ได้อย่างไร และคน ถือเป็นหัวใจสำคัญในการรับมือนี้ รัฐบาลจึงให้ความสำคัญในการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์เพื่อให้สามารถดำรงชีวิตอยู่ในยุคนี้ได้ ตลอดจนเป็นฐานในการพัฒนาเศรษฐกิจในรูปแบบใหม่ เนื่องจากเศรษฐกิจรูปแบบใหม่เป็นการเปลี่ยนแปลงสำคัญที่ส่งผลกระทบต่อสถานการณ์การแข่งขันของญี่ปุ่น

นอกจากนี้ที่ผ่านมามีบัณฑิตที่จบการศึกษาจากมหาวิทยาลัยโตเกียว และมหาวิทยาลัยเกียวโตจำนวนไม่น้อยที่เข้าสู่ภาคธุรกิจและอุตสาหกรรมของญี่ปุ่น แนวคิดการสร้างพลเมืองอัจฉริยะเพื่อสามารถตอบสนองต่อการเป็นสังคมโลกาภิวัตน์ที่เต็มไปด้วยข้อมูลข่าวสาร เศรษฐกิจในรูปแบบใหม่ รวมถึงเพื่อรับมือการเปลี่ยนแปลงการสรรหา การจ้างงานรูปแบบใหม่ของญี่ปุ่นในอนาคตซึ่งจะเป็นการเปลี่ยนแปลงจากแบบ Membership type หรือ การจ้างงานตลอดชีพ เลื่อนตำแหน่งตามอาวุโสและอายุงาน รับสมัครพนักงานโดยคำนึงถึงคุณลักษณะส่วนบุคคลมากกว่าความรู้และทักษะอาชีพ รับสมัครบัณฑิตใหม่จำนวนมากโดยยังไม่ได้กำหนดขอบข่ายงานที่ชัดเจน มีการหมุนเวียนงาน เน้นการฝึกอบรมให้จากในองค์กร มาเป็นแบบ Job type หรือการจ้างตามความจำเป็นขึ้นอยู่กับงาน เลื่อนตำแหน่งตามความสามารถ การจ้างคำนึงถึง skill จ้างคนที่มีความสามารถตรงกับงานที่มี จ้างเพื่อทดแทนตามทักษะที่ขาด บริษัทไม่อบรมให้ ต้องศึกษาอบรมด้วยตนเอง ไม่ใช่การทำงานที่เดิมจนเกษียณ แต่จะเป็นการสะสมความเชี่ยวชาญจากการผ่านประสบการณ์การทำงานในที่ต่าง ๆ เหล่านี้เป็นแนวคิดและปัจจัยสำคัญในการสร้างพลเมืองอัจฉริยะของญี่ปุ่นและสถาบันอุดมศึกษา

ภาพที่ 2 แสดงแนวคิดการสร้างพลเมืองอัจฉริยะ

ที่มา : เรียบเรียงโดยผู้เขียน

4.2 วิธีการสร้างพลเมืองอัจฉริยะของมหาวิทยาลัยโตเกียวและมหาวิทยาลัยเกียวโต

จากการสัมภาษณ์พบว่ามหาวิทยาลัยโตเกียวและมหาวิทยาลัยเกียวโตสร้างพลเมืองอัจฉริยะโดยนำปัจจัยนำเข้า (input) ที่เป็นต้นทุนของมหาวิทยาลัย ได้แก่ งบประมาณ บุคลากร (คุณสมบัติและ

จำนวนของอาจารย์ และการบริหารจัดการ (การจัดการเรียนการสอน) มาเป็นสิ่งที่ควบคุม output ของมหาวิทยาลัย ดังนี้

1. งบประมาณเป็นปัจจัยหนึ่งที่สำคัญในการจัดการศึกษา เพื่อพัฒนาคุณภาพการศึกษารัฐบาลญี่ปุ่นจัดสรรงบประมาณให้กับมหาวิทยาลัยโตเกียวและมหาวิทยาลัยเกียวโตเพื่อนำไปบริหารจัดการทุกปี โดยงบประมาณที่รัฐบาลจัดสรรให้กับมหาวิทยาลัยโตเกียวและมหาวิทยาลัยเกียวโต จำแนกเป็น 2 ประเภทใหญ่ ๆ ได้แก่ (1) เงินช่วยเหลือทั่วไป คือ เงินอุดหนุนการดำเนินงานทั่วไป เพื่อเป็นค่าใช้จ่ายบุคลากร ค่าสาธารณูปโภค และค่าใช้จ่ายพื้นฐานที่จำเป็นสำหรับการดำเนินการด้านการศึกษาวิจัยของมหาวิทยาลัย เป็นต้น (2) เงินช่วยเหลือพิเศษ คือ เงินอุดหนุนการดำเนินงานพิเศษ หรือตามอัตลักษณ์ของมหาวิทยาลัย

งบประมาณแผ่นดินที่มหาวิทยาลัยโตเกียวและมหาวิทยาลัยเกียวโต ได้รับการจัดสรรมีแนวโน้มลดลงตามการผูกผันของงบประมาณที่รัฐจัดสรรให้กับมหาวิทยาลัยรัฐบาล (National University) 86 แห่ง อย่างไรก็ตาม มหาวิทยาลัยโตเกียวและมหาวิทยาลัยเกียวโตได้จัดหารายได้จากทางอื่น คือ รายได้จากการดำเนินการ ค่าธรรมเนียมการศึกษา เงินบริจาค เงินอุดหนุนการวิจัยเพิ่มขึ้นเพื่อทดแทนทำให้มีงบประมาณเพียงพอในการบริหารจัดการตามนโยบายการจัดการเรียนการสอนให้สามารถผลิตบัณฑิตตามเป้าหมายที่มหาวิทยาลัยกำหนดไว้

รายได้ของมหาวิทยาลัยเกียวโตจะน้อยกว่ารายได้ของมหาวิทยาลัยโตเกียว ปัจจัยหนึ่งเนื่องจากจำนวนนักศึกษาที่มีจำนวนน้อยกว่าทำให้งบประมาณที่ได้รับการจัดสรรจากรัฐมีจำนวนน้อยกว่า และยังเกี่ยวเนื่องไปถึงการได้รับรายรับจากค่าธรรมเนียมการศึกษา ค่าแรกเข้าที่น้อยกว่าจากการศึกษา พบว่า จำนวนนักศึกษาสะสมของมหาวิทยาลัยเกียวโต

แต่ละปีจะมีจำนวนน้อยกว่านักศึกษามหาวิทยาลัยโตเกียวประมาณ 5,000 คน หรือน้อยกว่าประมาณร้อยละ 18

งบประมาณรายได้ส่วนใหญ่ของมหาวิทยาลัยโตเกียวและมหาวิทยาลัยเกียวโตถูกนำมาจัดสรรเป็นค่าจ้าง เงินเดือน เนื่องจากต้องการการศึกษาที่มีคุณภาพจากปฏิสัมพันธ์ที่ดีระหว่างนักศึกษากับอาจารย์ รวมถึงรู้ความสามารถในการจัดการเรียนการสอน อย่างไรก็ตามการลงทุนเพื่อกิจกรรมทางการศึกษา (教育経費) ก็ถือว่าไม่น้อย โดยพบว่ามหาวิทยาลัยโตเกียวและมหาวิทยาลัยเกียวโต ตั้งแต่ปี 2016 เป็นต้นมา มีการลงทุนด้านการศึกษาต่อคนเพิ่มมากขึ้น กล่าวคือ มหาวิทยาลัยโตเกียว ปี 2016 มีรายจ่ายด้านการศึกษา คิดเป็นค่าเฉลี่ยต่อหัวประมาณ 431 พันเยน ปี 2017 มีรายจ่ายด้านการศึกษา คิดเป็นประมาณ 463 พันเยน ปี 2018 คิดเป็นประมาณ 611 พันเยน ส่วนมหาวิทยาลัยเกียวโต ปี 2016 มีรายจ่ายด้านการศึกษา คิดเป็นประมาณ 345 พันเยน ปี 2017 มีรายจ่ายด้านการศึกษา คิดเป็นประมาณ 346 พันเยน ปี 2018 มีรายจ่ายด้านการศึกษา คิดเป็นประมาณ 336 พันเยน

ในทางเปรียบเทียบมหาวิทยาลัยโตเกียวลงทุนด้านการศึกษาต่อคนมากกว่ามหาวิทยาลัยเกียวโต อย่างไรก็ตาม ค่าเฉลี่ยด้านการศึกษาต่อหัวของมหาวิทยาลัยเกียวโตยังสูงกว่าค่าเฉลี่ยต่อหัวของมหาวิทยาลัยรัฐที่มีขนาดเดียวกัน 7 มหาวิทยาลัย ได้แก่ Hokkaido University, Tohoku University, Nagoya University, Osaka University, Kyushu University(รวมTokyo University, Kyoto University)

2. บุคลากรถือเป็นอีกปัจจัยสำคัญหนึ่งในการจัดการเรียนการสอน การมีบุคลากรที่มีคุณภาพและเพียงพอจะช่วยควบคุมคุณภาพผลผลิตได้ตามกฎหมายมาตรฐานการศึกษาของญี่ปุ่น ฉบับปีโชวะที่ 31 แก้ไขเพิ่มเติม

ค.ศ. 2012 มาตราที่ 10 กำหนดไว้ว่า รายวิชาใดที่เป็นรายวิชาหลัก อาจารย์ผู้รับผิดชอบต้องเป็น ศาสตราจารย์ (教授-Professor) หรือรองศาสตราจารย์ (准教授-Associate Professor) รายวิชาอื่นที่ นอกเหนือจากรายวิชาหลัก อาจารย์ผู้รับผิดชอบอาจเป็น ศาสตราจารย์ (教授-Professor) รองศาสตราจารย์ (准教授-Associate Professor) อาจารย์ (講師-Lecturer) หรือ อาจารย์ผู้ช่วย⁴ (助教-Assistant Professor)

กฎหมายมาตรฐานการศึกษาของญี่ปุ่น ฉบับปีโชวะที่ 31 แก้ไขเพิ่มเติม ค.ศ. 2012 มาตราที่ 13 กำหนดจำนวนอาจารย์ประจำต่อนักศึกษาไว้ คือ สายมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ (รวมคณะวิชาศึกษาทั่วไป) อาจารย์ 1 คน ต่อนักศึกษาไม่เกิน 60 คน ยกเว้นคณะด้านจิตวิทยา สวัสดิการสังคม และคหกรรมศาสตร์ที่ให้ความสำคัญกับการทดลองและฝึกอบรมเชิงปฏิบัติ หรือคณะที่นักศึกษาระดับปริญญาตรีต้องทำวิทยานิพนธ์ (graduation thesis-卒業論文) เพื่อสำเร็จการศึกษาภาคบังคับ อาจารย์ 1 คน ต่อนักศึกษาต้องไม่เกิน 40 คน สายวิทยาศาสตร์ธรรมชาติ ศิลปะ พลศึกษา ไม่เกิน 40 คน สายแพทยศาสตร์ ทันตแพทยศาสตร์ ไม่เกิน 10 คน

มหาวิทยาลัยโตเกียวและมหาวิทยาลัยเกียวโตนำประเด็น ด้านบุคลากรมาเป็นเครื่องมือหนึ่งในการกำกับและควบคุมคุณภาพ การจัดการศึกษาให้สามารถผลิตบัณฑิตที่มีคุณภาพ โดยบริหารจัดการ วางแผน จัดหาให้มีความเพียงพอ รวมถึงทำให้สัดส่วนอาจารย์ต่อนักศึกษา

⁴ Assistant Professor ความหมายของไทยกับญี่ปุ่นจะแตกต่างกัน คือ ของไทย ตำแหน่ง Assistant Professor จะอยู่ในลำดับสูงกว่า อาจารย์ ในขณะที่ของญี่ปุ่น Assistant Professor จะเป็นตำแหน่งที่ต่ำกว่า อาจารย์ โดยสรุป ไทยจะเป็น Professor > Associate Professor > Assistant Professor > Lecturer ขณะที่ญี่ปุ่นจะเป็น Professor > Associate Professor > Lecturer > Assistant Professor

มีความเหมาะสมมากที่สุด กล่าวคือ ปี 2018 มหาวิทยาลัยโตเกียวมีส่วน
อาจารย์ต่อนักศึกษาในภาพรวมเท่ากับ 1 : 4.52 และมหาวิทยาลัยเกียวโต
มีส่วนอาจารย์ต่อนักศึกษาในภาพรวมเท่ากับ 1 : 2.88

นอกจากจะมีสัดส่วนอาจารย์ต่อนักศึกษาที่สูงกว่าเกณฑ์แล้ว
ยังมีอาจารย์ที่มีคุณภาพ ปี 2019 (ข้อมูลเดือนพฤษภาคม 2019)
มหาวิทยาลัยโตเกียวมี Professor ร้อยละ 28.43 มี Associate Professor
ร้อยละ 23.9 มหาวิทยาลัยเกียวโตมี Professor ร้อยละ 29.71 มี Associate
Professor ร้อยละ 28.25 จะเห็นได้ว่าจำนวนอาจารย์ในระดับ Professor
ของทั้งสองมหาวิทยาลัยสูงกว่าเกณฑ์การประเมินคุณภาพมหาวิทยาลัย
คือมีเกินกึ่งหนึ่งของอาจารย์ที่จำเป็นต้องมีตามมาตรฐานการประเมิน
คุณภาพการศึกษาของญี่ปุ่น

3. การบริหารจัดการ (การจัดการเรียนการสอน) มหาวิทยาลัย
โตเกียวและมหาวิทยาลัยเกียวโตมีการกำหนดในเรื่องการจัดทำ Admission
Policy การรับเข้าที่มีวิธีการคัดเลือกนักศึกษาที่หลากหลายมากขึ้นทั้งจาก
แบบ AO (Admission Office) จากการ Recommendation ข้อสอบที่
เน้นการคิดวิเคราะห์ซึ่งทำให้ได้นักศึกษาที่มีคุณสมบัติและจำนวนเป็นไป
ตามที่ต้องการและสอดคล้องกับนโยบายของรัฐบาลที่คาดหวัง นอกจากนี้
ในการจัดการเรียนการสอนของทั้งสองมหาวิทยาลัยมีจุดเด่นที่ใน 2 ปีแรก
ที่เข้าเรียนนักศึกษาทุกคนจะได้เรียนวิชาศึกษาทั่วไปที่ครบถ้วนครอบคลุม
ทุกด้าน (มนุษยศาสตร์ สังคมศาสตร์ วิทยาศาสตร์ธรรมชาติ ภาษาต่างประเทศ
การสัมมนา) และมีจำนวนหน่วยกิตที่เหมาะสมเป็นไปตามแต่ละคณะ
โดยมหาวิทยาลัยโตเกียวมีคณะวิชาศึกษาทั่วไป (College of Arts and
Sciences) แต่มหาวิทยาลัยเกียวโตมีสำนักวิชาศึกษาทั่วไป (Institute for
Liberal Arts and Sciences) ที่รับผิดชอบการจัดการเรียนการสอน
รายวิชาศึกษาทั่วไปร่วมกับคณะอื่น

นอกจากนี้มหาวิทยาลัยโตเกียวและมหาวิทยาลัยเกียวโตมีการจัดการเรียนการสอนที่เป็นกลุ่มเล็กเน้นให้มีปฏิสัมพันธ์กัน มีการสัมมนา ค้นคว้าและอภิปราย เป็นต้น และการเรียนการสอนวิชาเฉพาะศาสตร์ให้มีความรู้และทักษะอาชีพเฉพาะศาสตร์สูงโดยผ่านประสบการณ์การปฏิบัติ การทดลอง การทำ project การทำ workshop หรือ fieldwork และอื่นๆ ตั้งแต่ชั้นปีที่ 1 ของระดับปริญญาตรีควบคู่กับการสอดแทรกทางด้าน Soft Skill ให้สามารถดำรงชีวิตได้อย่างมีความสุขอยู่ในสังคมที่มีการเปลี่ยนแปลงไปอย่างรวดเร็ว

4.3 คุณลักษณะของพลเมืองอัจฉริยะ

ภาพของ “คน” ที่รัฐบาลญี่ปุ่นคาดหวัง คือ จะต้องเป็นผู้นำทางความคิดสู่การเปลี่ยนแปลงสังคมที่ดีกว่า เป็นผู้มีความรู้สูงเพื่อนำการเปลี่ยนแปลง (Miraitoshi, 2018)

มหาวิทยาลัยโตเกียวตั้งเป้าหมายที่สอดคล้องกับรัฐบาลโดยจะสร้างคนให้เป็นผู้นำในหลากหลายสาขาทั้งในและต่างประเทศ โดยคาดหวังให้มีลักษณะที่เป็นชนชั้นนำสังคม มีความเข้าใจประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมของประเทศญี่ปุ่นอย่างลึกซึ้ง มีวิสัยทัศน์กว้างไกลระดับโลก มีความรู้ และทักษะอาชีพเฉพาะศาสตร์สูง มีความสามารถในการแก้ไขปัญหา มีจิตสร้างสรรค์บุกเบิกสิ่งใหม่อย่างแรงกล้า กระทำการโดยคำนึงถึงความรับผิดชอบต่อสาธารณะและตัวเองเพื่อมีส่วนร่วมในการพัฒนาสังคมโดยรวม (国立大学法人東京大学事業報告書 2018)

มหาวิทยาลัยเกียวโตกำหนดเป้าหมายที่จะสร้างคนที่มีความรู้หลากหลาย มีมนุษยสัมพันธ์ มีความรับผิดชอบต่อ อยู่ร่วมกับสังคมโลกได้อย่างกลมกลืน มีความสามารถในการศึกษาค้นคว้า มีความรู้และทักษะอาชีพเฉพาะศาสตร์สูง มีจิตสร้างสรรค์ มีความสามารถที่จะศึกษาเรียนรู้

ด้วยตนเอง พึ่งพาตนเองได้ มีความสามารถในการค้นหาและแก้ไขปัญหา
 มีอิสระทางความคิดแต่เปิดรับสิ่งใหม่และอยู่ภายใต้ความมีคุณธรรม
 จริยธรรมสูง รู้และเข้าใจวัฒนธรรมท้องถิ่น (国立大学法人京都大学事
 業報告書 2018)

ตารางที่ 2 คุณลักษณะพลเมืองอัจฉริยะของมหาวิทยาลัยโตเกียวและ
 มหาวิทยาลัยเกียวโต

	มหาวิทยาลัยโตเกียว	มหาวิทยาลัยเกียวโต
คุณลักษณะ ของ Smart citizens	-มีปัญญาเลิศ (intelligence) -มีความเพียรเป็นเลิศ (perseverance) -มีความพยายาม (capacity for effort) -มีความสามารถ ในการบริหารเวลา -เป็นผู้นำทางวิชาการ (academia professional) -ความรู้หลากหลาย -มีความรู้ด้านประวัติศาสตร์ วัฒนธรรมของประเทศ อย่างลึกซึ้ง -มีวิสัยทัศน์กว้างไกล -ความรู้และทักษะอาชีพ เฉพาะศาสตร์สูง -ผู้นำสังคม เป็นชนชั้นนำสังคม	-มีปัญญาเลิศ (intelligence) -มีความเพียรเป็นเลิศ (perseverance) -มีความพยายาม (capacity for effort) -เป็นผู้นำทางวิชาการ (academia professional) -ความรู้หลากหลาย -รู้และเข้าใจวัฒนธรรมท้องถิ่น -วิสัยทัศน์กว้างไกล -ความรู้และทักษะอาชีพ เฉพาะศาสตร์สูง -จิตสร้างสรรค์ -สามารถเรียนรู้ด้วยตนเอง -ความสามารถในการค้นหา และแก้ไขปัญหา -มีอิสระทางความคิดแต่เปิด รับสิ่งใหม่และอยู่ภายใต้ ความมีคุณธรรมจริยธรรมสูง

ตารางที่ 2 คุณลักษณะพลเมืองอัจฉริยะของมหาวิทยาลัยโตเกียวและมหาวิทยาลัยเกียวโต (ต่อ)

	มหาวิทยาลัยโตเกียว	มหาวิทยาลัยเกียวโต
คุณลักษณะ ของ Smart citizens	-คิดสร้างสรรค์สิ่งใหม่ -ความสามารถ ในการแก้ไขปัญหา -มีความรับผิดชอบ -จิตสาธารณะ เป็นประโยชน์ ต่อการพัฒนาทุกด้านของ สังคมมนุษย์	-พึ่งพาตนเองได้ -มีมนุษยสัมพันธ์

ที่มา : เรียบเรียงโดยผู้เขียน

5. บทสรุป

การศึกษาแนวคิดพลเมืองอัจฉริยะ ทำการศึกษาจากนโยบายของรัฐบาล มหาวิทยาลัยโตเกียวและมหาวิทยาลัยเกียวโต รวมถึงการสัมภาษณ์เชิงลึกผู้มีส่วนได้ส่วนเสียของมหาวิทยาลัยทั้งคู่ดังกล่าว ผลการศึกษาพบว่าจากการเปลี่ยนแปลงที่เป็นไปอย่างรวดเร็วในโลกปัจจุบันจนเกิดเป็นความท้าทายที่จะรับมือกับการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นนั้น รัฐบาลญี่ปุ่นตระหนักในเรื่องนี้และให้ความสำคัญในการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์เพื่อให้สามารถดำรงชีวิตอยู่ในยุคแห่งการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วนี้ได้ เพราะเห็นว่าคนเป็นหัวใจสำคัญในการรับมือนี้ สถาบันอุดมศึกษาในฐานะองค์กรหลักที่มีบทบาทในการสรรค์สร้างองค์ความรู้ นวัตกรรม และการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์จึงถูกรัฐบาลคาดหวังในบทบาทนี้ แนวคิดนี้ได้ส่งต่อให้มหาวิทยาลัยโตเกียวและมหาวิทยาลัยเกียวโตซึ่งเป็นมหาวิทยาลัยชั้นนำของญี่ปุ่นตั้งเป้าหมายสร้างพลเมืองอัจฉริยะที่สอดคล้องกับนโยบายของรัฐบาล ดำเนินการสร้างพลเมืองอัจฉริยะผ่านการจัดการศึกษาที่เริ่มตั้งแต่การรับเลือกเข้าศึกษา วิชาจัดการเรียนการสอนเข้มข้น หลากหลายรูปแบบเพื่อให้เป็นพลเมืองที่มีทั้งด้าน Hard Skill และ Soft Skill สูง และยังคงรักษาให้มีคุณธรรม จริยธรรมของพลเมืองไว้ อาทิ ความรับผิดชอบ จิตสาธารณะต่อสังคม โดยมีเครื่องมือในการสร้างพลเมืองอัจฉริยะที่สำคัญ ได้แก่ งบประมาณ บุคลากรที่เพียงพอและเหมาะสม และการบริหารจัดการด้านการเรียนการสอนที่มีประสิทธิภาพ แม้ว่าทั้งสองมหาวิทยาลัยจะมีความแตกต่างกันบ้างแต่มีเป้าหมายเดียวกัน กล่าวคือ การสร้างพลเมืองอัจฉริยะเพื่อเป็นฐานในการพัฒนาเศรษฐกิจในรูปแบบใหม่

เอกสารอ้างอิง

ภาษาไทย

- ปรีมา มัลลิกะมาส, หม่อมราชวงศ์นคริตรา จักรพงษ์, ไพศาลย์ เปี่ยมเมตตาวัฒน์.
(บรรณาธิการ). (2004). *Oxford-River Books English-Thai Dictionary พจนานุกรมออกซฟอร์ด-ริเวอร์บุ๊กส์ อังกฤษ-ไทย*.
กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์ดวงกมล.
- วรินทร์ ววงค์ (2003). การศึกษากับการสร้างคนแบบญี่ปุ่นหลังสงครามโลก
ครั้งที่ 2. โครงการสนับสนุนการเขียนตำรามหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- วรินทร์ ววงค์ (2006). นโยบายการศึกษาของญี่ปุ่นต่อการพัฒนาคนยุค
2000. โครงการสนับสนุนการเขียนตำรามหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- วรินทร์ ววงค์ (2013). โลกาวัดน์กับการปฏิรูปมหาวิทยาลัยของญี่ปุ่น.
โครงการสนับสนุนการเขียนตำรามหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- วรินทร์ ววงค์ และคณะ (2019). การสร้างคนคุณภาพแบบญี่ปุ่น.
โครงการสนับสนุนการเขียนตำรามหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- วาสนา ชลศึกษ์ เคนแมน. (2011). *SYNONYMS คำที่มีความหมาย
เหมือนกันหรือคล้ายคลึงกันอักษร A-B เล่ม 1* (พิมพ์ครั้งที่ 1).
กรุงเทพ: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- สอ เสถบุตร. (2003). *New Model English-Thai Dictionary*
(พิมพ์ครั้งที่ 1). กรุงเทพมหานคร: บริษัทโรงพิมพ์ไทยวัฒนาพานิช.

ภาษาอังกฤษ

- Koko kato (2013). *Sites of Japan's Meiji Industrial Revolution*.
Department of Industrial Heritage, Carbinet Secretariat,
Government of Japan.

Makoto Gonokami (2017). **Driving Innovation in Society: The University of Tokyo's Vision 2020**. University of Tokyo Press.

Mankiw, N. Gregory, David Romer, and David Weil (1992). A Contribution to the empirics of economic growth. *Quarterly Journal of Economics*, 107(2), 407-437.

ภาษาญี่ปุ่น

栗原杉 (2012) 「市民」大澤真幸ほか編『現代社会学辞典』丸善、552-555 頁

เอกสารออนไลน์

ภาษาไทย

วรินทร์ ววงค์ (2003). การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์กับการปฏิรูปการศึกษาครั้งที่ 3 ของญี่ปุ่น The Development of Human Resources and the Third Japanese Education Reform. [ข้อมูลอิเล็กทรอนิกส์].วารสารศิลปศาสตร์ คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์. 3(1), 22-36. (สืบค้นเมื่อ 3 มีนาคม 2018 จาก <https://www.tci-thaijo.org/index.php/liberalArts/article/view/14608/0>)

วรินทร์ ววงค์ (2013). ส่องนโยบายการศึกษาของญี่ปุ่น. [ข้อมูลอิเล็กทรอนิกส์].วารสารญี่ปุ่นศึกษา. 12-31. (สืบค้นเมื่อ 20 พฤษภาคม 2018 จาก <https://www.tci-thaijo.org/index>)

ภาษาญี่ปุ่น

「京都大学教員組織・教員業績・活動など2019」 Retrieved March 1, 2020, from <http://kyouindb.iimc.kyoto-u.ac.jp/view/olist.html>

- 「京都大学 各学部の修得すべき全学共通科目の単位数」
Retrieved March 1, 2020, from www.kyoto-u.ac.jp/ja/about/publication/publish-education/evaluation
- 「京都大学決算報告書」 Retrieved March 1, 2020, from <http://www.kyotou.ac.jp/ja/about/publication/disclosure/accounting.html>
- 「京都大学財務報告書」 Retrieved March 1, 2020, from http://www.kyotou.ac.jp/ja/about/public/issue/financial_report
- 「京都大学事業報告書」 Retrieved March 1, 2020, from <http://www.kyoto-u.ac.jp/ja/about/publication/disclosure/accounting/2018/documents/03-h30jigyo-hokoku.pdf>
- 「京都大学 進路・就職状況」 Retrieved March 1, 2020, from <http://www.kyoto-u.ac.jp/ja/about/data/careers.html>
- 「経済財政運営と改革の基本方針2017」 Retrieved March 1, 2018, from <http://www5.cao.go.jp/keizai-shimon/kaigi/cabinet/2017/decision0609.html>
- 「経団連 採用と大学教育の未来に関する産学協議会・報告書」
Retrieved March 21, 2020, from https://www.keidanren.or.jp/policy/2020/028_honbun.pdf
- 「東京大学決算報告書」 Retrieved March 1, 2020, from <https://www.u-tokyo.ac.jp/ja/about/public-info/zaimu-2015.html>
- 「東京大学総合報告書」 Retrieved March 1, 2020, from <https://www.c.utokyo.ac.jp/info/about/annualreport/index.html>

- 「東京大学 学部卒業者の卒業後の状況」 Retrieved January 13, 2020, https://www.u-tokyo.ac.jp/ja/admissions/adm-data/e09_01.html
- 「東京大学の概要過去の概要 I 959-2004」 Retrieved February 21, 2020, from https://www.u-tokyo.ac.jp/ja/about/overview/book_archive.html
- 「東京大学概要2019」 Retrieved February 21, 2020, from <https://www.u-tokyo.ac.jp/ja/about/overview/book.html>
- 「東京大学事業報告書」 Retrieved February 21, 2020, from <http://www.hokkyodai.ac.jp/public/info/business-report.html>
- 「未来投資戦略 2018—「Society 5.0」「データ駆動型社会」への変革—」 Retrieved August 01, 2019, from https://www.kantei.go.jp/jp/singi/keizaisaisei/pdf/miraitousi_2018_zentai.pdf
- 「文部科学省国立大学経営力戦略」 Retrieved March 1, 2019, from https://www.mext.go.jp/component/a_menu/education/detail/_icsFiles/afieldfile/2015/06/24/1359095_02.pdf
- 「文部科学省 明治期における学術の発展」 Retrieved March 1, 2019, from https://www.mext.go.jp/b_menu/hakusho/html/others/detail/1317722.htm
- 「文部科学省大学設置基準」 Retrieved March 1, 2019, from https://www.mext.go.jp/b_menu/shingi/chousa/koutou/053/gijiroku/_icsFiles/afieldfile/2012/10/30/1325943_02_3_1.pdf

- 「高齢化の状況」 Cabinet Office, Government of Japan. Retrieved May 20, 2018, from http://www8.cao.go.jp/kourei/whitepaper/w-2017/html/gaiyou/s1_1.html
- 「スマートシチズンの教育こそ最重要」 Retrieved March 1, 2018, from <http://www.readwrite.jp/cities/33512>
- 「超スマート社会」の到来: 文部科学省. Retrieved March 1, 2018, from http://www.mext.go.jp/b_menu/hakusho/html/hpaa201601/detail/1374226.html
- 「超スマート社会 (Society5.0) 実現に向けてーJ-Stage-科学技術振興機構」 Retrieved March 1, 2018, from <http://www.jstage.jst.go.jp>
- 「スーパースーパーグローバル大学創成支援事業」 Retrieved March 21, 2020, from <https://tgu.mext.go.jp/index.html>

ภาษาอังกฤษ

- Cambridge University Press. (n.d). Meaning of smart in English. Retrieved August 01, 2019, from <https://dictionary.cambridge.org/dictionary/english/smart>
- Kyoto University Institute for Liberal Arts and Sciences (Course Design and its Objectives) Retrieved January 20, 20120, from <https://www.z.k.kyoto-u.ac.jp/zenkyo/purpose>
- The University of Tokyo, Data Book 2008-2019. Retrieved March 8, 2020, <https://www.u-tokyo.ac.jp/en/about/data.html>

ปัจจุบัน สังคมญี่ปุ่นเผชิญการเปลี่ยนแปลงที่สำคัญหลายประการ เช่น การถดถอยของภาคชนบท และการลดลงของความสามารถในการแข่งขันทางวิชาการ รัฐบาลอาเบะจึงสนับสนุนนโยบายการฟื้นฟูเมืองและชนบทโดยผู้กระทำการในระดับท้องถิ่น และการเพิ่มศักยภาพทางด้านวิชาการ รวมทั้งพัฒนาคุณภาพของพลเมือง โดยผ่านการจัดการศึกษาในระดับต่างๆ ทั้งนี้ เพื่อเป็นการตอบสนองต่อสถานการณ์การเปลี่ยนแปลงดังกล่าว

ญี่ปุ่นในศตวรรษใหม่

ISBN: 978-616-488-158-7

9 786164 881587